

PASAULINIS AUKŠČIAUSIOJO LYGIO SUSITIKIMAS DARNAUS VYSTYMO SI KLAUSIM AIS

ĮGYVENDINIMO PLANAS

I. Įvadas

1 Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferencija (UNCED), įvykusi Rio de Žaneire 1992 metais¹, nustatė esminius darnaus vystymosi principus ir numatė veiklos planą darniam vystymuisi pasiekti. Mes ryžtingai patvirtiname savo pasiryžimą įdiegti Rio principus², visiškai įgyvendinti Darbotvarkę 21 ir tolesnio Darbotvarkės 21 įgyvendinimo programą³. Be to, įsipareigojame pasiekti tarptautiniu mastu patvirtintus vystymo tikslus, įskaitant tikslus, nurodytus Jungtinių Tautų Tūkstantmečio deklaracijoje⁴ ir svarbiausiųjų po 1992 m. surengtų Jungtinių Tautų konferencijų dokumentuose bei tarptautinėse sutartyse.

2. Šis įgyvendinimo planas remiasi pasiekimais, pasiektais po Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferencijos, ir yra skirtas paspartinti likusių tikslų įgyvendinimą. Dėl to mes įsipareigojame imtis konkrečių veiksmų ir priemonių visais lygiais ir sustiprinti bendradarbiavimą, atsižvelgdami į Rio principus, įskaitant, be kita ko, bendros, tačiau diferencijuotos atsakomybės principą - Rio aplinkos ir vystymo deklaracijos 7 principą⁵. Šiais veiksmais bus skatinama ir trijų darnaus vystymosi komponentų – ekonominio vystymosi, socialinio vystymosi ir aplinkos apsaugos - kaip tarpusavyje susijusių ir vienas kitą sustiprinančių ramsčių integracija. Išnaikinti skurdą, pakeisti nesuderintus gamybos ir vartojimo būdus, saugoti ir valdyti ekonominio ir socialinio vystymosi gamtinių išteklių bazę – tai darnaus vystymosi svarbiausieji tikslai ir esminiai reikalavimai.

3. Mes pripažįstame, kad šio aukščiausiojo lygio susitikimo dokumentų įgyvendinimas turėtų būti naudingas visiems, ypač moterims, jaunimui, vaikams ir pažeidžiamoms grupėms. Be to, kad būtų pasiekti bendrieji darnaus vystymosi tikslai, į įgyvendinimą turėtų būti įtraukti visi suinteresuoti dalyviai ypač per Šiaurės ir Pietų valstybių partnerystę, taip pat per Vyriausybės ir stambiųjų grupių partnerystę. Kaip numatyta Monterėjaus susitarime⁶, tokios partnerystės yra lemiamos, siekiant darnaus vystymosi vis labiau globalizacijos veikiamame pasaulyje.

4. Darniam vystymuisi yra būtinas geras valdymas tiek kiekvienoje šalyje, tiek tarptautiniu lygiu. Darnaus vystymosi pagrindas kiekvienos šalies viduje – tai tinkama aplinkosaugos, socialinė ir ekonominė politika, į žmonių poreikius reaguojančios demokratinės institucijos, įstatymo viršenybės principu grindžiama valdžia, antikorupcinės priemonės, lyčių lygybė ir investicijoms palanki aplinka. Dėl globalizacijos išoriniai veiksniai įgijo lemiamą reikšmę, nustatant besivystančių šalių pastangų sėkmingumą ar nesėkmingumą. Atotrūkis tarp besivystančių ir išsivysčiusių šalių rodo, jog, norint išlaikyti ir spartinti pasaulinę pažangą link darnaus vystymosi, išlieka poreikis užtikrinti dinamišką ir galimybes teikiančią tarptautinę ekonominę aplinką, palaikančią tarptautinį bendradarbiavimą, ypač finansų, technologijų perdavimo, skolų ir prekybos srityse, bei visišką ir veiksmingą besivystančių šalių dalyvavimą globalinių sprendimų priėmimo procese.

5. Taika, saugumas, stabilumas ir žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių, įskaitant teisę į vystymąsi, paisymas ir pagarba kultūrinei įvairovei yra būtini siekiant darnaus vystymosi ir užtikrinant, kad jis būtų naudingas visiems.

6. Mes pripažįstame etikos reikšmę darniam vystymuisi, todėl pabrėžiame, jog, įgyvendinant Darbotvarkę 21, būtina atsižvelgti į etiką.

¹ Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferencijos ataskaita, Rio de Žaneiras, 1992 m. birželio 3-14 d. (United Nations publication, Sales No. E.93.I.8 and corrigenda).

² Ten pat, I tomas, Konferencijos priimti nutarimai, 1 nutarimas, I ir II priedai.

³ Generalinės asamblėjos nutarimas S-19/2, priedas.

⁴ Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucija 55/2.

⁵ Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferencijos ataskaita, Rio de Žaneiras, 1992 m. birželio 3-14 d. (United Nations publication, Sales No. E.93.I.8 and corrigenda), I tomas, Konferencijos priimti nutarimai, 1 nutarimas, I priedas.

⁶ Tarptautinė finansavimo vystymui konferencija, Monterėjus, Meksika, 2002 m. kovo 18-22 d. (United Nations publication, Sales No. E.02.II.A.7), I skyrius, 1 nutarimas, priedas.

II. Skurdo naikinimas

7. Skurdo naikinimas yra didžiausia globalinė problema, su kuria šiandien susiduria pasaulis, ir privaloma darnaus vystymosi sąlyga, ypač besivystančiose šalyse. Nors už šalies darnų vystymąsi ir skurdo naikinimą visų pirma atsakinga pati šalis ir nacionalinės politikos bei vystymosi strategijų reikšmės pervertinti neįmanoma, reikalingos suderintos konkrečios priemonės visais lygiais, kad besivystančios šalys pasiektų savo tikslus darnaus vystymosi srityje, atitinkančius tarptautiniu mastu patvirtintus, su skurdu susijusius uždavinius bei tikslus, įskaitant nurodytuosius Darbotvarkėje 21, kitų Jungtinių Tautų konferencijų dokumentuose ir Jungtinių Tautų Tūkstantmečio deklaracijoje. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) iki 2015 m. per pusę sumažinti žmonių, kurių pajamos nesiekia vieno JAV dolerio per dieną, skaičių pasaulyje, taip pat per pusę sumažinti žmonių, kurie kenčia nuo bado, ir žmonių, kuriems neprieinamas saugus geriamasis vanduo, skaičių;
- (b) įsteigti pasaulinį solidarumo fondą skurdui naikinti ir skatinti socialinę bei humanitarinę vystymąsi besivystančiose šalyse Generalinės Asamblėjos nustatytomis formomis, akcentuojant įnašų savanorišką pobūdį ir būtinybę išvengti dubliavimo su dabartiniais Jungtinių Tautų fondais bei skatinant privataus sektoriaus ir pavienių piliečių vaidmenį Vyriausybės vykdomame finansavimo procese;
- (c) kur tinkama, nacionalinių skurdo mažinimo strategijų rėmuose rengti nacionalines darnaus vystymosi ir vietos bei bendruomenių vystymosi programas, siekiant didesnių galių nuskurdusiems gyventojams ir jų organizacijoms. Šiose programose turi būti išreikšti jų prioritetai ir sudarytos galimybės didinti gamybos išteklių, viešųjų paslaugų ir institucijų prieinamumą, ypač galimybės, susijusios su žeme, vandeniu, įdarbinimu, kreditais, švietimu ir sveikatos priežiūra;
- (d) skatinti lygias galimybes moterims kartu su vyrais dalyvauti visų lygių sprendimų priėmimo procese, užtikrinant lyčių lygybę visose politikose ir strategijose, panaikinant bet kokią smurtą prieš moteris ir jų diskriminaciją, pagerinant moterų ir mergaičių būklę, sveikatos priežiūrą ir ekonominę gerovę, užtikrinant vienodą naudojimąsi galimybėmis, susijusiomis su ekonomika, žeme, kreditais, švietimu ir sveikatos priežiūros paslaugomis;
- (e) plėtoti strategijas ir būdus pagerinti vietinių žmonių ir jų bendruomenių prieigą prie ekonominės veiklos ir, kur tinkama, didinti jų užimtumą tokiomis priemonėmis, kaip mokymas, techninė pagalba ir kreditai. Pripažinti, kad vietinių žmonių ir jų bendruomenių kultūrinę, ekonominę ir fizinę gerovę ir toliau lemia tradicinė tiesioginė priklausomybė nuo atsinaujinančių išteklių ir ekosistemų, įskaitant tausojantį derliaus nuėmimą;
- (f) teikti pagrindines sveikatos priežiūros paslaugas visiems ir sumažinti aplinkos poveikį sveikatai, atsižvelgiant į specialiuosius vaikų poreikius bei sąryšį tarp skurdo, sveikatos ir aplinkos, teikiant finansinius išteklius bei techninę pagalbą ir

perduodant žinias besivystančioms ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims;

- (g) užtikrinti, kad vaikai visame pasaulyje, tiek berniukai, tiek mergaitės, galėtų įgyti visą pradinį išsilavinimą ir visiems būtų prieinami visi išsilavinimo lygiai;
- (h) užtikrinti žemės ūkio išteklių prieinamumą skurde gyvenantiems žmonėms, ypač moterims ir vietinėms bendruomenėms, ir skatinti žemės valdymo tvarką, kurią taikant būtų pripažįstamos ir saugomos vietinės bei bendros turto valdymo sistemos;
- (i) siekiant darnaus žemės ūkio ir kaimo vystymosi, kurti bazinę kaimo infrastruktūrą, įvairinti ekonomiką ir gerinti transportavimą bei rinkų, rinkos informacijos ir kreditų prieinamumą neturtingiesiems;
- (j) perduoti pagrindinius darnaus žemės ūkio metodus ir žinias, įskaitant gamtinių išteklių valdymą, ūkininkams, turintiems smulkius ir vidutinio dydžio ūkius, žvejams ir kaimo neturtingiesiems, ypač besivystančiose šalyse, įskaitant perdavimą, dalyvaujant kelioms suinteresuotosioms šalims ir remiantis valstybinio ir privataus sektoriaus partneryste, skirta padidinti žemės ūkio gamybą ir maisto saugumą;
- (k) padidinti maisto prieinamumą ir įperkamumą, įskaitant derliaus nuėmimo bei maisto technologijų ir valdymo tobulinimą, teisingas ir efektyvias paskirstymo sistemas, pavyzdžiui, skatinant bendruomene grindžiamas partnerystes, jungiančias miesto ir kaimo žmones bei įmones;
- (l) kovoti su dykumų susidarymo procesais ir švelninti sausros ir potvynių padarinius tokiomis priemonėmis, kaip geresnis naudojimasis informacija apie klimata ir orą, bei prognozės, išankstinio pranešimo sistemos, žemės ir gamtos išteklių valdymas, žemdirbystės metodai ir ekosistemų išsaugojimas tam, kad iš pagrindų būtų pakeistos dabartinės tendencijos ir sumažėtų žemės ir vandens išteklių nykimas, įskaitant pakankamų ir planuojamų finansinių išteklių parūpinimą, siekiant įgyvendinti Jungtinių Tautų kovos su dykumų susidarymu konvenciją šalyse, susiduriančiose su didelėmis sausromis ir minėtais procesais, ypač Afrikoje⁷, kaip vieną iš skurdo mažinimo priemonių;
- (m) padidinti sanitarijos prieinamumą, siekiant pagerinti žmonių sveikatą ir sumažinti kūdikių ir vaikų mirtingumą, padarant vandenį ir sanitariją nacionalinių darnaus vystymosi strategijų ir skurdo mažinimo strategijų, kur jos yra, prioritetu.

8. Aprūpinimas švariu geriamuoju vandeniu ir tinkamos sanitarijos užtikrinimas būtinas saugant žmonių sveikatą ir aplinką. Šioje srityje išsipareigojame iki 2015 metų per pusę sumažinti skaičių žmonių, kuriems nepasiekiamas ar neįperkamas saugus geriamasis vanduo, kaip nurodyta Tūkstantmečio deklaracijoje, ir žmonių, kuriems neprieinama elementari sanitarija. Tai turėtų apimti veiksmus visais lygiais siekiant:

- (a) plėtoti ir diegti efektyvias buitines sanitarines sistemas;

- (b) gerinti viešųjų įstaigų, ypač mokyklų sanitariją;
- (c) skatinti saugius higienos metodus;
- (d) skatinti švietimą ir paslaugas, orientuotas į vaikus, kaip į elgsenos pokyčių varomąją jėgą;
- (e) skatinti prieinamas ir socialine bei kultūrine prasme priimtinas technologijas ir metodus;
- (f) plėtoti novatoriškus finansavimo ir partnerystės mechanizmus;
- (g) įtraukti sanitariją į vandens išteklių valdymo strategijas.

9. Imtis bendrų veiksmų ir didesnių pastangų dirbti drauge visais lygiais, kad taptų prieinamesnės patikimos ir įperkamos darnų vystymąsi palaikančios energetinės paslaugos, pakankamos, kad būtų įgyvendinti Tūkstantmečio vystymo tikslai, įskaitant tikslą iki 2015 metų per pusę sumažinti skurstančių žmonių skaičių, ir būtų generuojamos kitos svarbios skurdą mažinančios paslaugos, turint omenyje tai, kad energijos prieinamumas prisideda prie skurdo mažinimo. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) padidinti patikimų, įperkamų, ekonomiškai perspektyvių, socialiniu požiūriu priimtinių ir aplinkosaugos požiūriu tinkamų energetikos paslaugų ir išteklių prieinamumą, atsižvelgiant į šalių specifiką ir sąlygas, įvairiomis priemonėmis, tokiomis, kaip didesnis kaimo elektrifikavimas ir decentralizuotos energetikos sistemos, platesnis atsinaujinančių šaltinių naudojimas, švaresnis skystasis ir dujinis kuras, energijos efektyvumas, tuo tikslu stiprinant regioninį ir tarptautinį bendradarbiavimą nacionalinėms pastangoms palaikyti, įskaitant pajėgumų stiprinimą, finansinę ir techninę pagalbą bei naujoviškus finansavimo mechanizmus, įskaitant juos mikro ir mezo lygiais, pripažįstant specifinius veiksnius, susijusius prieinamumo užtikrinimu skurstantiesiems;
- (b) padidinti modernių biomasės technologijų ir medžio kuro išteklių bei atsargų prieinamumą, komercializuoti biomasės panaudojimą, įskaitant žemės ūkio veiklos liekanų panaudojimą, kaimo vietovėse ir visur, kur tokie metodai tinkami;
- (c) skatinti suderintą biomasės naudojimą ir, kur tinkama, kitų atsinaujinančių išteklių naudojimą, gerinant dabartines naudojimo schemas, įskaitant išteklių valdymo gerinimą, efektyvesnį medžio kuro ir naujų ar patobulintų produktų ir technologijų naudojimą;
- (d) remti perėjimą prie švaresnio skysto ir dujinio iškastinio kuro naudojimo, jei tai labiau pagrįsta aplinkosaugos požiūriu, priimtina socialiniu požiūriu ir ekonomiškai naudinga;
- (e) rengti nacionalines energetikos strategijas ir teisinės bazes, kurios padėtų sukurti būtinas ekonomines, socialines ir institucines sąlygas energetikos sektoriuje padidinti prieinamumą prie patikimų, įperkamų, ekonomiškai perspektyvių, socialiai priimtinių ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų

energetikos paslaugų, siekiant užtikrinti darnų vystymąsi ir skurdo išnaikinimą kaimo, priemiestinėse ir miesto vietovėse;

- (f) stiprinti tarptautinį ir regioninį bendradarbiavimą, siekiant padidinti prieinamumą prie patikimų, įperkamų, ekonomiškai perspektyvių, socialiai priimtinių ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų energetikos paslaugų, kaip neatskiriama skurdo mažinimo programų dalį, padedant kurti galimybes teikiančią aplinką ir sprendžiant gebėjimų stiprinimo problemas, ypač atkreipiant dėmesį į kaimo ir izoliuotas vietas;
- (g) padėti ir paspartinti su finansine ir technine išsivysčiusių šalių pagalba skurstančiųjų prieinamumą prie patikimų, įperkamų, ekonomiškai perspektyvių, socialiai priimtinių ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų energetikos paslaugų, atsižvelgiant į nacionalinių energetikos strategijų kūrimo reikšmę darniam vystymuisi ir į tai, kad besivystančiose šalyse būtina plėsti energetikos paslaugas, kad pakiltų žmonių gyvenimo lygis ir kad šios paslaugos turėtų teigiamą įtaką skurdui naikinti ir gyvenimo lygiui kelti.

10. Stiprinti pramonės vystymo indėlį į skurdo mažinimą ir suderintą gamtinių išteklių valdymą. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) teikti pagalbą ir sutelkti išteklius pramonės našumui ir konkurencingumui didinti bei plėtoti pramonę besivystančiose šalyse, įskaitant aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų technologijų perdavimą lengvatinėmis sąlygomis savitarpio susitarimu;
- (b) teikti pagalbą, didinant pajamas teikiančias užimtumo galimybes, atsižvelgiant į Tarptautinės darbo organizacijos deklaraciją dėl pagrindinių darbo principų ir teisių⁸;
- (c) skatinti mikro, smulkių ir vidutinio dydžio įmonių vystymą, įskaitant skatinimą mokymo, švietimo ir kvalifikacijos kėlimo būdu, ypač atkreipiant dėmesį į agropromonę, kaip kaimo bendruomenių pragyvenimo šaltinį;
- (d) teikti finansinę ir techninę pagalbą besivystančių šalių kaimo bendruomenėms, kur tinkama, kad jos galėtų naudotis saugiomis ir ilgalaikėmis pragyvenimo galimybėmis, kurias teikia nedidelės kasybos įmonės;
- (e) teikti paramą besivystančioms šalims, plėtojant saugias, mažai sąnaudų reikalaujančias technologijas, teikiančias ar išsaugojančias kurą maistui virti ir vandeniui šildyti;
- (f) teikti paramą gamtos išteklių valdymui, kuriant subalansuotus pragyvenimo šaltinius neturtingiesiems.

11. Iki 2020 m. labai pagerinti mažiausiai 100 milijonų lūšnose gyvenančių žmonių gyvenimą, kaip siūlo „Miestų be lūšnų“ iniciatyva. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) padidinti žemės ir turto, tinkamos pastogės ir pagrindinių paslaugų prieinamumą miesto ir kaimo skurstantiems žmonėms, ypač šeimoms, kurių „galva“ yra moteris;

- (b) naudoti nebrangias ir patvarias medžiagas bei tinkamas technologijas tinkamiems ir saugiems būstams neturtingiesiems statyti, skiriant finansinę ir technologinę pagalbą besivystančioms šalims, atsižvelgiant į jų kultūrą, klimatą, specifines socialines sąlygas ir jautrumą stichinėms nelaimėms;
- (c) įgyvendinant tinkamas nacionalines politikas, didinti miesto neturtingųjų užimtumą, galimybes gauti kreditą ir pajamas, skatinti vienodas vyrų ir moterų galimybes;
- (d) pašalinti nereikalingas reguliavimo ir kitas kliūtis, trukdančias mikro įmonėms ir neformaliajam sektoriui;
- (e) remti vietos valdžios institucijas, rengiant lūšnų modernizavimo programas miestų vystymo planų rėmuose, ir pagerinti informacijos prieinamumą apie būstą reguliuojančius įstatymus, ypač neturtingiesiems.

12. Imtis neatidėliotinų ir efektyvių priemonių išnaikinti blogiausias vaikų darbo formas, kaip apibrėžta Tarptautinės darbo organizacijos konvencijoje Nr. 182, ir parengti bei įgyvendinti strategijas vaikų darbui, kuris prieštarauja priimtiems tarptautiniams standartams, išnaikinti.

13. Skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, teikiant pagalbą besivystančioms šalims vaikų darbo problemų sprendimo srityje šių šalių prašymu, be kita ko, per socialinę ir ekonominę politiką, skirtą skurdo sąlygoms naikinti, tuo pat metu pabrėžiant, kad darbo standartai neturėtų būti naudojami protekcionistinės prekybos reikmėms.

⁷ United Nations, Treaty Series, vol. 1954, No. 33480.

⁸ Tarptautinės darbo organizacijos deklaracija dėl pagrindinių darbo principų ir teisių ir jos tęsinys, priimtas Tarptautinės darbo konferencijos 86 sesijoje Ženevoje 1998 m. birželio 16 d. (Geneva, International Labour Office, 1998).

III. Keisti nesuderintus vartojimo ir gamybos modelius

14. Norint užtikrinti globalinį darnų vystymąsi, būtina keisti bendruomenėse įsigalėjusius gamybos ir vartojimo būdus. Visos šalys turėtų skatinti suderintus vartojimo ir gamybos modelius. Išsivysčiusios šalys čia turėtų atlikti vadovaujantį vaidmenį ir šis procesas turėtų būti naudingas visoms šalims, atsižvelgiant į Rio principus, įskaitant, be kita ko, bendros, tačiau diferencijuotos atsakomybės principą – Rio aplinkos ir vystymo deklaracijos 7 principą. Vyriausybės, atitinkamos tarptautinės organizacijos, privatus sektorius ir visos stambiosios grupės turėtų vaidinti aktyvų vaidmenį, keičiant nesuderintus vartojimo ir gamybos modelius. Tai apimtų veiklą visais lygiais, kaip išdėstyta toliau.

15. Skatinti dešimtmetės programų sistemos vystymą, siekiant paremti regionines ir nacionalines iniciatyvas, skirtas paspartinti perėjimą prie suderinto vartojimo bei gamybos palaikant socialinį ir ekonominį vystymąsi, neviršijant ekosistemų pajėgumo; tai turi būti daroma, atsiejant ekonominį augimą nuo aplinkos būklės blogėjimo ir gerinant išteklių naudojimo bei gamybos procesų efektyvumą bei suderinamumą, mažinant išteklių degradaciją, taršą ir atliekų kiekius. Šios veiklos turi imtis visos šalys, o vadovaujantį vaidmenį turėtų atlikti išsivysčiusios šalys, atsižvelgiant į besivystančių šalių poreikius bei gebėjimus ir mobilizuojant iš visų šaltinių finansinę bei techninę pagalbą besivystančioms šalims ir jų pajėgumų stiprinimą. Tam reikės veiksmų visais lygiais, siekiant:

- (a) nustatyti konkrečias veiklas, priemones, strategijas, priežiūros ir vertinimo mechanizmus, įskaitant, kur tinkama, gyvavimo ciklo analizę ir šalyje taikomus rodiklius pažangai matuoti, atsižvelgiant į tai, kad kai kurių šalių, ypač besivystančių, taikomi standartai gali būti netinkami ir sukeliantys nepagrįstas ekonomines bei socialines kitų šalių sąnaudas;
- (b) priimti ir įgyvendinti politikas ir priemones, skirtas skatinti suderintus gamybos ir vartojimo modelius, taikant, be kita ko, principą “teršėjas moka” – Rio aplinkos ir vystymo deklaracijos 16 principą;
- (c) plėtoti gamybos ir vartojimo strategijas, siekiant tobulinti produktus ir paslaugas, tuo pačiu metu mažinant poveikį aplinkai ir sveikatai, kur tinkama, taikant moksliskai pagrįstus metodus, tokius kaip gyvavimo ciklo analizė;
- (d) rengti informacines programas, akcentuojančias suderintų gamybos ir vartojimo modelių reikšmę, ypač jaunimo ir kituose susijusiuose segmentuose, ypač išsivysčiusiose šalyse, naudojantis tokiomis priemonėmis kaip švietimas, visuomenės ir vartotojų informavimas, reklama ir kitos žiniasklaidos priemonės, atsižvelgiant į vietos, nacionalines ir regionines kultūros vertybes;
- (e) rengti ir, kur tinkama, savanorišku pagrindu priimti efektyvius, skaidrius, įmanomas patikrinti, neklaidinančias ir nediskriminuojančias vartotojų informavimo priemones, skirtas teikti informaciją apie suderintą vartojimą ir gamybą, įskaitant žmonių sveikatos ir saugos aspektus. Šios priemonės neturi būti naudojamos kaip užmaskuoti barjerai prekybai;
- (f) naudojantis finansine parama iš visų šaltinių, tarpusavio susitarimų pagrindu didinti ecoefektyvumą, stiprinant gebėjimus, perduodant technologijas ir keičiantis jomis su besivystančiomis šalimis ir pereinamojo ekonomikos

laikotarpio šalimis, bendradarbiaujant su atitinkamomis tarptautinėmis organizacijomis.

16. Didinti investicijas į švaresnę gamybą ir ecoefektyvumą visose šalyse, naudojant, be kita ko, tokias priemones, kaip paskatos, paramos schemos ir strategijos, skirtos tinkamoms reguliavimo, finansinėms ir teisinėms struktūroms sukurti. Tai apimtų veiksmus įvairiais lygiais, siekiant:

- (a) įdiegti ir remti švaresnės gamybos programas bei centrus ir efektyvesnius gamybos metodus, be kita ko, paskatomis ir pajėgumų stiprinimu, padedant įmonėms, ypač smulkioms ir vidutinėms, ir ypač besivystančių šalių įmonėms didinti našumą ir skatinti darnų vystymąsi;
- (b) skatinti investicijas į švaresnę gamybą ir ecoefektyvumą visose šalyse, pasitelkiant valstybės finansuojamas paskolas, rizikos kapitalą, techninę pagalbą ir mokymo programas smulkioms ir vidutinėms įmonėms, tuo pačiu vengiant prekybą deformuojančių priemonių, neatitinkančių Pasaulinės prekybos organizacijos taisyklių;
- (c) rinkti ir platinti informaciją apie sąnaudų efektyvumo pavyzdžius švaresnės gamybos, ecoefektyvumo ir aplinkosaugos valdymo srityse, skatinti keitimąsi pažangiausia praktika ir žiniomis apie aplinkos apsaugos požiūriu tinkamas technologijas tarp valstybinių ir privačių institucijų;
- (d) rengti mokymo programas smulkioms ir vidutinėms įmonėms apie informacinių ir ryšių technologijų naudojimą.

17. Įtraukti gamybos ir vartojimo modelių problemą į darnaus vystymosi politiką, programas ir strategijas, įskaitant, kur tinkama, skurdo mažinimo strategijas.

18. Didinti įmonių atsakomybę ir atskaitingumą aplinkosauginiu ir socialiniu požiūriais. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) skatinti įmones gerinti socialinės ir aplinkosauginės veiklos rezultatyvumą per savanoriškas iniciatyvas, įskaitant aplinkosaugos valdymo sistemas, vadovavimo kodeksus, sertifikavimą ir atsiskaitymą visuomenei aplinkosaugos ir socialiniais klausimais, atsižvelgiant į tokias iniciatyvas, kaip Tarptautinės standartizavimo organizacijos (ISO) standartai ir Globalinės atskaitingumo iniciatyvos rekomendacijos dėl suderinamumo ataskaitų, turint galvoje Rio aplinkos ir vystymo deklaracijos 11 principą;
- (b) skatinti dialogą tarp įmonių ir bendruomenių, kuriose jos veikia, bei kitų suinteresuotų organizacijų;
- (c) skatinti finansines institucijas įtraukti darnaus vystymosi klausimus į savo sprendimų priėmimo procesus;
- (d) skatinti partnerystes ir programas, rengiamas darbo vietose, įskaitant mokymo ir švietimo programas.

19. Priimant sprendimus, įskaitant sprendimus dėl šalies ir vietovių vystymo planavimo, investicijų į infrastruktūrą, verslo vystymo ir viešųjų pirkimų, skatinti susijusias visų lygių valdžios institucijas atsižvelgti į darnų vystymąsi. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) teikti paramą darnaus vystymosi strategijoms ir programoms rengti, įskaitant sprendimų priėmimą dėl investicijų į infrastruktūrą ir komercinės veiklos vystymą;
- (b) toliau skatinti aplinkosaugos sąnaudų internalizaciją ir ekonominių instrumentų naudojimą, atsižvelgiant į principą, kad teršėjas iš principo turėtų sumokėti taršos išlaidas, reikiamai atsižvelgiant į visuomenės interesus bei neiškreipiant tarptautinės prekybos ir investicijų;
- (c) remti tokią viešųjų pirkimų politiką, kuri skatintų aplinkosaugos požiūriu tinkamų prekių ir paslaugų kūrimą ir platinimą;
- (d) teikti gebėjimų stiprinimo ir mokymo paslaugas, padedant atitinkamoms valdžios institucijoms įgyvendinti šiame paragrafe išvardintas iniciatyvas;
- (e) naudoti poveikio aplinkai vertinimo procedūras.

20. Pakviesti Vyriausybės ir atitinkamas regionines bei tarptautines organizacijas, taip pat kitas suinteresuotas puses, įgyvendinti, atsižvelgiant į nacionalinę ir regioninę specifiką bei aplinkybes, Darnaus vystymosi komisijos rekomendacijas ir išvadas dėl energetikos ir darnaus vystymosi, pateiktas jos devintojoje sesijoje, įskaitant toliau nurodytus klausimus ir galimybes, atsižvelgiant į tai, kad dėl skirtingo indėlio į aplinkos būklės blogėjimą pasaulyje valstybių atsakomybė yra bendra, tačiau diferencijuota. Tai apimtų veiksmus įvairiais lygiais, siekiant:

- (a) imtis tolesnių veiksmų mobilizuoti finansinius išteklius, technologijų perdavimą, gebėjimų stiprinimą ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų technologijų sklaidą, laikantis Darnaus vystymosi komisijos rekomendacijų ir išvadų, išdėstytų jos sprendimo Nr. 9/1 dėl energetikos ir darnaus vystymosi A skyriaus 3 dalyje ir D skyriaus 30 dalyje⁹;
- (b) integruoti energijos problemas, įskaitant energijos taupymą, įperkumą ir prieinamumą, į socialines ekonomines programas, ypač į stambių energiją vartojančių sektorių strategijas, ir į ilgalaikės energiją vartojančios infrastruktūros, tokios kaip valstybinis sektorius, transportas, pramonė, žemės ūkis, miestų žemėvalda, turizmas ir statybos sektorius, planavimą, eksploatavimą ir priežiūrą;
- (c) rengti ir skleisti alternatyvias energetines technologijas, siekiant, kad energijos išteklių struktūroje daugiau vietos tektų atsinaujintiems energijos šaltiniams, energijos taupymui ir platesniam pažangių energetikos technologijų, įskaitant švaresnes iškastinio kuro technologijas, taikymui;
- (d) kur tinkama, vis didesnę atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą, energijos taupymą, platesnį pažangių energetikos technologijų taikymą, įskaitant pažangias ir

švaresnes iškastinio kuro technologijas, derinti su tausojančiu tradicinių energetikos išteklių naudojimu, siekiant, kad ateityje būtų patenkinta auganti energetikos paslaugų paklausa ir užtikrintas darnus vystymasis;

- (e) įvairinti energijos tiekimą, kuriant pažangias, švaresnes, veiksmingesnes, įperkamas ir ekonomiškai efektyvias technologijas, įskaitant iškastinio kuro ir atsinaujinančios energijos technologijas, įskaitant hidrotechnologijas, ir jų perdavimą besivystančioms šalims koncesijos sąlygomis pagal tarpusavio susitarimus. Nedelsiant labai padidinti atsinaujinantiems energijos šaltiniams tenkančią energijos dalį pasaulyje, siekiant padidinti jų indėlį į bendrąją energijos pasiūlą, pripažįstant nacionalines ir savanoriškas regionines užduotis bei iniciatyvas, kur jos egzistuoja, ir užtikrinant, kad energijos politika atitiktų besivystančių šalių pastangas panaikinti skurdą, bei reguliariai vertinti turimus duomenis stebint pažangą šioje srityje;
- (f) remti pastangas, įskaitant finansinės ir techninės pagalbos teikimą besivystančioms šalims bei privataus sektoriaus įtraukimą, sumažinti dujų užsidegimo ir išsiliejimo atvejus žalios naftos gamybos sektoriuje;
- (g) kurti ir naudoti vietinius energijos šaltinius bei infrastruktūrą įvairių rūšių vietiniam naudojimui ir skatinti kaimo bendruomenių dalyvavimą, įskaitant vietos Darbotvarkių 21 grupes, su tarptautinės bendruomenės parama, vystant ir panaudojant atsinaujinančios energijos technologijas, kad, radus paprastus ir vietos sąlygoms tinkančius sprendimus, būtų patenkinti bendruomenių kasdieniai energijos poreikiai;
- (h) diegti vietines energijos taupymo programas, įskaitant, kur tinkama, tokias priemones, kaip energijos taupymo technologijų diegimas su reikiama tarptautinės bendruomenės parama;
- (i) paspartinti įperkamų ir švaresnių energijos taupymo ir energijos išsaugojimo technologijų kūrimą, sklaidą ir diegimą bei tokių technologijų perdavimą, ypač besivystančioms šalims, palankiomis sąlygomis, įskaitant koncesines ir lengvatines, pagal tarpusavio susitarimą;
- (j) rekomenduoti, kad tarptautinių finansinių institucijų ir kitų organizacijų politika padėtų besivystančioms ir pereinamojo ekonomikos laikotarpio šalims kurti politines ir reguliuojančias struktūras, užtikrinančias vienodas sąlygas atsinaujinantiems energijos šaltiniams, energijos taupymui, pažangioms energetikos technologijoms, įskaitant pažangias švaresnes iškastinio kuro technologijas, ir, kita vertus, centralizuotoms, paskirstytoms ir decentralizuotoms energetinėms sistemoms;
- (k) skatinti tyrimų didinimą ir įvairių energetikos technologijų vystymą, įskaitant atsinaujinančius energijos šaltinius, energijos taupymą, pažangias energetikos technologijas, įskaitant pažangias švaresnes iškastinio kuro technologijas nacionaliniame lygyje bei tarptautiniu mastu; stiprinti nacionalines ir regionines tyrimų ir vystymo institucijas (centrus), užsiimančias patikimos, įperkamos, ekonomiškai perspektyvios, socialiai priimtinos ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamos energetikos vystymu, būtinu darniam vystymuisi;

- (l) skatinti darnaus vystymosi energetikos technologijų meistriskumo centrų tinklų kūrimą, įskaitant regioninius tinklus, tuo būdu sujungiant kompetentingus centrus, galinčius paremti ir skatinti gebėjimų stiprinimo ir technologijų perdavimo veiklą, ypač besivystančiose šalyse, taip pat būti informacijos rinkimo bei sklaidimo centrais;
- (m) skatinti švietimą, informuojant vyrus ir moteris apie esamus energijos šaltinius ir technologijas;
- (n) neviršijant savo įgaliojimų, naudoti finansinius instrumentus ir mechanizmus, ypač Pasaulinio aplinkos fondo, jo įgaliojimų ribose teikiant finansinę paramą besivystančioms šalims, ypač mažiausiai išsivysčiusioms šalims ir mažoms besivystančioms salų valstybėms, kad būtų patenkinti jų mokymo, techninių žinių perdavimo ir nacionalinių institucijų stiprinimo poreikiai, reikalingi patikimai, įperkama, ekonomiškai perspektyviai, socialiai priimtina ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamai energetikai, įskaitant energijos taupymo ir išsaugojimo, atsinaujinančios energijos ir pažangių energetikos technologijų, įskaitant pažangias švaresnes iškastinio kuro technologijas, skatinimą;
- (o) remti pastangas gerinti energijos rinkų funkcionavimą, skaidrumą ir informaciją apie jas tiek pasiūlos, tiek paklausos požiūriu, siekiant didesnio stabilumo ir numatomumo ir užtikrinant vartotojų prieinamumą prie patikimų, įperkamu, ekonomiškai perspektyviu, socialiai priimtiniu ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamu energijos paslaugu;
- (p) rinkos deformacijoms mažinti skirta politika turėtų skatinti energetikos sistemas, suderinamas su darniu vystymusi, dėl to naudojantis geresniais rinkos signalais ir šalinant rinkos deformacijas, įskaitant mokesčių restruktūrizavimą ir kenksmingų subsidijų panaikinimą, kur jos egzistuoja; įgyvendinant tokią politiką, reikia atsižvelgti į besivystančių šalių specifinius poreikius bei sąlygas, kad galimas neigiamas poveikis jų vystymuisi sumažėtų iki minimumo;
- (q) kur tinkama, imtis priemonių panaikinti šios srities subsidijas, trukdančias darniam vystymuisi, atsižvelgiant į specifines šalių sąlygas ir skirtingus išsivystymo lygius bei įvertinant jų neigiamą poveikį, ypač besivystančioms šalims;
- (r) Vyriausybės raginamos gerinti nacionalinių energijos rinkų funkcionavimą, kad jos palaikytų darnų vystymąsi, naikinti rinkos barjerus ir gerinti prieinamumą, atsižvelgiant į tai, kad šią politiką turėtų suformuluoti kiekviena šalis, įvertindama savo ypatybes, gebėjimus ir išsivystymo lygį, atskleistus nacionalinėse darnaus vystymosi strategijose, kur jos egzistuoja;
- (s) stiprinti nacionalines ir regionines energetikos institucijas ar sistemas, stiprinančias regioninį ir tarptautinį bendradarbiavimą darnų vystymąsi palaikančios energetikos srityje, ypač padėti besivystančioms šalims, siekiančioms teikti patikimas, įperkamas, ekonomiškai perspektyvias, socialiai priimtinas ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamas energetikos paslaugas visoms šalies gyventojų grupėms;
- (t) šalys raginamos kurti ir įgyvendinti priemones, numatytas Darnaus vystymosi komisijos devintojoje sesijoje, įskaitant įgyvendinimą per valstybinio ir privataus

sektoriaus partnerystę, atsižvelgiant į skirtingas šalių sąlygas, remiantis Vyriausybių, tarptautinių institucijų ir suinteresuotų organizacijų, įskaitant verslo ir pramonės atstovus, sukaupta patirtimi energijos prieinamumo srityje, įskaitant atsinaujinančius energijos šaltinius, energijos taupymą ir pažangias energetikos technologijas, įskaitant pažangias ir švaresnes iškastinio kuro technologijas;

- (u) skatinti bendradarbiavimą tarp tarptautinių ir regioninių institucijų bei organizacijų, pagal savo įgaliojimus užsiimančių įvairiais darnaus vystymosi energetikos aspektais, turint galvoje Tolesnių Darbotvarkės 21 įgyvendinimo veiksmų programos 46(h) punktą, ir atitinkamai stiprinančių regioninio bei nacionalinio masto veiklą, skatinant ugdymą ir gebėjimų stiprinimą darnų vystymąsi palaikančios energetikos srityje;
- (v) stiprinti ir palengvinti, kur tinkama, regioninio bendradarbiavimo sistemas, skatinančias tarpvalstybinę prekybą energija, įskaitant elektros tinklų ir naftos bei gamtinių dujų vamzdinių tarpusavio sujungimus;
- (w) stiprinti ir, kur tinkama, padėti kurti regioninių, nacionalinių ir tarptautinių energijos gamintojų ir vartotojų dialogus – forumus.

21. Skatinti integruotą požiūrį į transporto paslaugų ir sistemų strategijų kūrimą nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu mastu, skatinant darnų vystymąsi, įskaitant žemėnaudos, infrastruktūros, visuomeninio transporto sistemų ir prekių tiekimo tinklų strategijas bei planavimą, siekiant užtikrinti saugų, įperkama ir efektyvų transportą, labiau taupyti energiją, mažinti taršą, mažinti transporto kamščius, mažinti neigiamą poveikį sveikatai ir miestų plėtimąsi, atsižvelgiant į šalių prioritetus ir sąlygas. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) įgyvendinti darnų vystymąsi palaikančias transporto strategijas, išreiškiančias specifines regionines, nacionalines ir vietos sąlygas, kad transportas taptų prieinamesnis, efektyvesnis ir patogesnis, gerinti miestų oro kokybę ir tuo pačiu sveikata, mažinti šiltnamio dujų emisiją, įskaitant aplinkos apsaugos požiūriu tinkamesnių, prieinamesnių ir socialiai priimtinesnių transporto priemonių technologijų tobulinimą;
- (b) skatinti investicijas ir partnerystes, skirtas plėtoti subalansuotas, taupančias energiją multimodalines transporto sistemas, įskaitant masines visuomenines transporto sistemas ir geresnes transporto sistemas kaimo vietovėse, teikiant pagalbą besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims.

22. Neleisti susidaryti atliekoms, mažinti jų kiekius ir kiek įmanoma daugiau taikyti pakartotinį perdirbimą, antrinių žaliavų perdirbimą ir aplinkai nekenksmingų alternatyvių medžiagų naudojimą, dalyvaujant valstybės valdymo institucijoms ir kitoms suinteresuotoms organizacijoms, kad būtų iki minimumo sumažintas neigiamas poveikis aplinkai ir padidėtų išteklių naudojimo efektyvumas, tuo pačiu metu teikiant finansinę,

techninę ir kitokią pagalbą besivystančioms šalims. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) plėtoti atliekų valdymo sistemas, svarbiausiu prioritetu laikant atliekų susidarymo prevenciją ir jų kiekio mažinimą, pakartotinį panaudojimą, antrinių žaliavų perdirbimą ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamus atliekų šalinimo įrenginius, įskaitant energijos generavimo iš atliekų technologiją, bei skatinti nedidelio masto pakartotinio atliekų perdirbimo iniciatyvas, palaikančias miesto ir kaimo atliekų valdymą ir teikiančias galimybes gauti pajamų, teikiant tarptautinę pagalbą besivystančioms šalims;
- (b) skatinti atliekų prevenciją ir jų kiekio mažinimą, paremiant pakartotinai naudojamų vartojimo prekių bei biologiškai suyrančių produktų gamybą ir plėtojant reikiamą infrastruktūrą.

23. Dar kartą patvirtinti išipareigojimą, išdėstyta Darbotvarkėje 21, siekiant darnaus vystymosi, reikiama tvarkyti chemines medžiagas per visą jų gyvavimo ciklą bei pavojingas atliekas ir saugoti žmonių sveikatą bei aplinką, įskaitant uždavinį iki 2020 metų užtikrinti, kad cheminės medžiagos būtų naudojamos ir gaminamos taip, kad būtų iki minimumo sumažintas neigiamas poveikis žmonių sveikatai ir aplinkai, naudojant skaidrias, moksliskai pagrįstas rizikos vertinimo procedūras, atsižvelgiant į atsargumo principą, Rio aplinkos ir vystymo deklaracijos 15 principą, ir techninės bei finansinės pagalbos būdu padėti besivystančioms šalims stiprinti gebėjimus reikiama tvarkyti chemines medžiagas bei pavojingas atliekas. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) skatinti atitinkamų tarptautinių dokumentų, reguliuojančių chemines medžiagas ir pavojingas atliekas, ratifikavimą ir įgyvendinimą, įskaitant Roterdamo konvenciją dėl išankstinio informuoto sutikimo tvarkos, taikomos tam tikroms pavojingoms cheminėms medžiagoms ir pesticidams, kuriais prekiaujama tarptautinėse rinkose¹⁰, kad ši konvencija įsigaliotų iki 2003 metų, ir Stokholmo konvenciją dėl patvarių organinių teršalų¹¹, kad ši konvencija įsigaliotų iki 2004 metų, skatinti ir tobulinti koordinavimą ir remti besivystančias šalis, šioms įgyvendinant minėtus dokumentus;
- (b) toliau plėtoti strateginį požiūrį į cheminių medžiagų tvarkymą tarptautiniu mastu, remiantis Bahijos (Brazilija) deklaracija ir Tarpvyriausybiniu cheminės saugos forumo veiksmų prioritetais po 2000 m.¹² dėl cheminių medžiagų saugos problemų iki 2005 m., ir raginti šioje srityje glaudžiai bendradarbiauti Jungtinių Tautų aplinkos programą, Tarpvyriausybinių forumą ir kitas tarptautines organizacijas, užsiimančias cheminių medžiagų tvarkymu;
- (c) skatinti šalis kiek įmanoma greičiau įgyvendinti naują, pasauliniu mastu suderintą, cheminių medžiagų klasifikavimo ir žymėjimo sistemą, siekiant, kad 2008 m. ji jau visiškai veiktų;
- (d) skatinti partnerystes veikai, skirtai stiprinti aplinkos apsaugos požiūriu tinkamą cheminių medžiagų ir pavojingų atliekų valdymą, įgyvendinant daugiašales

aplinkos apsaugos sutartis, didinant informuotumą cheminių medžiagų ir pavojingų atliekų klausimais, skatinant papildomų duomenų rinkimą ir naudojimą;

- (e) skatinti pastangas užkirsti kelią pavojingų cheminių medžiagų ir pavojingų atliekų kontrabandai ir neleisti atsirasti žalai dėl pavojingų medžiagų judėjimo per sienas bei šalinimo kitose valstybėse; tai turi būti atliekama laikantis atitinkamuose tarptautiniuose dokumentuose, tokiuose kaip Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų judėjimo per valstybines sienas ir jų šalinimo kontrolės¹³, išdėstytų įsipareigojimų;
- (f) skatinti nuoseklios ir vieningos informacijos apie chemines medžiagas rengimą, pavyzdžiui, rengiant nacionalinius teršalų išskyrimo ir perdavimo registrus;
- (g) mažinti riziką, kurią kelia žmonių sveikatai ir aplinkai pavojingi sunkieji metalai, įskaitant atitinkamų studijų, tokių kaip Jungtinių Tautų aplinkos programos globalinis gyvsidabrio ir jo komponentų įvertinimas, peržiūrą.

⁹ Oficialūs Ekonominės ir socialinės tarybos įrašai, 2001, papildymas Nr. 9 (E/2001/29), I.B. skyrius.

¹⁰ UNEP/FAO/PIC/CONF.5, III priedas.

¹¹ www.chem.unep.ch/sc.

¹² Tarpyvyriausybinių cheminės saugos forumas, trečioji sesija, III galutinė Forumo ataskaita (IFCS/Forum III/23w), 6 priedas.

¹³ Tarpyvyriausybinių cheminės saugos forumas, trečioji sesija, III galutinė Forumo ataskaita (IFCS/Forum III/23w), 6 priedas.

IV. Saugoti ir valdyti gamtos išteklius kaip ekonominio ir socialinio vystymosi pagrindą

24. Žmogaus veikla turi vis didesnę įtaką ekosistemų, teikiančių žmonių gerovei bei ūkinei veiklai būtinus išteklius ir paslaugas, vientisumui. Subalansuotas ir integruotas gamtinių išteklių valdymas turi esminę reikšmę darniam vystymuisi. Šiuo atžvilgiu, siekiant kiek įmanoma greičiau iš pagrindų pakeisti dabartinę gamtos išteklių nykimo tendenciją, būtina įgyvendinti strategijas, apimančias nacionalinio ir, kur tinkama, regioninio lygmens uždavinius saugoti ekosistemas ir užtikrinti integruotą žemės, vandens ir gyvųjų išteklių valdymą, kartu stiprinant regioninius, nacionalinius ir vietos gebėjimus. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, kaip yra žemiau išdėstyta.

25. Pradėti vykdyti veiksmų programą su finansine ir technine pagalba, kad būtų pasiektas Tūkstantmečio saugaus geriamojo vandens plėtotės tikslas. Tuo tikslu mes sutariame iki 2015 metų per pusę sumažinti skaičių žmonių, kuriems nepasiekiamas ar neįperkamas saugus geriamasis vanduo, kaip nurodyta Tūkstantmečio deklaracijoje, ir žmonių, kuriems neprieinama elementari sanitarija. Į programą turėtų būti įtraukti visų lygių veiksmai, siekiant:

- (a) mobilizuoti visų lygių tarptautinius ir vidaus finansinius išteklius, perduoti technologijas, skatinti pažangią praktiką, remti gebėjimų stiprinimą, susijusį su vandens ir sanitarinės infrastruktūros bei paslaugų plėtra, užtikrinant, kad ši infrastruktūra ir paslaugos tenkintų neturtingųjų poreikius ir atsižvelgtų į lyčių problemą;
- (b) užtikrinti lengvesnę viešos informacijos patikimumą, ypač moterims, ir didinti dalyvavimą veikloje, susijusioje su strategijomis bei sprendimų priėmimu vandens išteklių valdymo ir projektų įgyvendinimo srityje;
- (c) skatinti Vyriausybių, palaikant visoms suinteresuotoms organizacijoms, prioritetinius veiksmus vandentvarkos ir gebėjimų stiprinimo nacionaliniu, o kur tinkama, ir regioniniu lygiu, srityje, ir skatinti bei teikti naujus ir papildomus finansinius išteklius bei novatoriškas technologijas, siekiant įgyvendinti Darbotvarkės 21 18 skyriaus nuostatas;
- (d) suintensyvinti vandens taršos prevenciją, siekiant sumažinti pavojų sveikatai ir apsaugoti ekosistemas, įdiegiant sanitarijos ir pramonės bei buitinių nuotekų valymo technologijas už prieinamą kainą ir nacionaliniu lygmeniu įdiegiant stebėjimo sistemas ir efektyvią teisinę bazę;
- (e) taikyti prevencijos ir apsaugos priemones, skatinančias tausojančią vandens vartojimą, siekiant išvengti vandens trūkumo.

26. Iki 2005 m. parengti jungtinius vandens išteklių valdymo ir vandens taupymo planus, padedant besivystančioms šalims juos rengti ir visais lygiais atliekant tokius veiksmus:

- (a) rengti ir įgyvendinti nacionalines bei regionines integruoto upių ir ežerų baseinų bei požeminio vandens valdymo strategijas, planus ir programas, įdiegti priemones vandens infrastruktūrai gerinti, kad sumažėtų nuostoliai ir padidėtų pakartotinio vandens naudojimo mastas;

- (b) naudoti visą politikos priemonių spektrą, įskaitant reguliavimą, stebėjimą, savanoriškas priemones, rinkos ir informacines priemones, žemėvaldą ir vandens paslaugų sąnaudų atsipirkimą, užtikrinant, kad sąnaudų atsipirkimo tikslai netrukdytų neturtingiesiems gauti saugų vandenį, ir taikyti integruotą vandens baseinų valdymo metodą;
- (c) efektyviau naudoti vandens išteklius ir skatinti jų paskirstymą konkuruojančioms vartojimo sritims taip, kad prioritetas būtų teikiamas esminių žmonių poreikių tenkinimui ir būtų užtikrinta pusiausvyra tarp poreikio išsaugoti ar atstatyti ekosistemas bei jų funkcijas, ypač trapioje aplinkoje, ir buitinių, pramoninių bei žemės ūkio poreikių, įskaitant geriamojo vandens kokybės užtikrinimą;
- (d) rengti programas ekstremalių situacijų, susijusių su vandeniu, padariniams sušvelninti;
- (e) remti netradicinių vandens išteklių ir vandens tausojimo technologijų sklaidą ir atitinkamų gebėjimų stiprinimą besivystančiose šalyse ir regionuose, kuriuose trūksta vandens, būna sausras ar vyksta žemių dykumėjimo procesai, tuo tikslu teikiant techninę ir finansinę paramą bei stiprinant gebėjimus;
- (f) remti, kur tinkama, veiklą ir programas, skirtas energiją taupančiam, subalansuotam ir ekonomiškai efektyviam jūros vandens gėlinimui, vandens pakartotiniam panaudojimui ir vandens gavybai iš pakrantės rūko besivystančiose šalyse, tam naudojant tokias priemones, kaip technologinė, techninė ir finansinė pagalba ir kt.;
- (g) padėti kurtis valstybinio ir privataus sektoriaus partnerystėms bei kitoms partnerystės formoms, teikiančioms pirmenybę neturtingųjų poreikiams, Vyriausybių nustatytos stabilios ir skaidrios nacionalinės įstatyminės bazės pagrindu, kartu atsižvelgiant į vietos sąlygas, įtraukiant visas suinteresuotas organizacijas ir stebint valstybinių institucijų ir privačių įmonių veiklą bei tobulinant jų atskaitingumą.

27. Remti besivystančias ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalis šioms atliekant vandens išteklių kiekio ir kokybės stebėjimo bei vertinimo veiklą, įskaitant tokias priemones, kaip nacionalinių monitoringo tinklų ir vandens išteklių duomenų bazių kūrimas ir (ar) tolesnis plėtojimas bei reikiamų nacionalinių rodiklių rengimas.

28. Gerinti vandens išteklių valdymą ir vandens ciklo mokslinį supratimą, atliekant bendrą stebėjimo ir tyrimų veiklą, ir šiuo tikslu skatinti bei remti dalinimąsi žiniomis, stiprinti gebėjimus ir perduoti technologijas pagal tarpusavio susitarimą, įskaitant nuotolinio stebėjimo ir palydovines technologijas, ypač besivystančiose šalyse ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse.

29. Skatinti efektyvų įvairių tarptautinių ir tarpvyriausybinių institucijų bei procesų, susijusių su vandens problemomis, koordinavimą, tiek Jungtinių Tautų sistemoje, tiek tarp Jungtinių Tautų ir tarptautinių finansinių institucijų, remiantis kitų tarptautinių institucijų bei pilietinės visuomenės indėliu teikiant informaciją, kuria remiantis būtų priimami tarpvyriausybiniai sprendimai; taip pat turėtų būti skatinamas glaudesnis

bendradarbiavimas, rengiant bei palaikant pasiūlymus ir atliekant veiklą, susijusią su Tarptautinių gėlo vandens metų (2003) renginiais ir vėliau.

30. Vandenynai, jūros, salos ir pakrančių zonos sudaro integruotą ir esminį Žemės ekosistemos komponentą ir turi lemiamą reikšmę pasauliniam maisto saugumui ir daugelio nacionalinių ekonominių sistemų, ypač besivystančių šalių, ilgalaikiam ekonominiam klestėjimui bei gerovei. Norint užtikrinti vandenynų darnų vystymąsi, reikalingas veiksmingas koordinavimas ir bendradarbiavimas, įskaitant pasaulinį ir regioninį lygmenis, tarp atitinkamų institucijų bei veiksmai visais lygiais, siekiant:

- (a) pakviesti valstybes ratifikuoti arba prisijungti prie 1982 m. Jungtinių Tautų jūros teisės konvencijos¹⁴, nustatančios bendrąją visos vandenynų veiklos teisinę bazę, ir ją įgyvendinti;
- (b) skatinti Darbotvarkės 21 17 skyriaus nuostatų įgyvendinimą, kur numatyta veiksmų programa, skirta užtikrinti darnų vandenynų, pakrančių zonų ir jūrų vystymąsi, numatant šias programines sritis: pakrančių zonų integruotas valdymas ir darnus vystymasis, įskaitant išskirtines ekonomines zonas; jūrinės aplinkos apsauga; suderintas jūros gyvųjų išteklių naudojimas ir išsaugojimas; esminių neaiškumų, susijusių su jūrų aplinkos ir klimato pasikeitimų valdymu, išsprendimas; tarptautinio, įskaitant regioninį, bendradarbiavimo ir koordinavimo stiprinimas; mažų salų darnus vystymasis;
- (c) įdiegti efektyvų, skaidrų ir reguliarių tarpinstitucinės veiklos vandenynų ir pakrančių klausimais mechanizmą Jungtinių Tautų sistemoje;
- (d) skatinti ekosistemų principo įdiegimą iki 2010 metų, remiantis Reikjaviko deklaracija dėl atsakingos žūklės jūrų ekosistemoje¹⁵ ir Biologinės įvairovės konvenciją pasirašiusių šalių konferencijos V/6 sprendimo¹⁶ įgyvendinimą;
- (e) skatinti integruotą, apimančią įvairias sritis ir įvairius sektorius, pakrančių ir vandenynų valdymą nacionaliniu lygiu, skatinti pakrančių valstybes ir padėti joms rengti vandenynų strategijas bei integruoto pakrančių valdymo mechanizmus;
- (f) stiprinti regioninį bendradarbiavimą ir koordinavimą tarp atitinkamų regioninių organizacijų ir programų, Jungtinių Tautų aplinkos programos regioninių jūrų programų, regioninių žūklės valdymo organizacijų ir kitų regioninių mokslo, sveikatos ir vystymo organizacijų;
- (g) padėti besivystančioms šalims regioniniu ir subregioniniu lygmeniu koordinuoti politikas ir programas, skirtas išsaugoti ir subalansuotai valdyti žuvininkystės išteklius bei įgyvendinti pakrančių zonų valdymo planus, įskaitant tokias

¹⁴ Oficialūs trečiosios Jungtinių Tautų jūrų teisės konferencijos įrašai, XVII tomas (United Nations publication, Sales No. E.84.V.3), dokumentas A/CONF.62/122.

¹⁵ Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos dokumentas C200/INF/25, I priedas.

¹⁶ UNEP/CBD/COP/5/23, III priedas.

priemonės, kaip subalansuotos pakrančių ir smulkaus masto žvejojimo veiklos skatinimas ir, kur tinkama, susijusios infrastruktūros plėtojimas;

- (h) atkreipti dėmesį į atvirą neformalų konsultacinį procesą, nustatytą Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 54/33, kurio veikla skirta padėti Asamblėjai kasmet įvertinti pažangą vandenynų valdymo srityje, ir būsimą jo efektyvumo bei naudingumo įvertinimą 57-oje sesijoje, laikantis minėtos rezoliucijos nuostatų.

31. Siekiant subalansuotos žuvininkystės, visais lygiais būtina imtis šių veiksmų:

- (a) palaikyti ar atstatyti išnaudotas atsargas iki tokio lygio, kuris užtikrintų maksimalų ilgalaikį pelningumą, nedelsiant ir, kur įmanoma, ne vėliau, kaip iki 2015 metų;
- (b) ratifikuoti ar prisijungti prie atitinkamų Jungtinių Tautų ir, kur tinkama, regioninių žuvininkystės sutarčių ar susitarimų ir efektyviai juos įgyvendinti, ypač atkreipiant dėmesį į Sutartį dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos dėl migruojančių žuvų atsargų išsaugojimo ir valdymo¹⁷ ir 1993 m. sutartį dėl tarptautinių išsaugojimo ir valdymo priemonių laikymosi tolimoje jūroje esančiuose žvejybos laivuose¹⁸;
- (c) įgyvendinti 1995 m. Tausojančios žvejybos kodeksą¹⁹, atsižvelgiant į specialius besivystančių šalių reikalavimus, kaip pažymėta šio kodekso 5 straipsnyje ir atitinkamuose Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos tarptautiniuose veiksmų planuose bei techninėse nuorodose;
- (d) skubiai parengti ir įgyvendinti nacionalinius ir, kur tinkama, regioninius veiksmų planus, būtinus norint įgyvendinti Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos tarptautinių veiksmų planus, ypač Tarptautinį žvejybos pajėgumų valdymo planą²⁰ laikotarpiui iki 2005 m., ir Tarptautinį veiksmų planą, skirtą užkirsti kelią neteisėtai, neatskaitingai ir nereguliuojamai žvejybai, nustatyti ir išnaikinti tokios žvejybos atvejus²¹ laikotarpiui iki 2004 metų. Nustatyti veiksmingą žvejybos laivų stebėjimą, atskaitomybę, reikalavimų laikymosi priežiūrą ir kontrolę, įskaitant tų valstybių, su kurių vėliava plaukioja žvejybos laivai, atliekamą veiklą, siekiant įgyvendinti minėtą tarptautinį veiksmų planą.
- (e) skatinti atitinkamas regionines žuvininkystės rajonų valdymo organizacijas ir susitarimus, skirti reikiamą dėmesį pakrančių valstybių teisėms, pareigoms bei interesams ir specialiams besivystančių šalių reikalavimams, sprendžiant, kaip paskirstyti žvejybos išteklius žuvų atsargoms, viršijančioms vienos valstybės ribas, ir labai migruojančių žuvų atsargoms, atsižvelgiant į 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos nuostatas ir į Sutartį dėl Jungtinių

¹⁷ International Fisheries Instruments (United Nations publication, Sales No. E.98.V.11), sect. I; taip pat A/CONF.164/37.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat, sect. III.

²⁰ Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1999.

²¹ Ten pat, 2001.

Tautų jūrų teisės konvencijos nuostatų įgyvendinimo dėl žuvų atsargų, viršijančių vienos valstybės ribas, ir labai migruojančių žuvų atsargų išsaugojimu ir valdymu, nuostatas atviroje jūroje ir išskirtinėse ekonominėse zonose;

- (f) panaikinti subsidijas, prisidedančias prie neteisėtos, neatskaitingos ir nereguliuojamos žvejybos ir prie perteklinių gamybos pajėgumų, tuo pačiu metu papildant Pasaulinės prekybos organizacijos veiklą, siekiant patikslinti ir patobulinti žuvininkystės subsidijoms taikomą tvarką ir atsižvelgiant į šio sektoriaus reikšmę besivystančioms šalims;
- (g) stiprinti donorų koordinavimą ir partnerystes tarp tarptautinių finansinių institucijų, dvišalių agentūrų ir kitų suinteresuotų organizacijų, siekiant įgalinti besivystančias šalis, ypač mažiausiai išsivysčiusias šalis ir mažas besivystančias salų valstybes, taip pat pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalis plėtoti savo nacionalinius, regioninius ir subregioninius infrastruktūros bei integruoto valdymo gebėjimus ir suderintą žūklės rajonų naudojimą;
- (h) remti akvakultūros, įskaitant smulkaus masto akvakultūrą, darnų vystymąsi, atsižvelgiant į didėjančią jo reikšmę maisto saugumui ir ekonominiam vystymuisi.

32. Laikantis Darbotvarkės 21 17 straipsnio nuostatų, skatinti vandenynų išsaugojimą ir valdymą, imantis priemonių visais lygiais ir reikiamai atsižvelgiant į susijusius tarptautinius dokumentus:

- (a) palaikyti svarbių ir pažeidžiamų jūrinių ir pakrančių zonų produktyvumą ir biologinę įvairovę, įskaitant teritorijas, priklausančias ir nepriklausančias nacionaliniam pavaldumui;
- (b) įgyvendinti darbo programą, parengtą pagal Biologinės įvairovės konvencijos Džakartos mandatą dėl jūros ir pakrančių biologinės įvairovės išsaugojimo ir suderinto naudojimo²², imantis tokių priemonių, kaip skubus finansinių išteklių ir technologinės pagalbos suteikimas ir žmogiškųjų bei institucinių gebėjimų plėtotė, ypač besivystančiose šalyse;
- (c) rengti įvairius metodus ir priemones bei padėti juos taikyti, įskaitant ekosistemų metodą, destruktivios žvejybos tvarkos atsisakymą, saugomų jūros sričių sukūrimą pagal tarptautinės teisės reikalavimus ir remiantis moksline informacija, įskaitant reprezentatyvius tinklus iki 2012 metų ir žvejybos nutraukimą tam tikrose vietose ir tam tikru laiku, siekiant apsaugoti nerštavietes ir laikotarpius, tinkamą pakrančių žemių naudojimą; baseinų planavimą ir jūrinių bei pakrančių zonų valdymo integravimą į pagrindinius sektorius;
- (d) rengti nacionalines, regionines ir tarptautines programas, skirtas sustabdyti jūrų įvairovės nykimą, įskaitant koralinius rifus ir šlapžemes;

²² A/51/312, annex II, decision II/10.

- (e) įgyvendinti Ramsaro konvenciją²³, įskaitant jos jungtinę darbo programą kartu su Biologinės įvairovės konvencija²⁴, ir Tarptautinės koralinių rifų iniciatyvos veiklos programą, skirtas stiprinti jungtinius valdymo planus ir tarptautinius tinklus, skirtus šlapžemių ekosistemoms pakrančių zonose, įskaitant koralinius rifus, mangroves, jūros dumblių augavietes ir potvynių užnešamas dumbļu vietas.

33. Spartinti Pasaulinės jūrinės aplinkos apsaugos nuo veiksmų sausumoje programos²⁵ ir Monrealio deklaracijos dėl jūrinės aplinkos apsaugos nuo veiksmų sausumoje²⁶ įgyvendinimą, 2002-2006 m. laikotarpiu ypač akcentuojant komunalines nuotekas, buveinių fizinių keitimą bei naikinimą ir biogenines medžiagas, imantis veiksmų visais lygiais, siekiant:

- (a) padėti kurtis partnerystėms, atlikti mokslinius tyrimus ir skleisti technines žinias; sutelkti vidaus, regioninius ir tarptautinius išteklius; stiprinti žmonių bei institucijų gebėjimus, ypač atkreipiant dėmesį į besivystančių šalių poreikius;
- (b) stiprinti besivystančių šalių gebėjimus plėtoti savo nacionalines ir regionines programas ir mechanizmus, skirtus pasiekti Globalinės veiklos programos tikslus ir valdyti vandenynų taršos riziką bei poveikį;
- (c) plėtoti regionines veiksmų programas ir tobulinti ryšius su pakrančių ir jūros išteklių darnaus vystymosi strateginiais planais, ypač atkreipiant dėmesį į teritorijas, kuriose sparčiau vyksta aplinkos pokyčiai ir yra vystymosi sukeltų problemų;
- (d) imtis visų priemonių iki kitos Globalinių veiksmų programos konferencijos 2006 metais, skirtos apsaugoti jūrinę aplinką nuo sausumoje vykstančių veiksmų.

34. Didinti jūros saugumą ir jūrinės aplinkos apsaugą nuo taršos, imantis veiksmų visais lygiais, siekiant:

- (a) pakviesti valstybes ratifikuoti ar prisijungti prie Tarptautinės jūrinės organizacijos (IMO) konvencijų ir protokolų bei kitų dokumentų, susijusių su jūrų saugos didinimu ir jūrinės aplinkos apsaugos nuo taršos ir laivų keliamo poveikio aplinkai, įskaitant poveikį, kurį daro toksiškų purvą atstumiančių dažų naudojimas, paraginti IMO apsvarstyti griežtesnius mechanizmus, užtikrinančius, kad valstybės, su kurių vėliavomis plaukioja laivai, laikytųsi IMO dokumentų reikalavimų;
- (b) spartinti priemonių, skirtų spręsti invazinių svetimų organizmų rūšių balastiniame vandenyje problemą. Paraginti Tarptautinę jūrinę organizaciją

²³ Ramsar Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (United Nations, Treaty Series, vol. 996, No. 14583).

²⁴ United Nations Environment Programme, Convention on Biological Diversity (Environmental Law and Institution Programme Activity Centre), June 1992.

²⁵ A/51/116, annex II

²⁶ E/CN.17/2002/PC.2/15.

baigti rengti jos tarptautinę konvenciją dėl laivų balastinių vandenų ir nuosėdų kontrolės ir valdymo.

35. Vyriausybės skatinamos, atsižvelgiant į savo šalių sąlygas, prisimenant Tarptautinės atominės energijos agentūros Generalinės konferencijos rezoliucijos GC (44)/RES/17 8 punktą, ir žinant, kokią didelę neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai gali daryti radioaktyviosios atliekos, stengtis nagrinėti ir toliau tobulinti saugos priemonės ir tarptautiniu mastu suderintas taisykles, tuo pat metu pabrėžiant efektyvių atsakomybės mechanizmų svarbą tokiose srityse, kaip radioaktyviųjų medžiagų, radioaktyviųjų atliekų ir panaudoto kuro gabenimo tarptautiniu jūrų transportu ir kitokio tarpvalstybinio gabenimo srityje, įskaitant, be kita ko, susitarimus dėl išankstinio pranešimo ir konsultacijas pagal atitinkamų dokumentų reikalavimus.

36. Gerinti jūrų ir pakrančių ekosistemų mokslinį supratimą ir vertinimą kaip pagrindą pagrįstiems sprendimams priimti, imantis veiksmų visais lygiais, siekiant:

- (a) stiprinti mokslinį ir techninį bendradarbiavimą, įskaitant integruotą vertinimą pasauliniu ir regioniniu lygiu, įskaitant reikiamą jūrų mokslo ir jūrinių technologijų bei metodų, skirtų išsaugoti gyvuosius ir negyvuosius jūrų išteklius bei plėsti vandenynų stebėjimo gebėjimus, kad būtų galima laiku numatyti ir įvertinti jūrinės aplinkos būklę;
- (b) iki 2004 metų įdiegti Jungtinių Tautų sistemoje reguliarių pasaulinių ataskaitų apie jūros aplinkos būklę bei šios būklės vertinimo procesą, įskaitant socialinius ekonominius aspektus, tiek dabartinius, tiek numatomus, remiantis esamais regioniniais įvertinimais;
- (c) kurti jūrų mokslo, informacijos ir valdymo gebėjimus, taikant tokias priemones, kaip, be kita ko, poveikio aplinkai vertinimą ir aplinkosauginio vertinimo bei ataskaitų rengimo metodus projektams ir veiklai, kurie gali pakenkti pakrančių ir jūrinei aplinkai bei jos gyviesiems ir negyviesiems ištekliams;
- (d) stiprinti Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Tarpvyriausybines okeanografinės komisijos, Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos ir kitų susijusių tarptautinių, regioninių ir subregioninių organizacijų galią kurti nacionalinius ir vietos gebėjimus jūrų mokslo ir vandenynų bei jų išteklių suderinto valdymo srityje.

37. Integruotas, įvairias rizikas įvertinantis ir apimantis požiūris į pažeidžiamumo, rizikos vertinimo ir nelaimių valdymą, įskaitant prevenciją, padarinių švelninimą, pasirengimą, reagavimą ir atstatymą, yra esminis saugesnio pasaulio 21-ajame amžiuje elementas. Reikalingi veiksmai visais lygiais, siekiant:

- (a) stiprinti Tarptautinės nelaimių mažinimo strategijos vaidmenį ir skatinti tarptautinę bendruomenę skirti reikiamus finansinius išteklius į jos Patikos fondą;
- (b) remti efektyvių regioninių, subregioninių ir nacionalinių strategijų rengimą ir mokslo bei technikos institucijų indėlį į nelaimių valdymą;

- (c) stiprinti šalių institucijų gebėjimus ir skatinti tarptautinį bendrą stebėjimą bei tyrimus, taikant tokias priemones, kaip patobulintas antžeminis monitoringas, platesnis iš palydovų gautų duomenų naudojimas, techninių ir mokslinių žinių skelbimas, paramos pažeidžiamoms šalims teikimas;
- (d) mažinti potvynių ir sausrų riziką pažeidžiamose šalyse tokiomis priemonėmis kaip, be kita ko, šlapžemių ir vandens baseinų apsauga ir atstatymas, geresnis žemėnaudos planavimas, metodų ir metodikų, skirtų įvertinti galimą neigiamą klimato pasikeitimo poveikį šlapžemėms, tobulinimas ir platesnis taikymas ir, kur tinkama, pagalba toms šalims, kurios ypač jautrios tokiam poveikiui;
- (e) tobulinti metodus ir metodikas, skirtas įvertinti klimato pasikeitimo poveikį, ir skatinti Tarpvyriausybines klimato kaitos komisijas nuolat vertinti šį neigiamą poveikį;
- (f) skatinti tradicinių ir vietinių žinių apie tai, kaip sušvelninti nelaimių padarinius, sklaidą ir naudojimą, ir skatinti bendruomene pagrįstą nelaimių valdymo planavimą vietos valdžios įstaigose, įskaitant tokias priemones, kaip mokymas ir visuomenės informavimas;
- (g) remti nuolatinę savanorišką nevyriausybinių organizacijų, mokslininkų bendruomenės ir kitų partnerių indėlį į stichinių nelaimių valdymą pagal sutartus, su tuo susijusius nurodymus;
- (h) kurti ir stiprinti nelaimių valdymui skirtas išpėjimo sistemas ir informacijos tinklus, atitinkančius Tarptautinę nelaimių mažinimo strategiją;
- (i) kurti ir stiprinti visų lygių gebėjimus rinkti ir skleisti mokslinę techninę informaciją, įskaitant ekstremalių oro sąlygų prognozavimo sistemų tobulinimą, ypač *El Niño / La Niña*, teikiant pagalbą institucijoms, užsiimančioms tokių problemų sprendimu, įskaitant Tarptautinį centrą *El Niño* reiškiniai tirti;
- (j) skatinti bendradarbiavimą, siekiant užkirsti kelią stambioms technologinėms ir kitoms nelaimėms, turinčioms neigiamą poveikį aplinkai, didinti pasirengimą joms, reagavimą į jas ir atstatymą po tokių nelaimių, kad stiprėtų tokių nelaimių veikiamų šalių gebėjimai susitvarkyti su tokiomis situacijomis.

xxx

38. Žemės klimato keitimasis ir jo neigiamas poveikis yra bendra visos žmonijos problema. Mes tebesame labai susirūpinę, kad visos šalys, ypač besivystančios šalys, įskaitant mažiausiai išsivysčiusias šalis bei mažų salų besivystančias valstybes, susiduria su didėjančia rizika, kad klimato pasikeitimas gali turėti neigiamą poveikį, ir pripažįstame, kad šiame kontekste skurdo, žemės nykimo, vandens bei maisto prieinamumo, sveikatos problemos lieka viso pasaulio dėmesio centre. Jungtinių Tautų Bendroji klimato kaitos konvencija²⁷ yra svarbiausias dokumentas, skirtas visuotinį susirūpinimą keliančiai klimato keitimosi problemai, ir mes dar kartą patvirtiname savo pasiryžimą pasiekti šioje konvencijoje apibrėžtą pagrindinį tikslą – stabilizuoti šiltnamio dujų koncentracijas atmosferoje iki tokio lygio, kuris užkirstų kelią pavojingam antropogeniniam įsikišimui į

klimato sistemą per tokį laiką, kuris leistų ekosistemoms natūraliai prisitaikyti prie klimato pasikeitimų, užtikrinti, kad nekiltų pavojus maisto gamybai ir kad vyktų darnus ekonominis vystymasis pagal mūsų bendrą, tačiau diferencijuotą atsakomybę ir gebėjimus. Prisimindamos Jungtinių Tautų Tūkstantmečio deklaraciją, kurioje valstybių ir Vyriausybių vadovai nutarė imtis visų priemonių užtikrinti, kad Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas²⁸ įsigaliotų, pageidautina, iki Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymosi konferencijos dešimtųjų metinių 2002 m., ir pradėti mažinti šiltnamio dujų emisijas, Kioto protokolą ratifikavusių valstybių vadovai labai ragina to dar nepadariusias valstybes laiku ratifikuoti šį protokolą. Veiksmai visais lygiais yra reikalingi, siekiant:

- (a) vykdyti visus Jungtinių Tautų Bendrojoje klimato kaitos konvencijoje numatytus įsipareigojimus ir prievoles;
- (b) bendrai dirbti, siekiant įgyvendinti Konvencijoje numatytus tikslus;
- (c) teikti techninę ir finansinę pagalbą bei gebėjimų stiprinimo paslaugas besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims laikantis Konvencijoje numatytų įsipareigojimų, įskaitant Marakešo susitarimus²⁹;
- (d) kurti ir stiprinti mokslinius technologinius gebėjimus, įskaitant ir tokias priemones, kaip nuolatinė parama Tarpyvyriausybinei klimato kaitos komisijai, keičiantis moksliniais duomenimis ir informacija, ypač besivystančiose šalyse;
- (e) kurti ir perduoti technologinius sprendimus;
- (f) kurti ir skleisti novatoriškas technologijas pagrindiniams vystymosi sektoriams, ypač energetikai, ir investuoti į jas, įtraukiant taip pat ir privatų sektorių, skatinant į rinką orientuotą požiūrį, palaikančias valstybių politikas ir tarptautinį bendradarbiavimą;
- (g) skatinti sistemingą Žemės atmosferos, sausumos ir vandenynų stebėjimą tobulinant monitoringo stotis, plačiau naudojant palydovus ir reikiamai integruojant šiuos stebėjimus aukštos kokybės duomenims, kuriais galėtų naudotis visos šalys, ypač besivystančios, gauti;
- (h) stiprinti nacionalinių, regioninių ir tarptautinių strategijų įgyvendinimą, siekiant kontroliuoti Žemės atmosferą, sausumą ir vandenynus, atitinkamai įtraukiant integruotų globalinių stebėjimų strategijas, be kita ko, bendradarbiaujant su atitinkamomis tarptautinėmis organizacijomis, ypač specializuotomis agentūromis, susijusiomis su Konvencija;
- (i) remti iniciatyvas klimato keitimosi padariniams vertinti, tokias, kaip Arkties tarybos iniciatyva, įskaitant aplinkosauginį, ekonominį ir socialinį poveikį vietos ir tenykštėms bendruomenėms.

²⁷ A/AC.237/18 (Part II)/Add.1 and Corr.1, annex I.

²⁸ FCCC/CP/1997/7/Add.1, decision 1/CP.3, annex.

²⁹ FCCC/CP/2001/13 and Add.1-4

39. Skatinti bendradarbiavimą tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu, siekiant mažinti oro taršą, įskaitant tarpvalstybinę oro taršą, rūgščių nuosėdas ir ozono sluoksnio plonėjimą, laikantis Rio principų, įskaitant, be kita ko, principą, jog, atsižvelgiant į skirtingą įnašą į globalinį aplinkos būklės blogėjimą, valstybių atsakomybė yra bendra, tačiau diferencijuota; vykdamas veiksmus visais lygiais, būtina:

- (a) stiprinti besivystančių šalių ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalių gebėjimus matuoti, mažinti ir vertinti oro taršą, įskaitant poveikį sveikatai, ir finansiškai bei techniškai remti šią veiklą;
- (b) palengvinti Monrealio protokolo dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų įgyvendinimą, užtikrinant reikiamą jo fondo papildymą iki 2003-2005 m.;
- (c) toliau remti Vienos konvencijos dėl ozono sluoksnio apsaugos ir Monrealio protokolo, įskaitant jo reikalavimų laikymosi užtikrinimo mechanizmą, nustatytą veiksmingą ozono sluoksnio apsaugos režimą;
- (d) iki 2010 m. padidinti besivystančių šalių prieinamumą prie įperkamu, prieinamu, ekonomiškai efektyviu, saugiu ir aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų alternatyvų ozoną naikinančioms medžiagoms ir padėti joms laikytis Monrealio protokolu nustatyto tokių medžiagų pašalinimo grafiko, nepamirštant, kad ozono sluoksnio plonėjimas ir klimato keitimasis yra moksliai ir techniškai susiję;
- (e) imtis priemonių spręsti ozono sluoksnį ardančių medžiagų kontrabandos problemą.

40. Žemės ūkis turi lemiamą reikšmę tenkinant vis didėjančio skaičiaus pasaulio gyventojų poreikius ir yra neatsiejamai susijęs su skurdo naikinimu, ypač besivystančiose šalyse. Būtina didinti moterų vaidmenį visais lygiais ir visose kaimo vystymo, žemės ūkio, mitybos ir maisto saugos srityse. Suderinta žemdirbystė ir kaimo vystymas yra būtini įgyvendinant integruotą požiūrį į maisto gamybos didinimą ir maisto apsaugos bei saugumo stiprinimą taip, kad būtų saugoma aplinka. Tam reikalingi veiksmai visais lygiais, siekiant:

- (a) pasiekti Tūkstantmečio deklaracijos tikslą iki 2015 m. perpus sumažinti nuo bado kenčiančių žmonių skaičių pasaulyje ir įgyvendinti teisę į gyvenimo lygį, pakankamą jų pačių ir jų šeimų sveikatai bei gerovei užtikrinti, įskaitant maistą, naudojant tokias priemones, kaip maisto saugumo skatinimas ir kova su bado kartu su priemonėmis skurdo problemai spręsti, laikantis Pasaulinio aukščiausio lygio susitikimo maisto klausimais ir, Paktą pasirašiusių valstybių atveju, Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 straipsnio nuostatų³⁰;

³⁰ Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2200 A (XXI), priedas.

- (b) plėtoti ir įgyvendinti integruotus žemėvaldos ir vandens naudojimo planus, pagrįstus suderintu atsinaujinančių šaltinių naudojimu ir integruotu socialinio, ekonominio bei aplinkosaugos potencialo įvertinimu, ir stiprinti Vyriausybių, vietos valdžios įstaigų ir bendruomenių gebėjimus stebėti ir valdyti žemės ir vandens išteklių kieki ir kokybę;
- (c) didinti supratimą apie vandens išteklių suderintą naudojimą, apsaugą ir valdymą, siekiant užtikrinti gėlo vandens, pakrančių ir jūrinės aplinkos ilgalaikiškumą;
- (d) skatinti programas, skirtas suderintai didinti žemės našumą ir efektyvų vandens išteklių naudojimą žemės ūkyje, miškininkystėje, šlapžemėse, verslinės žvejybos teritorijose ir akvakultūros srityje, ypatingai akcentuojant kontaktus su tenykščių ir vietos bendruomene;
- (e) remti besivystančių šalių pastangas saugoti oazes nuo dumblo, žemės irimo ir didėjančio druskingumo, teikiant reikiamą techninę ir finansinę pagalbą;
- (f) didinti moterų dalyvavimą, sprendžiant visus suderinto žemės ūkio ir saugaus maisto klausimus visais aspektais ir visais lygiais;
- (g) padedant atitinkamoms tarptautinėms organizacijoms, integruoti dabar naudojamas žemėnaudos informacines sistemas, stiprinant nacionalines tyrimo ir plėtros tarnybas bei ūkininkų organizacijas, siekiant inicijuoti ūkininkų keitimąsi pažangia patirtimi, įskaitant patikimas, mažai sąnaudų reikalaujančias technologijas;
- (h) įteisinti priemones, saugančias vietines išteklių valdymo sistemas, ir remti visų suinteresuotų asmenų, tiek vyrų, tiek moterų, indėlį į kaimo planavimą ir vystymą;
- (i) patvirtinti politikas ir įgyvendinti įstatymus, garantuojančius reikiamai apibrėžtas ir įgyvendinamas žemės ir vandens naudojimo teises, didinti žemės valdymo teisių apsaugą, pripažįstant skirtingų nacionalinių žemės naudojimo ir valdymo įstatymų ir (ar) sistemų egzistavimą, teikti techninę ir finansinę pagalbą besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, vykdančioms žemės valdymo reformas, siekiant skatinti suderintą pragyvenimą;
- (j) iš pagrindų pakeisti valstybinio sektoriaus skiriamo žemės ūkiui finansavimo mažėjimo tendenciją, teikti reikiamą techninę ir finansinę pagalbą, skatinti privataus sektoriaus investicijas ir remti besivystančių šalių ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalių pastangas stiprinti žemės ūkio tyrimų bei gamtinių išteklių valdymo gebėjimus ir platinti tyrimų rezultatus žemdirbių bendruomenėse;
- (k) taikyti rinkta grindžiamas paskatas žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams, siekiant kontroliuoti ir valdyti vandens naudojimą ir kokybę, be kita ko, taikant tokius metodus, kaip nedidelio masto irigacija ir nuotekų perdirbimas bei pakartotinis naudojimas;
- (l) didinti galimybes pasiekti esamas rinkas ir plėtoti naujas rinkas pridėtinę vertę kuriantiems žemės ūkio produktams;

- (m) plėsti apleistų pramoninių ar komercinių teritorijų rekultivavimą išsivysčiusiose šalyse ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse, teikiant techninę pagalbą ten, kur tokių teritorijų užterštumas yra rimta problema;
- (n) stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, kovojant su nelegaliu narkotinių augalų auginimu, atsižvelgiant į jų neigiamą įtaką socialiniu, ekonominiu ir aplinkos požiūriais;
- (o) skatinti programas, skirtas diegti aplinkos apsaugos požiūriu tinkamus, efektyvius ir produktyvius metodus dirvos derlingumui didinti ir žemės ūkio kenkėjams naikinti;
- (p) stiprinti ir gerinti esamų iniciatyvų, plėtojančių suderintą žemės ūkio gamybą ir maisto saugumą, koordinavimą;
- (q) pakviesti to dar nepadariusias šalis ratifikuoti Tarptautinę sutartį dėl augalų genetinių išteklių, skirtų maistui ir žemės ūkiui³¹;
- (r) skatinti tradicinių ir vietinių žemės ūkio sistemų išsaugojimą, suderintą naudojimą ir valdymą, stiprinti vietinius žemės ūkio gamybos modelius.

41. Stiprinti Jungtinių Tautų Konvencijos dėl kovos su dykumų susidarymu tose šalyse, kurios susiduria su didelėmis sausromis ir (ar) dykumų susidarymu, ypač Afrikoje⁷, įgyvendinimą, siekiant pašalinti šio reiškinio bei žemės degradavimo priežastis, išsaugoti ir atstatyti žemes ir spręsti skurdo, atsirandančio dėl žemės degradavimo, problemą. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) mobilizuoti reikiamus ir prognozuojamus finansinius išteklius, technologijų perdavimą ir gebėjimų stiprinimą visais lygiais;
- (b) rengti nacionalines veiklos programas, skirtas užtikrinti savalaikį ir efektyvų Konvencijos ir susijusių projektų įgyvendinimą, remiant tarptautinei bendruomenei, įskaitant decentralizuotų projektų įgyvendinimą vietos lygiu;
- (c) skatinti Jungtinių Tautų Bendrąją klimato kaitos konvenciją, Biologinės įvairovės konvenciją ir Konvenciją dėl kovos su dykumų susidarymu toliau tirti ir stiprinti sinergetiką, atsižvelgiant į jų mandatus, rengiant ir įgyvendinant atitinkamose konvencijose numatytus planus ir strategijas;
- (d) integruoti kovos su dykumų susidarymu priemones ir švelninti sausrų padarinius, įgyvendinant atitinkamas politikas ir programas, tokias kaip žemės, vandens ir miškų valdymas, žemės ūkis, kaimo vystymas, išankstinio perspėjimo

³¹ Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos konferencijos ataskaita, 33 sesija, Roma, 2001 m. lapkričio 2-13 d. (C2001/REP), priedas D.

sistemos, aplinkos apsauga, energetika, gamtos ištekliai, sveikatos apsauga ir švietimas, skurdo naikinimas ir darnaus vystymosi strategijos;

- (e) užtikrinti vietinį prieinamumą prie informacijos, siekiant tobulinti dykumų susidarymo bei sausros reiškinių monitoringą ir išankstinį perspėjimą apie juos;
- (f) pakviesti Pasaulinio aplinkos fondo (GEF) antrąją asamblėją imtis veiksmų pagal GEF Tarybos rekomendacijas dėl žemių būklės blogėjimo (dykumų susidarymo ir miškų nykimo), padarant šią problemą pagrindine GEF sritimi, kaip GEF priemonę, remiant Konvencijos dėl kovos su dykumų susidarymu sėkmingą įgyvendinimą; dėl tos priežasties įvertinti galimybes padaryti GEF šios Konvencijos finansiniu mechanizmu, atsižvelgiant į Konvencijos šalių konferencijos prerogatyvas ir sprendimus, tuo pačiu metu pripažįstant pagalbinį GEF ir Globalinio konvencijos mechanizmo vaidmenį, teikiant ir mobilizuojant išteklius veiklos programoms rengti ir įgyvendinti;
- (g) gerinti ganyklų išteklių suderinamumą, stiprinant valdymą bei įstatymų laikymąsi ir tarptautinei bendruomenei teikiant finansinę bei techninę pagalbą besivystančioms šalims.

42. Kalnų ekosistemos teikia pragyvenimą tam tikroms gyventojų grupėms ir apima didelius upių baseinų išteklius, biologinę įvairovę, unikalią florą ir fauną. Dauguma jų itin pažeidžiami ir jautrūs neigiamam klimato pasikeitimo poveikiui ir jiems reikalinga speciali apsauga. Visais lygiais yra reikalingi veiksmai:

- (a) rengti ir skatinti programas, politikas ir metodus, apimančius darnaus vystymosi aplinkosauginius, ekonominius bei socialinius komponentus, ir stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, įgyvendinant skurdo naikinimo programas, ypač besivystančiose šalyse;
- (b) įgyvendinti programas, skirtas spręsti miškų nykimo, erozijos, dirvožemio būklės blogėjimo, bioįvairovės praradimo, vandens srautų nutrūkimo, ledynų atsitraukimo problemas;
- (c) plėtoti ir įgyvendinti, kur tinkama, lyčių skirtumus įvertinančią politiką ir programas, įskaitant valstybės ir privačias investicijas, padedančias naikinti nelygybę kalnų bendruomenėse;
- (d) įgyvendinti programas, skirtas skatinti didesnę įvairovę ir palaikyti tradicinius kalnų ūkius, suderintą pragyvenimą ir nedidelio masto gamybos sistemas, įskaitant specifines mokymo programas ir geresnį nacionalinių bei tarptautinių rinkų pasiekiamumą, ryšius ir transporto planavimą, atsižvelgiant į ypatingą kalnų pažeidžiamumą;
- (e) skatinti kalnų bendruomenių dalyvavimą, sprendžiant jas veikiančius klausimus ir integruoti vietines žinias, paveldą ir vertybes į visas vystymosi iniciatyvas;
- (f) mobilizuoti nacionalinę ir tarptautinę paramą taikomiesiems tyrimams ir gebėjimų stiprinimui, teikti finansinę ir techninę pagalbą efektyviam suderintam kalnų ekosistemų vystymui įgyvendinti besivystančiose šalyse ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse, spręsti kalnuose gyvenančių žmonių skurdo problemą,

įgyvendinant konkrečius planus, projektus ir programas, gaunant pakankamą paramą iš visų suinteresuotų organizacijų ir atsižvelgiant į Tarptautinių kalnų metų, 2002 metų, dvasią.

43. Skatinti turizmo darnų vystymą, įskaitant nevirtotojišką ir ekoturizmą, atsižvelgiant į Tarptautinių ekoturizmo metų (2002) ir Jungtinių Tautų kultūrinio paveldo metų (2002) dvasią, į 2002 m. Pasaulinį aukščiausio lygio susitikimą ekoturizmo klausimais ir jo Kvebeko deklaraciją ir į Globalinį turizmo etikos kodeksą, Pasaulinės turizmo organizacijos priimtą tam, kad turistus priimančių šalių gyventojai gautų didesnę naudą iš turizmo, tuo pat metu išlaikant vietinių bendrijų kultūrinį ir aplinkosauginį vientisumą ir didinant ekologiškai jautrių teritorijų ir gamtinio paveldo apsaugą. Skatinti turizmo darnų vystymą ir gebėjimų stiprinimą, siekiant prisidėti prie kaimo ir vietinių bendruomenių stiprinimo. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, tiesiogines užsienio investicijas ir partnerystes tarp privataus ir valstybinio sektoriaus visais lygiais;
- (b) plėtoti programas, įskaitant švietimo ir mokymo programas, skatinančias žmones dalyvauti ekoturizmo veikloje, sudarančias sąlygas tenykščiams ir vietos bendruomenėms plėtoti ekoturizmą ir gauti iš jo naudą, ir stiprinančias suinteresuotų turizmo vystymu ir paveldo išsaugojimu organizacijų bendradarbiavimą, siekiant gerinti aplinkos, gamtos išteklių ir kultūrinio paveldo apsaugą;
- (c) teikti techninę pagalbą besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims suderintam turizmo verslui vystyti, taip pat investicijų ir turizmo informacinėms programoms remti, tobulinti vidaus turizmą ir skatinti šio verslo iniciatyvą;
- (d) padėti turistus priimančioms bendruomenėms organizuoti vietinių turizmo objektų lankymą, kad būtų gauta kuo didesnė nauda, tuo pačiu metu užtikrinant, kad neigiamas poveikis ir pavojus jų tradicijoms, kultūrai ir aplinkai būtų kuo mažesnis, remiant Pasaulinei turizmo organizacijai ir kitoms susijusioms organizacijoms;
- (e) skatinti ekonominės veiklos įvairinimą, įskaitant tokias priemones, kaip rinkos ir komercinės informacijos prieinamumo didinimas ir dalyvavimas besikuriančiose vietos įmonėse, ypač mažose ir vidutinio dydžio įmonėse.

44. Bioįvairovė, kuri turi lemiamą reikšmę bendrajam darnaus vystymosi ir skurdo naikinimo procesui, yra būtina mūsų planetai, žmonių gerovei ir žmonių pragyvenimui bei kultūriniam vientisumui. Tačiau dabar dėl žmonių veiklos bioįvairovė nyksta precedento neturinčiais tempais; šią tendenciją galima iš pagrindų pakeisti tik tuo atveju, jei vietiniai gyventojai turės naudą iš bioįvairovės išsaugojimo ir suderinto naudojimo, ypač genetinių išteklių kilmės šalys, kaip numatyta Biologinės įvairovės konvencijos 15 straipsnyje. Ši konvencija yra svarbiausias dokumentas, skirtas bioįvairovės išsaugojimui ir suderintam

naudojimui bei teisingam naudos, gaunamos iš genetinių išteklių, paskirstymui. Efektyvesnis ir nuoseklesnis Konvencijoje nustatytų trijų tikslų įgyvendinimas ir didelis dabartinio bioįvairovės nykimo tempo sulėtinimas iki 2010 metų pareikalaus skirti naujų ir papildomų finansinių ir techninių išteklių besivystančioms šalims ir apims veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) integruoti Konvencijos tikslus į globalinio, regioninio ir nacionalinio sektorių bei tarpsektorines programas ir politikas, ypač šalių ekonominių sektorių ir tarptautinių finansinių institucijų programas bei politikas;
- (b) skatinti vykstantį pagal Konvenciją darbą bioįvairovės suderinto naudojimo, įskaitant suderintą turizmą, srityje, nes tai bendro pobūdžio dalykas, apimantis skirtingas sistemas, sektorius ir temines sritis;
- (c) skatinti efektyvią sinergiją tarp Konvencijos ir kitų daugiašalių susitarimų aplinkos klausimais, be kita ko, rengiant bendrus planus ir programas, reikiamai atsižvelgiant į jiems suteiktus mandatus dėl bendros atsakomybės ir problemų;
- (d) įgyvendinti Konvenciją ir jos nuostatas, įskaitant aktyvų jos darbinių programų ir sprendimų kontroliavimą per nacionalines, regionines ir globalinių veiksmų programas, ypač nacionalines bioįvairovės strategijas ir veiksmų planus, ir stiprinti jų integravimą į atitinkamas tarpsektorines strategijas, programas bei politikas, įskaitant susijusias su darniu vystymusi ir skurdo naikinimu, o taip pat įskaitant iniciatyvas skatinančias bendrijų pagrindu suderintą bioįvairovės naudojimą;
- (e) skatinti platų ekosistemos principo, kuris formuluojamas atliekant tebevykstantį darbą pagal Konvenciją, įgyvendinimą ir tolesnį plėtojimą;
- (f) skatinti konkrečią tarptautinę paramą ir partnerystę, siekiant išsaugoti ir darniai vystyti bioįvairovę, įskaitant ekosistemų bioįvairovę, į Pasaulio paveldą įtrauktose vietose, taip pat siekiant apsaugoti nykstančias rūšis, ypač naudojant tokią priemonę, kaip tinkamas finansinių išteklių ir technologijų skyrimas besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims;
- (g) efektyviai išsaugoti ir suderintai naudoti bioįvairovę, skatinti ir remti iniciatyvas „karštuosiuose taškuose“ ir kitose bioįvairovei svarbiose srityse, skatinti nacionalinių ir regioninių ekologinių tinklų bei koridorių plėtojimą;
- (h) teikti finansinę ir techninę paramą besivystančioms šalims, įskaitant gebėjimų stiprinimą, siekiant sustiprinti tenykščių ir bendruomenių pagrindu vykdomas bioįvairovės išsaugojimo pastangas;
- (i) stiprinti nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu mastu atliekamą darbą kontroliuoti svetimų rūšių invaziją, kuri yra viena iš pagrindinių bioįvairovės nykimo priežasčių, ir skatinti efektyvios darbo programos šioje srityje rengimą visais lygiais;
- (j) atsižvelgiant į vietos įstatymus, pripažinti vietos ir tenykščių bendruomenių, kurios yra tradicinių žinių, naujovių ir įpročių saugotojos, teises ir, tokių tradicinių žinių, naujovių ir įpročių saugotojoms pritarus bei dalyvaujant, rengti ir įgyvendinti naudą

duodančius mechanizmus pagal bendrai sutartas sąlygas, kaip panaudoti šias žinias, naujoves ir įpročius;

- (k) skatinti ir įgalinti visas suinteresuotas organizacijas prisidėti prie Konvencijos tikslų įgyvendinimo, ir ypač pripažinti ypatingą jaunimo, moterų ir tenykščių bei vietos bendruomenių vaidmenį suderintai saugant ir naudojant bioįvairovę;
- (l) skatinti efektyvų tenykščių ir vietos bendruomenių dalyvavimą priimant sprendimus ir formuojant strategijas, susijusias su jų tradicinių žinių panaudojimu;
- (m) skatinti techninę ir finansinę paramą besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, šioms rengiant ir įgyvendinant, kur tinkama, nacionalines *sui generis* sistemas bei tradicines sistemas pagal nacionalinius prioritetus ir įstatymus, siekiant išsaugoti ir suderintai naudoti bioįvairovę;
- (n) skatinti platų Bonos rekomendacijų dėl genetinių išteklių prieinamumo ir teisingo bei lygus jų teikiamos naudos pasidalinimo įgyvendinimą ir toliau tęsti darbą šioje srityje, siekiant padėti Konvencijos šalims rengti teises, administracines ar politikos priemones, skirtas tokiam prieinamumui ir naudos pasidalinimui užtikrinti, taip pat sudaryti šios srities sutartis bei kitus susitarimus suderintomis sąlygomis;
- (o) Bioįvairovės konvencijos rėmuose vesti derybas, atsižvelgiant į Bonos rekomendacijas dėl tarptautinės tvarkos, skirtos skatinti ir užtikrinti teisingą ir lygų naudos, gaunamos iš genetinių išteklių naudojimo, pasidalinimą;
- (p) siekti sėkmingai užbaigti šiuo metu vykdomus Pasaulinės intelektualinės nuosavybės organizacijos Tarpvyriausybinių komiteto intelektualinės nuosavybės, genetinių išteklių, tradicinių žinių ir folkloro klausimais darbus ir specialiosios atvirosios darbo grupės dėl Konvencijos 8 (j) punkto darbą bei kitas su Konvencija susijusias nuostatas;
- (q) skatinti įmanomas įgyvendinti priemones, skirtas pasinaudoti genetiniais ištekliais grindžiamų biotechnologijų teikiamais rezultatais ir nauda pagal Konvencijos 15 ir 19 straipsnius, įskaitant mokslinio techninio bendradarbiavimo biotechnologijų ir biosaugos srityje stiprinimą, įskaitant keitimąsi ekspertais, žmonių mokymą ir tyrimus orientuotų institucijų gebėjimų plėtojimą;
- (r) siekiant stiprinti sinergiją ir savitarpio pagalbą ir atsižvelgiant į sprendimus, priimtus pagal susijusias sutartis, skatinti diskusijas, iš anksto nenumatant jų rezultatų, apie sąryšį tarp Konvencijos ir sutarčių, susijusių su tarptautine prekyba ir intelektualinės nuosavybės teisėmis, kaip nurodyta Dohos ministrų deklaracijoje³²;
- (s) skatinti Globalinės taksonomijos iniciatyvos darbo programos įgyvendinimą;
- (t) pakviesti visas to dar nepadariusias valstybes ratifikuoti Konvenciją, Kartagenos biosaugos protokolą³³ ir kitus su bioįvairove susijusius susitarimus ir pakviesti jas pasirašiusias valstybes efektyviai juos įgyvendinti nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu lygiu bei remti besivystančias šalis ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalis techniškai ir ekonomiškai.

45. Miškai ir medžiai dengia beveik vieną trečdalį Žemės paviršiaus. Tiek natūralių, tiek sodintų miškų, tiek skirtų medienai, tiek kitiems produktams gauti miškų suderintas valdymas yra būtinas norint užtikrinti darnų vystymąsi, ir tai labai svarbi priemonė skurdui naikinti, sumažinti miškų nykimą, sustabdyti miškų bioįvairovės nykimą, žemės ir išteklių būklės blogėjimą ir padidinti maisto saugumą ir saugaus geriamojo vandens bei įperkamos energijos prieinamumą; toks suderintas valdymas išryškina tiek natūralių, tiek sodintų miškų ir medžių teikiamą naudą ir prisideda prie planetos ir žmonijos gerovės. Suderinto miškų valdymo užtikrinimas nacionaliniu ir pasauliniu mastu, įskaitant Vyriausybių ir kitų suinteresuotų organizacijų, įskaitant privataus sektoriaus, tenykščių ir vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų partnerystę, yra esminis darnaus vystymosi tikslas. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) didinti politinį pasiryžimą užtikrinti suderintą miškų valdymą, patvirtinant pastarąjį kaip tarptautinės politinės darbotvarkės prioritetą, integruotai vertinant glaudžius ryšius tarp miškų sektoriaus ir kitų sektorių;
- (b) palaikant Bendradarbiaujančios partnerystės miškų klausimais organizacijai, remti Jungtinių Tautų Miškų forumą, kaip svarbų tarpvyriausybinių mechanizmą, palengvinantį ir koordinuojantį suderintą miškų valdymą nacionaliniu, regioniniu ir globaliniu lygmenimis, taip prisidedant, be kita ko, prie miškų bioįvairovės išsaugojimo ir suderinto naudojimo;
- (c) palaikant tarptautinei bendruomenei, imtis neatidėliotinių veiksmų, įgyvendinant nacionalinius miškų įstatymus ir užkertant kelią neteisėtai tarptautinei prekybai miško produktais, įskaitant miško biologinius išteklius, ir stiprinti žmonių bei institucijų gebėjimus, susijusius su nacionalinių šios srities teisės aktų įgyvendinimu;
- (d) imtis neatidėliotinių veiksmų nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, siekiant skatinti ir įgyvendinti suderinto medienos ruošimo priemones, skirti finansinius išteklius, perduoti ir plėtoti aplinkos apsaugos požiūriu tinkamas technologijas, tuo būdu sprendžiant nesuderintų medienos ruošimo metodų klausimą;
- (e) rengti ir įgyvendinti iniciatyvas, skirtas spręsti problemas tose pasaulio dalyse,

³² A/C.2/56/7, annex.

³³ [Http://www.biodiv.org/biosafety/protocol.asp](http://www.biodiv.org/biosafety/protocol.asp).

- kuriose kenčiama nuo skurdo, kuriose sparčiausi miškų nykimo tempai ir kur Vyriausybės sveikintų tarptautinį bendradarbiavimą;
- (f) kurti ir stiprinti partnerystes ir tarptautinį bendradarbiavimą, skirtą didinti ir plėsti finansavimą, aplinkos apsaugos požiūriu tinkamų technologijų perdavimą, prekybą, gebėjimų stiprinimą, miškų įstatymų nuostatų vykdymo priežiūrą ir visų lygių valdymą bei integruotą žemės bei išteklių valdymą, siekiant užtikrinti suderintą miškų valdymą, įskaitant Tarpvyriausybines miškų tarybas ir Tarpvyriausybinių miškų forumo pasiūlymus dėl veiksmų;
- (g) spartinti Tarpvyriausybines miškų tarybas ir Tarpvyriausybinių miškų forumo pasiūlymų įgyvendinimą valstybių ir Bendradarbiaujančios partnerystės miškų

klausimais pastangomis ir suintensyvinti ataskaitų teikimo Jungtinių Tautų Miškų forumui darbą, tuo prisidedant prie pažangos įvertinimo 2005 metais;

- (h) pripažinti ir remti tenykštes ir bendruomene grindžiamas miškų valdymo sistemas, siekiant užtikrinti jų visišką ir veiksmingą įtraukimą į suderintą miškų valdymą;
- (i) įgyvendinti Biologinės įvairovės konvencijos išplėstinę veiksmų programą, apimančią visas miškų bioįvairovės rūšis, glaudžiai bendradarbiaujant su Forumu, Partnerystės nariais ir kitomis su miškais susijusiomis struktūromis bei konvencijomis, įtraukiant ir visas kitas suinteresuotas organizacijas.

46. Kasyba, nerūdinės naudingosios iškasenos ir metalų rūdos yra reikšmingi daugelio šalių ekonominiam ir socialiniam vystymuisi. Naudingosios iškasenos būtinos nūdienos gyvenime. Stiprinant kasybos, nerūdinių naudingųjų iškasenų ir metalų rūdų indėlį į darnų vystymąsi, būtini veiksmai visais lygiais, siekiant:

- (a) paremti pastangas spręsti problemas, susijusias su kasybos, naudingųjų iškasenų ir metalų rūdų poveikiu, daromu aplinkai, ekonomikai, sveikatai ir socialinei sferai per visą jų gyvavimo ciklą, įskaitant darbuotojų sveikatą ir saugą, ir naudotis įvairiomis partnerystėmis plėtojant veiklą nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis tarp suinteresuotų Vyriausybių, tarpvyriausybinių organizacijų, kasybos bendrovių ir darbuotojų bei kitų suinteresuotų organizacijų, siekiant suderintos kasybos ir naudingųjų iškasenų pramonės vystymo skaidrumo ir atskaitingumo;
- (b) didinti suinteresuotų organizacijų, įskaitant vietos ir tenykštes bendruomenes, dalyvavimą ir aktyvų vaidmenį naudingųjų iškasenų ir metalų rūdų bei kasybos vystyme per visą kasybos veiksmų gyvavimo ciklą, įskaitant ir atkūrimo veiksmus po kasyklų uždarymo, laikantis nacionalinių teisės aktų ir atsižvelgiant į svarbų tarpvalstybinį poveikį;
- (c) skatinti suderintą kasybos praktiką, teikiant finansinę, techninę ir gebėjimų stiprinimo srities paramą besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims naudingųjų iškasenų kasybos ir perdirbimo srityje, įskaitant smulkaus masto kasybą ir, kur įmanoma ir tinkama, tobulinti vertę kuriantį perdirbimą, tobulinti mokslinę ir techninę informaciją, įsisavinti ir atkurti apleistus objektus.

V. Darnus vystymasis globalizacijos paveiktame pasaulyje

47. Globalizacija darniam vystymuisi teikia galimybes ir kelia problemas. Pripažįstame, kad globalizacija ir tarpusavio priklausomybė teikia naujas galimybes prekybai, investicijų ir kapitalo srautams, technologijų, įskaitant informacines technologijas, pažangai, pasaulinės ekonomikos augimui, gyvenimo lygio kilimui visame pasaulyje. Tuo pačiu metu išlieka rimtų problemų, įskaitant galias finansines krizes, nesaugumą, skurdą, atskirtumą ir nelygybę visuomenėse ir tarp jų. Besivystančios šalys ir pereinamojo ekonomikos laikotarpio šalys, reaguodamos į šias galimybes ir problemas, susiduria su ypatingais sunkumais. Globalizacija turėtų būti visaapimanti ir teisinga, todėl labai reikalingos nacionalinio ir tarptautinio lygio politikos ir priemonės, parengtos ir įgyvendinamos visiškai bei veiksmingai dalyvaujant besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, siekiant padėti joms susitvarkyti su šiomis problemomis ir pasinaudoti galimybėmis. Tam reikia skubiai imtis veiksmų visais lygiais, siekiant:

- (a) toliau skatinti atviras, teisingas, taisyklėmis pagrįstas, numatomas ir nediskriminacines daugiašales prekybos ir finansavimo sistemas, padedančias visoms šalims siekti darnaus vystymosi. Remti sėkmingą darbų programos, numatytos Dohos ministrų deklaracijoje, užbaigimą ir Monterėjaus susitarimo įgyvendinimą. Pritariame deklaracijoje išdėstytam sprendimui besivystančių šalių poreikius ir interesus padaryti deklaracijos darbų programos esmine dalimi, įskaitant besivystančias šalis dominančių produktų rinkų prieinamumo didinimą;
- (b) skatinti dabartines finansinių ir prekybinių institucijų pastangas užtikrinti, kad sprendimų priėmimo procesai ir institucinės struktūros būtų atviros ir skaidrios;
- (c) stiprinti besivystančių šalių, įskaitant mažiausiai išsivysčiusias šalis, neturinčias išėjimo į jūrą besivystančias šalis ir mažas besivystančias salų valstybes, gebėjimus pasinaudoti liberalizuotos prekybos galimybėmis, taikant tarptautinį bendradarbiavimą ir priemones, skirtas didinti produktyvumą, prekių įvairinimą ir konkurencingumą, bendruomene grindžiamas iniciatyvas, transporto ir ryšių infrastruktūros plėtojimą;
- (d) remti Tarptautinę darbo organizaciją ir skatinti šiuo metu jos atliekamą darbą globalizacijos socialinės dimensijos srityje, kaip numatyta Monterėjaus susitarimo 64 punkte;
- (e) stiprinti koordinuotų, efektyvių ir tikslingų, su prekyba susijusių techninės pagalbos ir gebėjimų stiprinimo programų vykdymą, įskaitant pasinaudojimą dabartinėmis ir būsimomis galimybėmis patekti į rinką, ir nagrinėti sąryšį tarp prekybos, aplinkos ir vystymo.

48. Pasaulinės prekybos organizacijos šalys turi įgyvendinti Dohos ministrų konferencijos rezultatus, toliau stiprinti su prekyba susijusią techninę pagalbą ir gebėjimų kūrimą, užtikrinti besivystančių šalių prasmingą, efektyvų ir visišką dalyvavimą daugiašalėse prekybos derybose, jų poreikius ir interesus padarant Pasaulinės prekybos organizacijos darbų programos esmine dalimi.

49. Aktyviai skatinti įmonių atsakomybę ir atskaitingumą, remiantis Rio principais, įskaitant tarpvyriausybinių susitarimų ir priemonių, tarptautinių iniciatyvų bei valstybinio-privataus

sektoriaus partnerysčių ir reikiamų nacionalinių teisės aktų parengimą ir efektyvų įgyvendinimą, ir remti nuolatinę bendrovių veiklos praktikos tobulinimą visose šalyse.

50. Stiprinti besivystančių šalių gebėjimus skatinti valstybines ir privačias iniciatyvas, didinančias informacijos apie šalis ir finansų rinkas prieinamumą, tikslumą, savalaikiškumą ir aprėptį. Daugiašalės ir regioninės finansinės institucijos galėtų teikti tolesnę pagalbą šiais tikslais.

51. Stiprinti regioninės prekybos ir bendradarbiavimo sutartis, atitinkančias daugiašalę prekybos sistemą, tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių bei pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalių bei tarp pačių besivystančių šalių, kur tinkama, remiant tarptautinėms finansinėms institucijoms ir regioniniams vystymo bankams, siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi siekius.

52. Padėti besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims mažinti skirtumus skaitmeninėje srityje, kurti skaitmenines galimybes ir panaudoti vystymui informacinių ir ryšių technologijų potencialą, sutartomis sąlygomis perduodant technologijas ir teikiant finansinę bei techninę pagalbą, tuo palaikant Pasaulinį aukščiausio lygio susitikimą informacinės visuomenės klausimais.

VI. Sveikata ir darnus vystymasis

53. Rio aplinkos ir vystymo deklaracijoje teigiama, kad žmonės yra pagrindinis darnaus vystymosi rūpestis ir kad jie turi teisę į sveiką bei produktyvų gyvenimą harmonijoje su gamta. Darnaus vystymosi tikslai gali būti įgyvendinti tik tada, jei bus sumažintas aukštas sergamumas sekinančiomis ligomis, o norint, kad visi gyventojai taptų sveikesni, būtina išnaikinti skurdą. Būtina skubiai šalinti blogos sveikatos priežastis, įskaitant priežastis, susijusias su aplinka, ir jų poveikį vystymuisi, ypač akcentuojant moteris ir vaikus bei pažeidžiamas visuomenės grupes, tokias kaip neįgalieji, pagyvenę žmonės ir tenykščiai gyventojai.

54. Stiprinti sveikatos priežiūros sistemų gebėjimus efektyviai, prieinamai ir už prieinamą kainą teikti bazinės sveikatos priežiūros paslaugas, visiems siekiant užkirsti kelią ligoms, jas kontroliuoti ir gydyti, ir mažinti aplinkos keliamą pavojų sveikatai, laikantis žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ir pagal nacionalinius įstatymus, kultūrinės bei religinės vertybes, atsižvelgiant į atitinkamų Jungtinių Tautų konferencijų ir aukščiausio lygio susitikimų bei Generalinės Asamblėjos specialiųjų sesijų ataskaitas. Tai apimtų veiklą visais lygiais, siekiant:

- (a) įtraukti sveikatos problemas, įskaitant pažeidžiamiausių gyventojų problemas, į skurdo naikinimo ir subalansuotos plėtros strategijas, politikas ir programas;
- (b) skatinti teisingą ir geresnę priėjimą prie įperkamu ir efektyvių sveikatos priežiūros paslaugų, įskaitant prevenciją, visuose sveikatos priežiūros sistemos lygiuose, būtiniausius ir saugius vaistus prieinamomis kainomis, skiepavimo paslaugas ir saugias vakcinas, medicinos technologiją;
- (c) teikti techninę ir finansinę pagalbą besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, įgyvendinant strategiją "Sveikata visiems", įskaitant sveikatos informacines sistemas ir integruotas duomenų bazines su duomenimis apie pavojus, susijusius su vystymu;
- (d) gerinti žmonių išteklius ir valdymą sveikatos priežiūros tarnybose;
- (e) skatinti ir plėtoti partnerystes, siekiant stiprinti švietimą sveikatos klausimais, kur tinkama, įtraukiant Jungtinių Tautų agentūras, kad iki 2010 metų visame pasaulyje padidėtų raštingumas šiais klausimais;
- (f) plėtoti programas ir iniciatyvas, siekiant iki 2015 metų sumažinti kūdikių ir vaikų iki 5 m. amžiaus mirtingumą dviem trečdaliais, o gimdyvių mirtingumą – trim ketvirtadaliais, palyginti su 2000 m. rodikliais, ir kiek įmanoma greičiau sumažinti skirtumą tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių, ypač akcentuojant būtinybę panaikinti neproporcingai didelį kūdikių ir vaikų – mergaičių mirtingumą;
- (g) nukreipti mokslinius tyrimus ir taikyti tyrimų rezultatus, sprendžiant prioritetinius visuomenės sveikatos klausimus, ypač tuos, kurie veikia pažeidžiamiausius gyventojus, kuriant naujas vakcinas, naikinant sveikatai kenksmingas sąlygas, užtikrinant visiems vienodą medicinos paslaugų prieinamumą, plėtojant švietimą, mokymą, gydymą ir medicinos technologijas bei sprendžiant klausimus, susijusius su antriniais blogos sveikatos padariniais;

- (h) skatinti efektyvių tradicinės medicinos žinių ir metodų išsaugojimą, vystymą ir panaudojimą, kur tinkama, derinant su modernia medicina ir pripažįstant tenykštes ir vietines bendruomenes tradicinių žinių bei metodų saugotojomis, tuo pačiu metu skatinant veiksmingą tradicinių žinių apsaugą, kur tinkama, pagal tarptautinės teisės reikalavimus;
- (i) užtikrinti lygų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą vyrams ir moterims, ypač akcentuojant pagalbą gimdyvėms ir neatidėliotiną akušerinę pagalbą;
- (j) efektyviai skatinti visus tam tikro amžiaus asmenis laikytis sveiko gyvenimo būdo, įskaitant jų reprodukcinę ir lytinę sveikatą, remiantis pastarojo meto Jungtinių Tautų konferencijų ir aukščiausio lygio susitikimų išsipareigojimais bei rezultatais, įskaitant Pasaulinį aukščiausio lygio susitikimą vaikų klausimu, Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferenciją, Tarptautinę konferenciją gyventojų ir vystymo klausimais, Pasaulinį aukščiausio lygio susitikimą socialinio vystymo klausimais ir Ketvirtąją pasaulinę konferenciją moterų klausimais bei atitinkamas apžvalgas ir ataskaitas;
- (k) imtis tarptautinių iniciatyvų gebėjimams stiprinti, kurių metu, kur tinkama, būtų įvertintas sveikatos ir aplinkos sąryšis ir gauti duomenys panaudoti efektyviau formuluojant nacionalines ir regionines politikas, skirtas kovoti su aplinkos keliamais pavojais sveikatai;
- (l) perduoti ir skleisti sutartomis sąlygomis, įskaitant valstybinio ir privataus sektoriaus partnerystes, apimančias įvairias veiklos sritis, saugaus vandens, sanitarijos ir atliekų tvarkymo technologijas, skirtas besivystančių šalių ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalių kaimo ir miesto vietovėms, pasitelkiant tarptautinę finansinę paramą ir atsižvelgiant į specifines šalių sąlygas bei lyčių lygybę, įskaitant specialius moterų technologinius poreikius;
- (m) stiprinti ir skatinti Tarptautinės darbo organizacijos ir Pasaulinės sveikatos organizacijos programas, skirtas mažinti mirtingumo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų rodiklius ir atsitikimų bei sergamumo šiomis ligomis rodiklius; susieti nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų problemas su visuomenės sveikata, siekiant gerinti visuomenės sveikatą ir švietimą;
- (n) didinti visuotinį prieinamumą prie pakankamo, saugaus, kultūriniu požiūriu priimtino ir maistingumo požiūriu tinkamo maisto, didinti vartotojų sveikatos apsaugą, spręsti mikroelementų trūkumo klausimą ir įgyvendinti prisiimtus tarptautinius išsipareigojimus bei susijusius standartus ir nurodymus;
- (o) vystyti arba stiprinti, kur tinkama, prevencines, skatinančias ir gydomąsias programas, skirtas spręsti neužkrečiamų ligų ir sąlygų klausimus, įskaitant širdies kraujagyslių susirgimus, vėžį, diabetą, lėtines kvėpavimo organų ligas, traumas, smurtą, psichinės sveikatos sutrikimus bei susijusius rizikos veiksnius, įskaitant alkoholį, tabaką, nesveiką mitybą ir fizinio aktyvumo stoką.

55. Nustatytu laiku įgyvendinti visus išsipareigojimus, išdėstytus Įsipareigojimų dėl ŽIV (AIDS) deklaracijoje³⁴, kurią Generalinė Asamblėja priėmė savo 26-ojoje specialiojoje

sesijoje, ypač pabrėžiant ŽIV rodiklių sumažinimą 25 procentais 15-24 m. jaunų vyrų ir moterų grupėje, labiausiai šio viruso paveiktose šalyse – iki 2005 metų, visame pasaulyje – iki 2010 metų; kovoti su maliarija, tuberkulioze ir kitomis ligomis, be kita ko, toliau nurodytomis priemonėmis:

- (a) įgyvendinti nacionalines prevencijos ir gydymo strategijas, regionines ir tarptautines bendradarbiavimo priemones ir plėtoti tarptautines iniciatyvas, skirtas padėti vaikams, likusiems našlaičiais dėl ŽIV (AIDS);
- (b) vykdyti išpareigojimus, skiriant reikiamus išteklius į Pasaulinį kovos su AIDS, tuberkulioze ir maliarija fondą; didinti šio fondo lėšų prieinamumą toms šalims, kurioms jų labiausiai reikia;
- (c) saugoti darbuotojų sveikatą ir didinti saugą darbe, be kita ko, atsižvelgiant į Tarptautinės darbo organizacijos savanorišką praktinį kodeksą ŽIV (AIDS) klausimais, siekiant gerinti darbo sąlygas;
- (d) sutelkti pakankamus valstybinius finansinius išteklius ir skatinti privatų sektorių skirti lėšų tyrimams ir vystymui neturtingųjų žmonių ligų, įskaitant ŽIV (AIDS), maliariją, tuberkuliozę, srityje, įskaitant biomedicininis ir sveikatos tyrimus, naujų vakcinų ir vaistų kūrimą.

56. Mažinti sergamumą kvėpavimo organų ligomis ir kitokį poveikį sveikatai, atsirandantį dėl oro taršos, ypač akcentuojant moteris ir vaikus. Dėl to:

- (a) stiprinti regionines ir nacionalines programas, naudojant tokias priemones, kaip valstybinio ir privataus sektoriaus partnerystė, ir teikiant techninę bei finansinę pagalbą besivystančioms šalims;
- (b) paremti švino benzine atsisakymą;
- (c) stiprinti ir remti pastangas emisijoms mažinti, naudojant švaresnį kurą ir modernias taršos kontrolės priemones;
- (d) padėti besivystančioms šalims tiekti įperkama energiją kaimo bendruomenėms, ypač tam, kad sumažėtų priklausomybė nuo tradicinių kuro šaltinių maisto gamavimo ir šildymo tikslams, nes tai veikia moterų ir vaikų sveikatą.

57. Nebenaudoti švino dažuose, kurių sudėtyje dabar yra švino, naikinti kitokį švino poveikį žmonėms, ypač vaikams, ir stiprinti stebėjimo bei priežiūros darbą ir apsinuodijimo švinu gydymą.

³⁴ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija S-26/2, priedas.

VII. Darnus vystymasis mažųjų salų besivystančiose valstybėse

58. Mažųjų salų besivystančios valstybės yra ypatingos tiek aplinkos, tiek vystymosi požiūriu. Nors jos ir toliau tęsia darnaus vystymosi iniciatyvą, jas vis labiau veikia įvairūs neigiami veiksniai, apibrėžti Darbotvarkėje 21, Mažųjų salų besivystančių valstybių darnaus vystymosi veiksmų programoje³⁵ ir Generalinės Asamblėjos 22-osios specialiosios sesijos priimtose rezoliucijose. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) paspartinti Veiksmų programos įgyvendinimą nacionaliniu ir regioniniu mastu, tarptautinei bendruomenei skiriant reikiamus finansinius išteklius, įskaitant išteklius per Pasaulinio aplinkos fondo prioritetines sritis, perduodant aplinkos apsaugos požiūriu tinkamas technologijas ir padedant kurti gebėjimus;
- (b) toliau siekti suderinto žuvininkystės valdymo įgyvendinimo ir didinti pajamas iš žuvininkystės, remiant ir stiprinant atitinkamas regionines žuvininkystės valdymo organizacijas, tokias, kaip neseniai įkurtas Karibų regiono žuvininkystės mechanizmas, taip pat tokias sutartis, kaip Konvencija dėl labai migruojančių žuvų atsargų išsaugojimo ir valdymo Vakarų ir Vidurio Ramiajame vandenyne;
- (c) padėti mažųjų salų besivystančioms valstybėms, įskaitant tokias priemones, kaip specialių iniciatyvų rengimas, nustatyti savo pakrančių teritorijų, išskirtinių ekonominių zonų ir kontinentinio šelfo (įskaitant, kur tinkama, kontinentinius šelfus toliau negu 200 mylių nuo kranto linijos) ribas bei užtikrinti suderintą šių teritorijų valdymą; rengti regioninio valdymo iniciatyvas pagal Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvenciją ir Jungtinių Tautų aplinkos programos regionines jūrų programas;
- (d) teikti paramą, įskaitant paramą gebėjimams stiprinti, plėtojant ir toliau įgyvendinant:
 - (i) specifinius mažųjų salų besivystančių valstybių komponentus darbų programose, skirtose jūrų ir pakrančių bioįvairovei;
 - (ii) gėlo vandens programas mažųjų salų besivystančioms valstybėms, įskaitant programų rengimą, remiantis Pasaulio aplinkos fondo prioritetinėmis sritimis;
- (e) efektyviai sumažinti, neleisti susidaryti ir kontroliuoti atliekas bei taršą ir jų poveikį sveikatai, imantis iniciatyvų iki 2004 metų įgyvendinti Pasaulinę jūrinės aplinkos apsaugos nuo veiksmų sausumoje programą mažųjų salų besivystančiose valstybėse;
- (f) siekti užtikrinti, kad derybose dėl Pasaulio prekybos organizacijos darbo programos dėl prekybos smulkiose šalyse bei rengiant šią programą, būtų reikiamai atsižvelgta į mažųjų salų besivystančias valstybes, kurioms dėl jų struktūros sunku integruotis į pasaulinę ekonomiką Dohos vystymo darbotvarkės kontekste;
- (g) vystyti bendruomene grindžiamas suderinto turizmo iniciatyvas iki 2004 metų ir sukurti pajėgumus, būtinus turizmo produktams įvairinti, tuo pat metu saugant kultūrą ir tradicijas bei veiksmingai išsaugant ir valdant gamtinius išteklius;

- (h) teikti mažų salų besivystančioms valstybėms pagalbą ir remti jų vietos bendruomenes ir nacionalines bei regionines organizacijas, siekiant užtikrinti visapusišką pavojų ir rizikų valdymą, nelaimių prevenciją, jų padarinių švelninimą ir pasirengimą joms, padėti palengvinti nelaimių, ekstremalių oro sąlygų ir kitų nepaprastų situacijų padarinius;
- (i) sutartomis sąlygomis padėti parengti ir sparčiai pradėti taikyti ekonominio, socialinio ir aplinkosauginio pažeidžiamumo indeksus ir atitinkamus rodiklius, kaip priemonę pasiekti mažųjų salų besivystančių valstybių darnų vystymąsi;
- (j) padėti mažųjų salų besivystančioms valstybėms sutelkti reikiamus išteklius ir sukurti partnerystes, kad būtų galima lengviau prisitaikyti prie neigiamos klimato keitimosi įtakos, jūros lygio kilimo ir klimato nepastovumo, kur tinkama, laikantis Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos išsipareigojimų;
- (k) remti mažųjų salų besivystančių valstybių pastangas kurti pajėgumus ir institucines struktūras, būtinas intelektinės nuosavybės teisių apsaugos režimui.

59. Remti mažųjų salų besivystančių valstybių aprūpinimą pakankamomis, įperkamos aplinkos apsaugos požiūriu tinkamomis energijos paslaugomis, užtikrinančiomis jų darnų vystymąsi, be kita ko:

- (a) iki 2004 m. sustiprinti jau atliekamus ir remti naujus veiksmus, susijusius su energijos tiekimu ir paslaugomis, įskaitant stiprinimą ir rėmimą per Jungtinių Tautų sistemą ir partnerystės iniciatyvas;
- (b) plėtoti ir skatinti taupų energijos išteklių naudojimą, įskaitant tenykščius šaltinius ir atsinaujinančią energiją, ir kurti mažųjų salų besivystančių valstybių pajėgumus mokymo, techninių žinių ir nacionalinių institucijų stiprinimo, susijusio su energijos valdymu, srityje.

60. Teikti pagalbą mažųjų salų besivystančioms valstybėms, vystant gebėjimus ir stiprinant:

- (a) sveikatos priežiūros paslaugas, skatinant vienodą šių paslaugų prieinamumą;
- (b) sveikatos priežiūros sistemas, užtikrinančias aprūpinimą reikiama vaistais ir technologijomis, skirtomis kovoti su užkrečiamomis ir neužkrečiamomis ligomis, ypač ŽIV (AIDS), tuberkulioze, diabetu, maliarija ir dengė* karštlige;
- (c) pastangas mažinti ir tvarkyti atliekas bei mažinti ir valdyti taršą, kurti gebėjimus prižiūrėti ir valdyti vandens tiekimo sistemas ir sanitarijos paslaugas kaimo ir miesto vietovėse;

* dengė karštligė – šiltųjų kraštų virusinė liga.

- (d) pastangas įgyvendinti iniciatyvas, skirtas išnaikinti skurdą, nurodytas šio dokumento II skyriuje.

61. Visiškai ir išsamiai peržiūrėti Barbadoso veiksmų programos, skirtos mažųjų salų besivystančių valstybių darniam vystymuisi 2004 metais, įgyvendinimą pagal Generalinės Asamblėjos rezoliucijos S-22/2 nuostatas ir paprašyti Generalinę Asamblėją savo 57-oje

sesijoje apsvarstyti galimybę surengti tarptautinį susitikimą mažųjų salų besivystančių valstybių darnaus vystymosi klausimais.

³⁵ Pasaulinės mažųjų salų besivystančių valstybių darnaus vystymosi konferencijos ataskaita, Bridžtaunas, Barbadosas, 1994 m. balandžio 25 d.-gegužės 6 d. (United Nations publication, Sales No. E.94.I.18 and corrigenda), I skyrius, I rezoliucija, II priedas.

VIII. Afrikos darnus vystymasis

62. Laikotarpiu nuo Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferencijos darnus vystymasis apėmė daugelį Afrikos šalių. Skurdas lieka didžiule problema, dauguma žemyno šalių iki galo nepasinaudojo globalizacijos teikiama galimybėmis, todėl žemyno marginalizacija toliau didėja. Afrikos pastangas pasiekti darnų vystymąsi stabdo konfliktai, nepakankamos investicijos, ribotos galimybės patekti į rinką ir tiekimo problemos, nesuderinta skolų našta, tradiciškai mažėjantis oficialiosios vystymo pagalbos (ODA) lygis ir ŽIV/AIDS poveikis. Pasaulinis aukščiausio lygio susitikimas darnaus vystymosi klausimais turėtų atnaujinti tarptautinės bendruomenės pasiryžimą spręsti šias ypatingas problemas ir įgyvendinti naują viziją remiantis konkrečiais Darbotvarkės 21 įgyvendinimo Afrikoje veiksmais. Naujoji Afrikos vystymo partnerystė (NEPAD) yra Afrikos vadovų išipareigojimas Afrikos žmonėms. Organizacija pripažįsta, kad partnerystės tarp pačių Afrikos šalių ir tarp jų bei tarptautinių organizacijų yra pagrindiniai bendro skurdo išnaikinimo vizijos komponentai, be to, ši organizacija siekia nukreipti savo šalis – tiek individualiai, tiek kolektyviai – į suderinto ekonominio augimo ir darnaus vystymosi kelią, aktyviai dalyvaudama pasaulio ekonominiame ir politiniame gyvenime. Tarptautinė bendruomenė sveikina NEPAD ir išipareigoja remti jos viziją, įskaitant tokius būdus, kaip pasinaudojimas „pietų-pietų“ bendradarbiavimu, kuri, be kita ko, remia Tokijo tarptautinė konferencija Afrikos vystymo klausimais. Be to, ji išipareigoja palaikyti kitas vystymo struktūras, susikūrusias ir veikiančias Afrikos šalyse bei įkūnijančias skurdo mažinimo strategijas, įskaitant parengtus strateginius skurdo mažinimo dokumentus. Siekiant darnaus vystymosi, būtini veiksmai visais lygiais, norint:

- (a) sukurti įgalinančią aplinką regioniniu, subregioniniu, nacionaliniu ir vietos lygmeniu, siekiant užtikrinti suderintą ekonominį augimą bei darnų vystymąsi ir remti Afrikos pastangas užtikrinti taiką, stabilumą ir saugumą, konfliktų išsprendimą ir prevenciją, demokratiją, gerą valdymą, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių laikymąsi, įskaitant teisę į vystymąsi ir lyčių lygybę;
- (b) remti NEPAD vizijos įgyvendinimą ir kitas pradėtas pastangas regioniniu ir subregioniniu lygmeniu, įskaitant paramą per finansavimą, techninį bei institucijų bendradarbiavimą, žmonių ir institucijų gebėjimų stiprinimą regioniniu ir subregioniniu lygmeniu, laikantis nacionalinių politikų, programų ir šalyse sukurtų bei įgyvendinamų skurdo mažinimo ir darnaus vystymosi strategijų, tokių, kaip, kur tinkama, parengtų skurdo mažinimo strateginių dokumentų nuostatų;
- (c) skatinti technologijų vystymą, perdavimą ir sklaidą Afrikoje, toliau plėtoti Afrikos „tobulumo centrų“ sukauptas technologijas ir žinias;
- (d) remti Afrikos šalis, šioms plėtojant efektyvias mokslo ir technologijų institucijas bei tyrimo veiklą, galinčią kurti ir pritaikyti pasaulinio lygio technologijas;
- (e) remti nacionalinių švietimo programų ir strategijų, įeinančių į šalyse suformuluotas ir įgyvendinamas skurdo mažinimo strategijas, vystymą, stiprinti švietimo tyrimo institucijas, siekiant padidinti gebėjimus visiškai palaikyti tarptautiniu mastu patvirtintus vystymo tikslus švietimo srityje, įskaitant Tūkstantmečio deklaracijoje išdėstytus uždavinius, kad iki 2015 metų vaikai visame pasaulyje – ir mergaitės, ir berniukai – galėtų baigti visą pradinį mokslą, ir kad mergaitėms ir berniukams būtų lygiomis teisėmis pasiekiami visi mokslo lygiai, susiję su šalies poreikiais;

- (f) didinti Afrikos šalių pramonės našumą, įvairovę ir konkurencingumą, jungiant finansinę ir technologinę paramą svarbiausios infrastruktūros vystymui, technologijų prieinamumui, mokslinio tyrimo centrų tinklų kūrimui, eksportuojamų produktų pridėtinės vertės kūrimui, kvalifikacijos kėlimui ir patekimo į rinką skatinimui, palaikant darnų vystymąsi;
- (g) didinti pramonės sektoriaus, ypač kasybos, nerūdinių naudingųjų iškasenų ir metalų rūdų indėlį į Afrikos darnų vystymąsi, remiant efektyvių ir skaidrių reguliavimo bei valdymo sistemų diegimą ir vertės kūrimą, plačia dalyvavimo baze paremtą bendradarbiavimą, socialinę ir aplinkosauginę atsakomybę, patekimo į rinką skatinimą, siekiant sukurti palankią ir palaikančią aplinką investicijoms;
- (h) teikti finansinę ir techninę pagalbą, siekiant stiprinti Afrikos šalių gebėjimus imtis aplinkosaugos teisinės bazės ir institucijų reformos darnaus vystymosi tikslu, atlikti poveikio aplinkai vertinimus ir, kur tinkama, derėtis dėl daugiašalių aplinkosaugos sutarčių bei jų įgyvendinimo;
- (i) rengti projektus, programas ir partnerystes kartu su suinteresuotomis organizacijomis, sutelkti išteklius efektyviam Afrikos jūrinės ir pakrančių aplinkos apsaugos bei vystymo proceso rezultatų įgyvendinimui;
- (j) efektyviai spręsti Afrikos energetikos problemas, įskaitant iniciatyvas:
 - (i) kurti ir skatinti programas, partnerystes ir iniciatyvas palaikyti Afrikos pastangas įgyvendinti NEPAD tikslus energetikos srityje, kuriais siekiama per 20 metų užtikrinti energijos prieinamumą ne mažiau kaip 35 procentams Afrikos gyventojų, įskaitant kaimo vietas;
 - (ii) remti kitas energetikos iniciatyvas, įskaitant švaresnio ir efektyvesnio gamtinių dujų naudojimo ir didesnio atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimo skatinimą, labiau taupyti energiją ir didinti pažangių energetikos technologijų prieinamumą, įskaitant švaresnes iškastinio kuro technologijas, ypač kaimo ir pusiau miesto teritorijose;
- (k) padėti Afrikos šalims sutelkti pakankamus išteklius, reikalingus joms prisitaikyti prie nepalankaus klimato kaitos poveikio, ekstremalių meteorologinių reiškinių, jūros lygio kilimo ir klimato kintamumo, padėti rengti nacionalines klimato kaitos strategijas ir švelninimo programas, toliau tęsti veiksmus, siekiant sušvelninti neigiamą klimato kaitos poveikį Afrikoje, laikantis Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos.
- (l) remti Afrikos pastangas plėtoti prieinamas transporto sistemas ir infrastruktūrą, skatinančią darnų vystymąsi ir geresnius ryšius Afrikoje;
- (m) laikantis šio dokumento 42 punkto nuostatų, spręsti skurdo problemą, su kuria susiduria kalnų bendruomenės Afrikoje;

- (n) teikti finansinę ir techninę paramą miškų sodinimo ir atsodinimo veiklai Afrikoje ir stiprinti suderinto miškų valdymo gebėjimus, įskaitant kovą su miškų nykimu ir priemones miškų sektoriaus politikai ir teisinei bazei tobulinti.

63. Teikti finansinę ir techninę pagalbą Afrikos pastangoms įgyvendinti Konvenciją dėl kovos su dykumų susidarymu nacionaliniu lygiu ir atitinkamai integruoti tenykštes žinių sistemas į žemės ir gamtos išteklių valdymo praktiką, teikti kredito paslaugas kaimo bendruomenėms ir skatinti tobulesnę žemės ir upių baseinų valdymo praktiką, įskaitant tobulesnių žemės ūkio metodų, mažinančių žemės nykimą, taikymą, siekiant plėtoti gebėjimus įgyvendinti nacionalines programas.

64. Sutelkti finansinę ir kitokią paramą plėtoti ir stiprinti sveikatos priežiūros sistemas, kuriomis siekiama:

- (a) skatinti vienodą sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą;
- (b) suderintai ir už prieinamą kainą aprūpinti reikiamais vaistais ir technologijomis, skirtomis kovoti su užkrečiamomis ligomis, įskaitant ŽIV (AIDS), maliariją, tuberkuliozę ir tripanosomiazę, bei neužkrečiamomis ligomis, įskaitant skurdo sukeltas ligas;
- (c) kurti medicinos ir viduriniojo medicinos personalo pajėgumus;
- (d) skatinti tenykštes medicinos žinias, įskaitant, kur tinkama, tradicinę mediciną;
- (e) tirti ir kontroliuoti Ebola ligą.

65. Visų lygių pastangomis ir iniciatyvomis efektyviai kovoti su stichinėmis nelaimėmis ir spręsti konfliktus, įskaitant poveikius žmonėms ir aplinkai, pripažįstant, kad konfliktai Afrikoje stabdė ir daugeliu atveju sunaikino darnaus vystymosi pasiekimus ir pastangas, ir kad pažeidžiamiausi visuomenės nariai, ypač moterys ir vaikai, yra dažniausios jų aukos, siekiant:

- (a) teikti finansinę ir techninę paramą, stiprinant Afrikos šalių pajėgumus, įskaitant institucijų ir žmonių gebėjimus, įskaitant ir vietos lygmenį, efektyviai valdyti nelaimės, įskaitant stebėjimo ir išankstinio pranešimo sistemas, vertinimus, prevenciją, parengtį, reagavimą ir atstatymą;
- (b) teikti paramą Afrikos šalims, kad jos galėtų geriau spręsti žmonių perkėlimo dėl stichinių nelaimių ir konfliktų klausimą ir diegti greito reagavimo mechanizmus;
- (c) remti Afrikos pastangas užkirsti kelią konfliktams ir juos spręsti, valdyti ir švelninti bei anksti reaguoti į atsirandančias konfliktines situacijas, kad būtų išvengta tragiškų pasekmių žmonėms;
- (d) teikti paramą pabėgėlius priimančioms šalims atstatant infrastruktūrą ir aplinką, įskaitant ekosistemas ir buveines, pažeistas pabėgėlių priėmimo ir apgyvendinimo metu.

66. Skatinti integruotą vandens išteklių vystymą ir optimizuoti iš jų gaunamą naudą tiek aukštupyje, tiek žemupyje, vandens išteklių vystymą ir efektyvų valdymą visoms reikmėms, saugoti vandens kokybę ir vandens ekosistemas, įskaitant visų lygių iniciatyvas, siekiant:

- (a) užtikrinti tinkamo buitinio vandens ir švietimo higienos klausimais prieinamumą, tobulesnę sanitariją bei atliekų tvarkymą namų ūkiuose, imantis iniciatyvų skatinti valstybines ir privačias investicijas į vandens tiekimą ir sanitariją, teikiant pirmenybę neturtingųjų poreikiams, vyriausybėms sukūrus stabilias ir skaidrias nacionalines reguliavimo struktūras ir atsižvelgiant į vietos sąlygas, įtraukiant visas suinteresuotas organizacijas ir stebint valstybinių institucijų ir privačių kompanijų veiklos rezultatus bei atskaitingumą; plėtoti svarbiausią vandens tiekimo, tinklų kūrimo ir valymo infrastruktūrą ir stiprinti pajėgumus palaikyti ir valdyti sistemas vandens ir sanitarijos paslaugoms tiekti kaimo ir miesto vietovėse;
- (b) plėtoti ir palaikyti integruotas visų stambiausių vandens telkinių baseinų valdymo strategijas ir planus, laikantis šio dokumento 25 punkto nuostatų;
- (c) stiprinti regioninius, subregioninius ir nacionalinius duomenų rinkimo ir apdorojimo, planavimo, tyrimo, stebėjimo, vertinimo ir vykdymo priežiūros gebėjimus bei vandens išteklių valdymo tvarką;
- (d) saugoti vandens išteklius, įskaitant požeminio vandens ir šlapžemių ekosistemas, nuo taršos, o ten, kur vandens labiausiai trūksta, remti pastangas plėtoti netradicinius vandens išteklius, įskaitant energiją taupantį, ekonomiškai efektyvų ir suderintą jūros vandens gėlinimą, lietaus vandens rinkimą ir pakartotinį vandens panaudojimą.

67. Iš esmės padidinti suderintą žemės ūkio produktyvumą ir maisto saugumą, prisidedant prie tūkstantmečio vystymo tikslų, įskaitant tikslus, išvardintus Tūkstantmečio deklaracijoje, ypač akcentuojant tikslą iki 2015 metų perpus sumažinti nuo bado kenčiančių žmonių skaičių, įskaitant visų lygių iniciatyvas:

- (a) remti nacionalinių politikų ir programų rengimą ir įgyvendinimą, įskaitant tyrimo programas ir Afrikos šalių vystymo planus regeneruoti savo žemės ūkio sektorių ir suderintai plėtoti žuvininkystę, didinti investicijas į infrastruktūrą, technologijas ir kreditų paslaugas pagal šalių poreikius. Afrikos šalys iki 2005 metų jau turėtų būti pradėjusios nacionalinių skurdo mažinimo programų rėmuose rengti ir įgyvendinti saugaus maisto strategijas;
- (b) skatinti ir remti pastangas bei iniciatyvas užtikrinti vienodą žemės valdymo prieinamumą ir patikslinti su ištekliais susijusias pareigas bei teises, įgyvendinant žemės ir valdymo reformas pagal įstatymų reikalavimus, užtikrinti kreditų prieinamumą visiems, ypač moterims, siekiant suteikti ekonominius ir socialinius įgaliojimus bei naikinti skurdą, efektyviai ir ekologiškai naudoti žemę ir įgalinti moteris gamintojas priimti sprendimus ir tapti savininkėmis šiame sektoriuje, įskaitant teisę paveldėti žemę;
- (c) didinti prekių patekimo į rinką galimybes, įskaitant prekes iš Afrikos šalių, ypač iš mažiausiai išsivysčiusių šalių, laikantis Dohos ministrų deklaracijos nuostatų, iš

anksto nenumatant Pasaulio prekybos organizacijos derybų rezultatų, taip pat remiantis lengvatinėmis sutartimis;

- (d) teikti paramą Afrikos šalims siekiant stiprinti Afrikos šalių regioninę prekybą ir ekonominę integraciją. Pritraukti ir didinti investicijas į regioninę rinkos infrastruktūrą;
- (e) remti galvijininkystės vystymo programas, skirtas progresyviai ir efektyviai galvijų ligų kontrolei.

68. Užtikrinti tinkamą cheminių medžiagų tvarkymą, ypač akcentuojant pavojingas chemines medžiagas ir atliekas, be kita ko, inicijuojant pagalbą Afrikos šalims, šioms rengiant nacionalinius cheminių medžiagų sąrašus, cheminių medžiagų valdymo regionines bei nacionalines sistemas ir strategijas ir nustatant aktualiausias šios srities problemas.

69. Diegiant Afrikai skirtas integruotas iniciatyvas, sumažinti atotrūkį skaitmeninių technologijų srityje ir kurti skaitmenines galimybes, įskaitant prieinamumo infrastruktūrą ir technologijų perdavimą bei panaudojimą. Sukurti palankią aplinką pritraukti investicijoms, paspartinti dabartines ir naujas programas bei projektus pagrindinėms institucijoms sujungi ir skatinti informacinių ryšių technologijų įtraukimą į valstybines ir komercines programas bei kitus nacionalinio ekonominio ir socialinio gyvenimo aspektus.

70. Remti Afrikos pastangas užtikrinti suderintą turizmą, prisidedantį prie socialinio, ekonominio ir infrastruktūros vystymo, taikant šias priemones:

- (a) įgyvendinti vietinius, nacionalinius ir subregioninius projektus, ypač akcentuojant Afrikos turizmo produktų rinkodarą – nuotykių turizmą, ekoturizmą ir kultūrinį turizmą;
- (b) įkurti ir remti nacionalines bei tarpvalstybines saugomas teritorijas, siekiant užtikrinti ekosistemų apsaugą, laikantis ekosistemų principo, ir skatinti darnų turizmo vystymą;
- (c) paisyti vietos tradicijų bei kultūros, skatinti tenykščių žinių naudojimą gamtos išteklių valdymo ir ekoturizmo srityse;
- (d) padėti turistus priimančioms bendruomenėms valdyti turizmo projektus taip, kad iš jų būtų gauta kuo didesnė nauda, ribojant neigiamą poveikį jų tradicijoms, kultūrai ir aplinkai;
- (e) remti Afrikos biologinės įvairovės išsaugojimą, darnų jos komponentų naudojimą ir teisingą bei lygų naudą, gaunamos iš genetinių išteklių, pasidalinimą, laikantis išipareigojimų pagal šalių pasirašytas sutartis bioįvairovės srityje, įskaitant tokias sutartis, kaip Biologinės įvairovės konvencija ir Konvencija dėl tarptautinės prekybos nykstančiomis laukinių gyvūnų ir augalų rūšimis, bei regionines bioįvairovės sutartis.

71. Remti Afrikos šalis šioms įgyvendinant Buveinių darbotvarę ir Stambulo deklaraciją, imantis iniciatyvų stiprinti nacionalinių ir vietos institucijų gebėjimus darnios urbanizacijos ir žmonių gyvenviečių srityje, teikti paramą apsirūpinant tinkamu būstu ir esminėmis

paslaugomis, plėtoti efektyvias valdymo sistemas miestuose ir kitose žmonių gyvenimo vietose ir, be kita ko, stiprinti jungtinę Jungtinių Tautų Žmonių gyvenviečių programos ir Jungtinių Tautų aplinkos programos vandens valdymo Afrikos miestuose programą.

IX. Kitos regioninės iniciatyvos

72. Kituose Jungtinių Tautų regionuose bei regioniniuose, subregioniniuose ir tarpregioniniuose forumuose buvo parengtos svarbios darnaus vystymosi iniciatyvos. Tarptautinė bendruomenė sveikina šias pastangas ir jau pasiektus rezultatus ir kviečia visais lygiais imtis priemonių toliau juos plėtoti bei pareiškia savo paramą šioms iniciatyvoms įgyvendinti šių regionų šalyse.

A. Darnus vystymasis Lotynų Amerikoje ir Karibų jūros regione

73. Lotynų Amerikos ir Karibų jūros regiono darnaus vystymosi iniciatyva yra šio regiono vadovų iniciatyva, kuri, remdamasi Veiksmų programa kelyje į Johanesburgą-2002³⁶, patvirtinta Rio de Žaneire 2001 metų spalį, pripažįsta regioninių veiksmų svarbą, siekiant darnaus vystymosi, ir atsižvelgia į regiono ypatybes, bendrą viziją ir kultūrinę įvairovę. Numatomi konkretūs veiksmai įvairiose darnaus vystymosi srityse, įskaitant bioįvairovę, vandens išteklius, pažeidžiamumą ir miestų darnų vystymąsi, socialinius aspektus, įskaitant sveikatą ir skurdą, ekonominius aspektus, įskaitant energetikos klausimus, ir institucijų tvarkymą, įskaitant gebėjimų stiprinimą, pilietinės visuomenės rodiklius ir dalyvavimą, atsižvelgiant į etikos aspektus, susijusius su darniu vystymusi.

74. Iniciatyva numato regiono šalių veiklą, kuri gali paskatinti „pietų-pietų“ bendradarbiavimą ir kuri gali tikėtis šalių grupių paramos ir daugiašalių bei regioninių organizacijų, įskaitant finansines institucijas, paramos. Ši iniciatyva, kaip bendradarbiavimo pagrindas, yra atvira partnerystei su Vyriausybėmis ir visomis didžiosiomis grupėmis.

B. Darnus vystymasis Azijoje ir Ramiojo vandenyno regione

75. Atsižvelgiant į uždavinį iki 2015 metų perpus sumažinti skurde gyvenančių žmonių skaičių, kaip numatyta Tūkstantmečio deklaracijoje, Pnompenio regioninės Azijos ir Ramiojo vandenyno regiono darnaus vystymosi platformos dokumente³⁷ pripažįstama, kad šiame regione gyvena daugiau nei pusė pasaulio gyventojų ir didžioji skurstančių pasaulio žmonių dalis. Todėl darnaus vystymosi užtikrinimas šiame regione yra ypatingai svarbus norint pasiekti darnų vystymąsi globaliniu mastu.

76. Regioninės platformos dokumente išskirtos septynios iniciatyvos, kurių įgyvendinimą reikia kontroliuoti: gebėjimų stiprinimas, siekiant darnaus vystymosi; skurdo mažinimas, siekiant darnaus vystymosi; švaresnė gamyba ir darni energetika; žemėvalda ir bioįvairovės išsaugojimas; gėlo vandens išteklių apsauga, valdymas ir prieinamumas; vandenynai, pakrančių ir jūrų išteklių bei mažų salų besivystančių valstybių darnus vystymasis ir, pagaliau, veiksmai, susiję su atmosfera ir klimato kaita. Kaip įgyvendinamos šios iniciatyvos, bus kontroliuojama per nacionalines strategijas ir susijusias regionines bei subregionines iniciatyvas, tokias kaip Regioninė veiklos programa aplinkos apsaugos požiūriu tinkamam ir darniam vystymuisi užtikrinti, Kitakijušu iniciatyva dėl švrios aplinkos, priimta ketvirtojoje ministrų konferencijoje aplinkos ir vystymo Azijoje ir Ramiojo vandenyno regione, kurią suorganizavo Ekonominė ir socialinė komisija Azijai ir Ramiojo vandenyno regionui.

C. Darnus vystymasis Vakarų Azijos regione

77. Vakarų Azijos regionas yra žinomas kaip turintis menkus vandens ir ribotus derlingos žemės išteklius. Regionas pasiekė pažangą, gaudamas daugiau žiniomis pagrįstos, su didesne pridėtine verte produkcijos.

78. Regioniniame parengiamajame susirinkime patvirtinti šie prioritetai: skurdo mažinimas, skolų naštos palengvinimas ir gamtos išteklių darnus vystymasis, įskaitant, be kita ko, integruotą vandens išteklių valdymą, kovos su dykumų susidarymu programos įgyvendinimą, integruotą pakrančių zonų valdymą ir žemės bei vandens taršos kontrolę.

D. Darnus vystymasis Ekonominės komisijos Europai regione

79. Ekonominės komisijos Europai (ECE) regiono ministrų susitikime, surengtame prieš Pasaulinį aukščiausio lygio susitikimą darnaus vystymosi klausimais, pripažinta, kad šis regionas turi didelę reikšmę ir atsakomybę, siekiant konkrečiais veiksmais užtikrinti darnų vystymąsi visame pasaulyje. Pripažįstama, kad dėl įvairaus regiono šalių išsivystymo lygio gali būti reikalinga taikyti skirtingus Darbotvarkės 21 įgyvendinimo metodus ir mechanizmus. Siekiant spręsti trijų pagrindinių darnaus vystymosi komponentų įgyvendinimą savitarpio paramos būdu, Ekonominės komisijos Europai regiono prioritetiniai darnaus vystymosi veiksmai suformuluoti regiono ministrų pareiškime Pasauliniam aukščiausio lygio susitikimui.

80. Įgyvendinant regiono pasiryžimą siekti darnaus vystymosi, vyksta veikla regioniniu, subregioniniu ir tarpregioniniu lygiu, įskaitant, be kita ko, procesą „Aplinka Europai“; penktąją Ekonominės komisijos Europai ministrų konferenciją, kuri turėtų būti surengta Kijeve 2003 m. gegužės mėn.; aplinkos apsaugos strategijos rengimą 12 Rytų Europos šalių; Kaukazą ir Vidurio Aziją; Vidurinės Azijos Darbotvarkę 21; Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos (OECD) darbą darnaus vystymosi srityje; Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategiją; regionines ir subregionines konvencijas ir procesus, susijusius su darniu vystymusi, įskaitant, be kita ko, Konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija), Alpių konvenciją, Šiaurės Amerikos aplinkosauginio bendradarbiavimo komisiją, Tarpvalstybinių vandentakių ir tarptautinių ežerų apsaugos ir panaudojimo konvenciją, Arkties Tarybos Ikaluito deklaraciją, Baltijos Darbotvarkę 21 ir Viduržemio jūros Darbotvarkę 21.

³⁶ E/CN.17/2002/PC.2/5/Add.2.

³⁷ E/CN.17/2002/PC.2/8.

X. Įgyvendinimo priemonės

81. Darbotvarkės 21 įgyvendinimas ir tarptautiniu mastu nustatytų vystymo tikslų, kurie išdėstyti Tūkstantmečio deklaracijoje ir šiame veiksmų plane, įgyvendinimas reikalauja ir pačių šalių, ir likusios tarptautinės bendruomenės gerokai sutelkti pastangas, vadovaujantis supratimu, kad kiekvienai šaliai tenka pagrindinė atsakomybė už savo vystymąsi, o nacionalinių politikų ir vystymo strategijų vaidmuo negali būti pervertinamas, atsižvelgiant į Rio principus, įskaitant, ypač, bendros, bet diferencijuotos atsakomybės principą, kuris teigia, kad:

“Šalys bendradarbiauja besivadovaudamos pasaulinės partnerystės dvasia tam, kad būtų galima išlaikyti, apsaugoti ir atstatyti Žemės ekosistemų integralumą ir gerovę. Kalbant apie skirtingą indėlį, stabdant pasaulinį aplinkos niokojimą, šalims tenka bendra, bet diferencijuota atsakomybė. Išsivysčiusios šalys pripažįsta joms tenkančią atsakomybę, dedant tarptautines pastangas įgyvendinti darnų vystymąsi, įvertinus jų bendruomenių daromą poveikį pasaulinei aplinkai, taip pat šių šalių disponuojamas technologijas ir finansinius išteklius.”

Įgyvendinant vystymosi tikslus, dėl kurių susitarta tarptautiniu lygiu, įskaitant ir tuos, kurie išdėstyti Tūkstantmečio deklaracijoje bei Darbotvarkėje 21, taip pat šiame veiksmų plane, reikės labai padidinti finansinių išteklių apimtį, kaip numatyta Monterėjaus susitarime, įtraukiant naujus ir papildomus finansavimo šaltinius, ypač skiriant juos besivystančioms šalims, kad būtų skatinamas jų sukurtų nacionalinių politikų ir programų įgyvendinimas, gerinamos prekybos galimybės, užtikrinamos galimybės naudotis aplinkos apsaugos požiūriu tinkamomis technologijomis arba jas perduoti, vadovaujantis bendrai sutartu nuolaidų arba prioritetų principu, skatinti švietimą ir savivoką, pajėgumų stiprinimą ir informacijos teikimą priimant sprendimus, taip pat sudaryti mokslo pajėgumus per nustatytą laikotarpį, kuris reikalingas šiems tikslams ir iniciatyvoms įgyvendinti. Siekdama pažangos įgyvendinant šiuos tikslus, tarptautinė bendruomenė turės įvykdyti pagrindinių Jungtinių Tautų konferencijų išdavas, tokias, kaip veiksmų programos, priimtos trečiojoje Jungtinių Tautų konferencijoje dėl mažiausiai išsivysčiusių šalių³⁹, taip pat Pasaulinėje mažųjų salų besivystančių valstybių darnaus vystymosi konferencijoje ir atitinkamuose nuo 1992 metų sudarytuose tarptautiniuose susitarimuose, ypač priimtuose Tarptautinėje finansavimo vystymui konferencijoje bei ketvirtojoje Pasaulio prekybos organizacijos ministrų konferencijoje, bei toliau dirbti šių išdavų pagrindu, vykdant darnaus vystymosi įgyvendinimo procesą.

82. Finansinių išteklių sutelkimas ir jų efektyvesnio panaudojimo skatinimas bei ekonominių sąlygų nacionaliniu ir tarptautiniu mastu sukūrimas, kurios reikalingos, siekiant įgyvendinti tarptautiniu mastu iškeltus, įskaitant ir Tūkstantmečio deklaracijoje išdėstytus, tikslus pašalinti skurdą, gerinti socialines sąlygas ir kelti gyvenimo lygį bei saugoti mūsų aplinką, bus mūsų pirmasis žingsnis užtikrinant, kad dvidešimt pirmasis amžius taptų visuotiniu darnaus vystymosi amžiumi.

83. Bendrai siekiant augimo, skurdo išnaikinimo ir darnaus vystymosi įtvirtinimo, esminis uždavinys yra užtikrinti reikalingas vidaus sąlygas, sukaupti šalies valstybines ir privačias santaupas, palaikant atitinkamą gamybinių investicijų lygį ir stiprinant žmogiškuosius pajėgumus. Esminis uždavinys – stiprinti makroekonominės politikos krypties efektyvumą, darnumą ir nuoseklumą. Palanki šalies aplinka turi lemiamą reikšmę, sutelkiant vidaus resursus, gerinant produktyvumą, stabdant kapitalo nutekėjimą, skatinant privataus

sektorius veiklą bei pritraukiant ir efektyviai panaudojant tarptautines investicijas ir paramą. Pastangas sukurti tokią aplinką turėtų paremti tarptautinė bendruomenė.

84. Skatinti didesnius tiesioginių užsienio investicijų srautus, siekiant paremti besivystančiose šalyse darnaus vystymosi veiksmus, įskaitant ir infrastruktūros vystymą, bei didinti naudą, kurią besivystančios šalys gali gauti iš tiesioginių užsienio investicijų, konkrečiais veiksmais siekiant:

- (a) sukurti reikalingas šalies vidaus ir tarptautines sąlygas, kurios skatintų pastebimai padidinti tiesioginių užsienio investicijų srautą į besivystančias šalis, ypač mažiausiai išsivysčiusias šalis, kadangi tai turi esminę svarbą darniam vystymuisi, ypač tiesioginės užsienio investicijos, skirtos infrastruktūros vystymui ir kitoms besivystančių šalių prioritetinėms sritims, kad tuo būtų galima papildyti jų sutelktus vidinius išteklius;
- (b) skatinti tiesiogines užsienio investicijas besivystančiose ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse per eksporto kreditus, kurie gali tapti priemone darniam vystymuisi.

85. Pripažinti, kad reikės labai padidinti oficialios vystymo paramos įsipareigojimus ir kitus išteklius, kad besivystančios šalys galėtų įgyvendinti vystymosi tikslus ir siekius, dėl kurių susitarta tarptautiniu mastu, įskaitant ir tuos, kurie nustatyti Tūkstantmečio deklaracijoje. Siekdami užtikrinti oficialią vystymo paramą, mes bendradarbiausime, kad ir toliau būtų gerinamos politikos ir vystymo strategijos nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, užtikrinant kuo didesnę paramos efektyvumą. Tai apimtų veiksmus, siekiant:

- (a) sudaryti galimybę priimti didesnius oficialios vystymo paramos įsipareigojimus, kelių išsivysčiusių šalių paskelbtus Tarptautinėje finansavimo vystymui konferencijoje. Skatinti išsivysčiusias šalis, kurios dar to nepadarė, dėti konkrečias pastangas, kad 0,7 procento jų bendrojo nacionalinio produkto būtų skirta, kaip oficiali vystymo parama besivystančioms šalims, ir efektyviai įgyvendinti jų tokios paramos įsipareigojimus mažiausiai išsivysčiusioms šalims, kaip numatyta Mažiausiai išsivysčiusių šalių 2001–2010 metų veiksmų programos, kuri buvo priimta Briuselyje 2001 m. gegužės 20 d., 83 straipsnyje⁴⁰. Mes taip pat raginame išsivysčiusias šalis toliau tęsti pasiektą pažangą, užtikrinant, kad oficiali vystymo parama būtų efektyviai panaudojama ir padėtų įgyvendinti vystymosi tikslus ir siekius pagal Tarptautinės finansavimo vystymui konferencijos išdavas. Mes vertiname visų donorų pastangas, giriame tuos, kurių indėlis viršija, atitinka arba artėja prie nustatytos užduočių ribos, ir akcentuojame, kaip svarbu išnagrinėti priemones ir laikotarpius, skirtus užduotims ir tikslams įgyvendinti;
- (b) skatinti šalis donores ir šalis gavėjas, taip pat ir tarptautines institucijas siekti, kad oficiali vystymo parama taptų dar efektyvesne ir naudingesne, kovojant su skurdu, užtikrinant nepertraukiamą ekonominį augimą ir darnų vystymąsi. Šiuo atžvilgiu stiprinti daugiašales ir dvišales finansinių ir vystymo institucijų pastangas, kaip numatyta Monterėjaus susitarimo 43 punkte, ypač siekiant aukščiausiais standartais harmonizuoti jų veiklos procedūras, kad būtų galima sumažinti transakcijų kaštus, o oficialios vystymo paramos išmokos ir jų pateikimas taptų lankstesni bei geriau atspindėtų besivystančių šalių reikmes,

atsižvelgiant į nacionalinius vystymosi poreikius ir siekius, kuriuos nustato šalys gavėjos, ir pasinaudoti besivystančių šalių turimomis vystymo schemomis, apimančiomis skurdo mažinimo strategijas, įskaitant skurdo mažinimo strateginius dokumentus, kaip priemonėmis paramai suteikti, pateikus prašymą.

86. Visapusiškai ir efektyviai panaudoti esamus finansinius mechanizmus ir institucijas. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) stiprinti dabartines pastangas reformuoti egzistuojančią tarptautinę finansinę struktūrą, siekiant skaidrios, teisingos ir visaapimančios sistemos, kuri sudarytų sąlygas efektyviai dalyvauti besivystančioms šalims tarptautiniuose ekonominių sprendimų priėmimo procesuose ir institucijose, taip pat joms efektyviai ir nešališkai dalyvauti finansinių standartų ir kodeksų kūrimė;
- (b) skatinti taikyti, be kita ko, priemones finansus gaunančiose ir teikiančiose šalyse, kad būtų tobulinamas skaidrumas ir informacija apie finansinius srautus, siekiant prisidėti prie tarptautinės finansinės aplinkos stabilumo. Ne mažiau svarbios priemonės, kurios sušvelnina pernelyg didelių svyravimų, kylančių dėl trumpalaikių kapitalo srautų, poveikį, ir kurios turi būti svarstomos;
- (c) dirbti, siekiant, kur galima, užtikrinti, kad tarptautinės organizacijos ir agentūros galėtų laiku, labiau užtikrintai ir planingai naudotis fondais, vykdydamos darnaus vystymosi veiksmus, programas ir projektus;
- (d) skatinti privatų sektorių, taip pat ir tarpnacionalines bendroves, privačius fondus bei visuomenines institucijas, teikti finansinę ir techninę paramą besivystančioms šalims;
- (e) paremti naujus ir jau veikiančius valstybinio/privataus sektoriaus finansavimo besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims mechanizmus, ypač su tikslu padėti smulkiems verslininkams bei smulkioms, vidutinėms ir bendruomenių pagrindu veikiančioms įmonėms, ir gerinti jų infrastruktūrą, kartu užtikrinant ir tokių mechanizmų skaidrumą bei atskaitomybę.

87. Sveikinti sėkmingą ir reikšmingą trečiąją Pasaulio aplinkos fondo papildymą, kurio pagalba bus galima pradėti spręsti naujų ir jau egzistuojančių esminių sričių finansavimo klausimus bei atsižvelgti į šalių gavėjų, ypač besivystančių šalių, poreikius ir problemas, bei toliau skatinti Pasaulio aplinkos fondą gauti papildomas lėšas iš svarbiausių valstybinių ir privačių organizacijų, gerinti lėšų valdymą, taikant greitesnes ir paprastesnes procedūras bei paprastinant visą veiklos eigą.

88. Ieškoti būdų gauti naujų visuomeninių ir valstybinių finansavimo šaltinių tolesnio vystymo reikmėms su sąlyga, kad šie šaltiniai bereikalingai neapsunkins besivystančių šalių, atkreipiant dėmesį į pasiūlymą naudoti specialiujų skolinimosi teisių asignavimus vystymo tikslams, kaip numatyta Monterėjaus susitarimo 44 punkte.

89. Sumažinti nesubalansuotos skolos našta, taikant tokias priemones, kaip skolos sumažinimas, ir, kur galima, skolos panaikinimas bei kiti naujoviški mechanizmai, sukurti

visapusiškai spręsti besivystančių šalių, ypač vargingiausių ir labiausiai išiskolinusių valstybių, skolų problemas. Todėl skolos sumažinimo priemonės, kur galima, turi būti taikomos energingai ir skubiai, taip pat ir Paryžiaus bei Londono klubuose bei kituose susijusiuose forumuose, kad būtų galima prisidėti prie skolų subalansavimo ir darnaus vystymosi skatinimo, tuo pačiu pripažįstant, kad skolininkai ir kreditoriai privalo kartu prisiimti atsakomybę, užkertant kelią ir sprendžiant nesubalansuotų skolų atvejus, bei kad išorės skolų sumažinimas gali turėti lemiamos reikšmės atveriant išteklius, kurie gali būti skirti veiklai, suderintai su siekiais įgyvendinti darnų augimą ir vystymą. Todėl mes remiame Monterėjaus susitarimo 47–51 punktus, kurie apima užsienio skolos klausimus. Taikant skolos panaikinimą, turi būti vengiama užkrauti bet kokią nepagrįstą naštą kitoms besivystančioms šalims. Vis daugiau subsidijų turi būti teikiama vargingiausioms, nuo skolų priklausomoms šalims. Šalys skatinamos kurti nacionalines visapusiškas strategijas, skirtas stebėti ir valdyti užsienio išipareigojimus, kaip svarbiausią elementą, sumažinant šalių pažeidžiamumą. Šiuo atžvilgiu būtini veiksmai, siekiant:

- (a) greitai, efektyviai ir visapusiškai įgyvendinti iškeltą iniciatyvą dėl sunkiai išiskolinusių neturtingų šalių (HIPC), kuri turi būti visiškai finansuojama iš papildomų išteklių, priimant, kur galima, priemones vykdyti bet kokius esminius pokyčius tų besivystančių šalių ekonominėje aplinkoje, kurioms tenka nesubalansuotų skolų našta, kurią sukėlė stichinės katastrofos, dideli prekybiniai sukrėtimai arba konfliktai, atsižvelgiant į iniciatyvas, kurių buvo imtasi, siekiant sumažinti esančius išiskolinimus;
- (b) paskatinti dalyvauti sunkiai išiskolinusių neturtingų šalių iniciatyvoje visus kreditorius, kurie dar to nepadarė;
- (c) suburti tarptautinius skolininkus ir kreditorius atitinkamuose tarptautiniuose forumuose, kad būtų galima laiku ir efektyviai perstruktūrizuoti nesubalansuotas skolas, įvertinus poreikį, kur galima, į su skolomis susijusių krizių sprendimą įtraukti privatų sektorių;
- (d) suvokti kai kurių vargingųjų šalių, nepriklausančių smarkiai išiskolinusioms neturtingoms šalims, skolų sukeltas problemas, ypač tų, kur susiduriama su išskirtinėmis aplinkybėmis;
- (e) skatinti nagrinėti naujus mechanizmus, kad būtų galima visapusiškai spręsti besivystančių šalių skolų problemas, įskaitant ir vidutinių pajamų šalis bei pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalis. Tarp tokių mechanizmų gali būti “skolų iškeitimas į darnų vystymąsi”;
- (f) skatinti šalis donores imtis priemonių užtikrinant, kad ištekliai, skirti skolų panaikinimui, nemažintų oficialios vystymo paramos išteklių, skirtų besivystančioms šalims.

90. Pripažindami svarbesnį vaidmenį, kuris gali tekti prekybai, įgyvendinant darnų vystymąsi ir naikinant skurdą, mes skatiname Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) narius vykdyti darbų programą, dėl kurios buvo susitarta ketvirtojoje šios organizacijos ministrų konferencijoje. Tam, kad besivystančios šalys, ypač mažiausiai išsivysčiusios tarp jų, užsitikrintų savo dalyvavimą pasaulinės prekybos augime proporcingai savo ekonominio vystymosi poreikiams, mes skatiname PPO narius imtis tokių veiksmų:

- (a) sudaryti dalyvavimo galimybę visoms besivystančioms šalims, ypač mažiausiai išsivysčiusioms, taip pat pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, kurios siekia tapti PPO narėmis, kaip numatyta Monterėjaus susitarime;
- (b) paremti Dohos ministrų konferencijoje priimtą darbų programą, kaip svarbų išsivysčiusių ir besivystančių šalių įsipareigojimą įgyvendinti reikiamas prekybos politikos kryptis atitinkamose savo vystymosi politikose ir programose;
- (c) įgyvendinti esminę su prekyba susijusią techninę pagalbą ir pajėgumų stiprinimo priemones ir paremti Dohos vystymo darbotvarkės pasaulinį patikos fondą, įkurtą po Dohos ministrų konferencijos, kaip svarbų žingsnį, užtikrinant patikimą ir prognozuojamą bazę su PPO susijusiai techninei paramai gauti ir pajėgumams stiprinti;
- (d) Įgyvendinti priimtą Dohos deklaracijoje Naująją techninio bendradarbiavimo strategiją, skirtą pajėgumų stiprinimui, augimui ir integracijai;
- (e) Besąlygiškai remti Integruotos sistemos tiekti techninę pagalbą prekybos srityje mažiausiai išsivysčiusioms šalims įgyvendinimą bei paraginti vystymo partnerius iš esmės padidinti įnašus į sistemos patikos fondą, kaip nutarta Dohos ministrų deklaracijoje.

91. Vadovaudamiesi Dohos deklaracija bei atitinkamais Dohoje priimtais sprendimais, mes esame pasiryžę imtis konkrečių veiksmų, sprendžiant besivystančių šalių iškeltus klausimus ir problemas dėl kai kurių PPO susitarimų ir sprendimų įgyvendinimo, įskaitant ir sunkumus bei naudojimosi ištekliais kliūtis, su kuriomis jos susiduria vykdydamos šiuos susitarimus.

92. Kviesti Pasaulio prekybos organizacijos nares įgyvendinti jų įsipareigojimus, priimtus Dohos ministrų deklaracijoje, ypatingai dėl galimybės naudotis rinkomis, ypač tiems eksportuojamiems produktams, kuriais domisi besivystančios šalys, ypač mažiausiai išsivysčiusios šalys, įgyvendinant, atsižvelgus į Dohos ministrų deklaracijos 45 punktą, tokius veiksmus:

- (a) peržiūrėti visas specialiąsias ir diferencijuotas procedūrų nuostatas, siekiant jas sustiprinti bei sukonkretinti, efektyvinti ir padaryti veiksmingesnes, vadovaujantis Dohos ministrų deklaracijos 44 punktu;
- (b) siekti sumažinti, arba, kur galima, panaikinti tarifus ne žemės ūkio produkcijai, įskaitant ir tarifų maksimalių ribų, aukštų tarifų sumažinimą arba panaikinimą, tarifų nuolaidų taikymą, taip pat netarifinius barjerus, ypač eksporto prekėms, kuriomis domisi besivystančios šalys. Produktų sąrašas turi būti išsamus ir be prioritetinių išimčių. Derybų metu bus visiškai atsižvelgta į besivystančių ir mažiausiai išsivysčiusių šalių poreikius ir interesus, įskaitant įsipareigojimų sumažinimą, nereikalaujant visiškos abipusės lygybės, vadovaujantis Dohos ministrų deklaracija;
- (c) Įgyvendinti be išankstinės nuomonės apie derybų baigtį įsipareigojimus dėl visapusiškų derybų, inicijuotų Žemės ūkio susitarimo 20 straipsnyje, kaip nurodyta

Dohos ministrų deklaracijoje⁴¹, norint labai pagerinti galimybes naudotis rinkomis, siekiant pamažu nutraukti visas eksporto subsidijų formas, bei smarkiai sumažinti prekybą iškraipantią vidaus paramą, tuo pačiu susitariant, kad specialiosios ir diferencijuotos besivystančių šalių procedūrinės nuostatos bus integrali visų derybų dalis ir bus įtrauktos į nuolaidų ir išsipareigojimų planus bei, kur galima, į numatomas derybų taisykles ir svarstomas temas, siekiant jų veiksmingumo, bei sudaryti galimybes besivystančioms šalims efektyviai įvertinti jų vystymosi poreikius, įskaitant maisto saugumą ir kaimo vietovių vystymąsi. Atsižvelgti į ne su prekyba susijusias problemas, kurios atsispindi Pasaulio prekybos organizacijos narių pateiktuose derybiniuose pasiūlymuose, bei patvirtinti, kad neprekybinės problemos bus įtrauktos į derybas, kaip numatyta susitarime dėl žemės ūkio, vadovaujantis Dohos ministrų deklaracija.

93. Pakviesti išsivysčiusias šalis, kurios dar to nepadarė, dirbti siekiant užtikrinti bemuitį ir kvotų neribojamą režimą mažiausiai išsivysčiusių šalių eksporto prekėms, kaip numatyta Mažiausiai išsivysčiusių šalių veiksmų programoje 2001- 2010 metų dekadai.

94. Aktyviai išsipareigoti vykdyti Pasaulio prekybos organizacijos darbo programą, sprendžiant su prekyba susijusius klausimus ir problemas dėl glaudesnio mažų ir pažeidžiamų šalių integravimo į daugiašalę prekybinę sistemą, atsižvelgiant į jų specifines aplinkybes ir paremiant jų darnaus vystymosi pastangas, kaip numatyta Dohos deklaracijos 35 punkte.

95. Stiprinti nuo prekių priklausomų šalių pajėgumus, kad būtų galima plėsti eksportuojamų prekių asortimentus, taikant, be kita ko, finansinę ir techninę paramą, tarptautinę pagalbą ekonominei diversifikacijai ir suderintam išteklių valdymui, kovoti su prekių kainų nestabilumu ir prastėjančiomis prekybos sąlygomis bei stiprinti veiklos rūšis, nurodytas Bendro prekių fondo antrojoje ataskaitoje, kaip paramą darniam vystymuisi.

96. Didinti naudą, kurią besivystančios šalys, taip pat pereinamojo ekonomikos laikotarpio valstybės, gauna iš prekybos liberalizavimo, įskaitant per valstybines–privačias partnerystes, taip pat, be kita ko, vykdant visų lygių veiksmus, apimančius finansinę paramą teikiamai techninei pagalbai, technologijoms vystyti ir pajėgumams stiprinti besivystančiose šalyse, siekiant:

- (a) gerinti prekybos infrastruktūrą ir stiprinti institucijas;
- (b) didinti besivystančių šalių galimybes plėsti ir didinti eksporto apimtis, kad būtų galima pažaboti prekių kainų nestabilumą ir prastėjančias prekybos sąlygas;
- (c) didinti besivystančių šalių eksportuojamos produkcijos pridėtinę vertę.

97. Toliau stiprinti tarpusavio paramą prekybos, aplinkos ir vystymo srityse, skirtą darniam vystymuisi įgyvendinti. Tai apimtų veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) skatinti PPO prekybos ir aplinkos komitetą bei PPO prekybos ir vystymo komitetą savo turimų įgaliojimų ribose veikti kaip forumams, kuriuose būtų įvardinti ir aptarti derybiniai vystymo ir aplinkos apsaugos aspektai, kad būtų galima pasiekti palankių darniam vystymuisi rezultatų, vadovaujantis Dohos ministrų deklaracijos priimtais išsipareigojimais;

- (b) paremti Dohos ministrų deklaracijos darbų programos dėl subsidijų užbaigimą, tuo paskatinant darnų vystymąsi, pagerinant aplinkos būklę ir sparčiau reformuojant subsidijas, kurios daro didžiulę neigiamą įtaką aplinkai ir yra nesuderinamos su darniu vystymusi;
- (c) vienyti pastangas, skatinant bendradarbiavimą prekybos, aplinkos ir vystymo srityse, taip pat ir techninės paramos besivystančioms šalims teikimo srityje, tarp PPO, Jungtinių Tautų prekybos ir vystymo konferencijos, Jungtinių Tautų vystymo programos, Jungtinių Tautų aplinkos programos sekretoriatų ir kitų atitinkamų tarptautinių aplinkos ir vystymo bei regioninių organizacijų;
- (d) skatinti savanorišką poveikio aplinkai vertinimų naudojimą, kurie gali tapti svarbia nacionalinio lygmens priemone, norint geriau įvertinti prekybos, aplinkos ir vystymo tarpusavio sąsajas. Toliau skatinti šalis ir tarptautines organizacijas, turinčias patirties šioje srityje, teikti techninę paramą besivystančioms šalims šiems tikslams pasiekti.

98. Skatinti daugiašalės prekybos sistemos ir daugiašalių aplinkosauginių susitarimų, suderintų su darnaus vystymosi tikslais, tarpusavio suderinamumą, tuo paremiant PPO priimtą darbų programą ir kartu pripažįstant abiejų instrumentų komplektų integralumo išlaikymo svarbą.

99. Papildyti ir paremti Dohos ministrų deklaraciją ir Monterėjaus susitarimą, vykdamas tolimesnius veiksmus nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu mastu, taip pat ir per valstybines/privačias partnerystes; padidinti naudą, kurią gauna ypač besivystančios ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalys iš prekybos liberalizavimo, be kita ko, vykdamas veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) sukurti ir sustiprinti dabartinius prekybos ir bendradarbiavimo susitarimus, atitinkančius daugiašalę prekybos sistemą, siekiant įgyvendinti darnų vystymąsi;
- (b) paremti savanoriškas, su PPO suderintas, rinkos pagrindu kilusias iniciatyvas, norint sukurti ir išplėsti vidaus ir tarptautines rinkas, skirtas aplinkai draugiškoms prekėms ir paslaugoms, tarp jų ir ekologiškai švariems produktams, kurie leidžia gauti maksimalią aplinkosaugos ir vystymo atžvilgiu naudą, vykdamas, be kita ko, pajėgumų stiprinimą ir teikiant techninę paramą besivystančioms šalims;
- (c) paremti priemones, skirtas supaprastinti ir padaryti skaidresnes prekybą reguliuojančias šalies vidaus taisykles ir procedūras, kad būtų galima padėti eksportuotojams, ypač iš besivystančių šalių.

100. Spręsti visuomenės sveikatos problemas, su kuriomis susiduria daugelis besivystančių ir mažiausiai išsivysčiusių šalių, ypač tas problemas, kurios kyla dėl ŽIV/AIDS, tuberkuliozės, maliarijos ir kitų epidemijų, tuo pat metu akcentuojant Dohos deklaracijos dėl su prekyba susijusių intelektualios nuosavybės teisių aspektų susitarimo (TRIPS susitarimo) ir visuomenės sveikatos⁴² svarbą, kurioje nutarta, kad TRIPS susitarimas neužkerta ir neturėtų užkirsti kelio PPO narėms imtis visuomenės sveikatos apsaugos priemonių. Atitinkamai, patvirtindami savo įsipareigojimus TRIPS susitarimui, mes dar kartą patvirtiname, kad susitarimas gali ir turi būti interpretuojamas ir įgyvendinamas taip,

kad jis padėtų PPO narių teisei saugoti visuomenės sveikatą ir ypač gerinti galimybes visiems gauti vaistus.

101. Valstybės turėtų bendradarbiauti, siekdamas stiprinti palankią ir atvirą tarptautinę ekonominę sistemą, kuri leistų siekti ekonominio augimo ir darnaus vystymosi visose šalyse, kad būtų galima geriau spręsti aplinkos nuniokojimo problemas. Prekybos politikos priemonės, skirtos aplinkos apsaugos tikslams, neturėtų sudaryti sąlygų reikšties pasirinktu arba nepagrįstu pagrindu kilusiai diskriminacijai arba užslėptiems apribojimams tarptautinėje prekyboje. Turėtų būti vengiama imtis vienašališkų veiksmų spręsti aplinkosauginius uždavinius už importuojančios šalies jurisdikcijos ribų. Aplinkosauginės priemonės, susijusios tarpvalstybinių arba globalinių aplinkos problemų sprendimu, turėtų, kiek galima, remtis tarptautiniu konsensusu.

102. Imtis priemonių, siekiant išvengti ir susilaikyti nuo bet kokių vienašališkų veiksmų, nesuderinamų su tarptautine teise ir Jungtinių Tautų Chartija, kurie trukdo paliestų šalių gyventojams, ypač moterims ir vaikams, užtikrinti visavertį ekonominį ir socialinį vystymąsi, kurie kliūdo jų gerbūviui ir sukelia kliūtis pilnavertiškai naudotis jų žmogiškosiomis teisėmis, įskaitant ir kiekvieno asmens teisę į atitinkamą gyvenimo lygį, užtikrinantį normalią sveikatą ir gerbūvį bei jų teisę į maistą, medicininę priežiūrą ir reikiamas socialines paslaugas. Užtikrinti, kad maistas ir vaistai netaptų politinio spaudimo priemonėmis.

103. Imtis tolesnių efektyvių priemonių, kad būtų panaikintos kliūtys realizuojant tautų teisę į apsisprendimą, ypač toms tautoms, kurios gyvena kolonializmo arba užsienio šalių priespaudoje, kuri pražūtingai veikia jų ekonominį ir socialinį vystymąsi ir yra nesuderinama su žmogiškuoju orumu ir asmens vertės išraiška, todėl turi būti nugalėti ir panaikinami. Svetimųjų priespaudoje esantys žmonės turi būti saugomi vadovaujantis tarptautinės humanitarinės teisės nuostatomis.

104. Vadovaujantis tarptautinės teisės principų deklaracija dėl valstybių draugiškų santykių ir bendradarbiavimo, kaip numatyta Jungtinių Tautų Chartijoje⁴³, tai neturėtų būti interpretuojama kaip įpareigojimas ar skatinimas imtis bet kokių veiksmų, kurie galėtų visiškai arba iš dalies išardyti arba pakenkti suverenių ir nepriklausomų valstybių teritoriniam integralumui arba politinei santarvei, kai jos elgiasi besivadovaudamos tautų lygių teisių ir apsisprendimo principu bei yra valdomos vyriausybės, atstovaujančios visiems tai teritorijai priklausantiems žmonėms, nedarant jokių išskirtinumų.

105. Skatinti, stiprinti ir finansuoti, kur galima, galimybes naudoti aplinkai draugiškas technologijas bei atitinkamas technines žinias bei jų plėtojimą, perdavimą ir sklaidimą, ypač besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims lengvatinėmis sąlygomis, taip pat ir taikant nuolaidas ir prioritetus, kaip bendrai susitarta vadovaujantis Darbotvarkės 21 34-uojų skyriumi, įskaitant neatidėliotinus veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) efektyviau skleisti informaciją;
- (b) stiprinti esamus nacionalinių institucijų pajėgumus besivystančiose šalyse, kad būtų sudarytos galimybės naudotis aplinkai draugiškais

technologijomis bei atitinkamomis techninėmis žiniomis bei jas plėtoti, perduoti ir skleisti;

- (c) skatinti šalių inicijuojamą technologinių poreikių įvertinimą;
- (d) sukurti teisinius ir reguliavimo mechanizmus duodančiose ir gaunančiose šalyse, kurie padėtų perduoti aplinkai draugiškas technologijas kuo mažesniais kaštais valstybiniam ir privačiam sektoriams bei paremti jų įdiegimą;
- (e) skatinti galimybę naudotis ir perduoti technologijas, susijusias su išankstinėmis išpėjimo sistemomis ir pasekmių sumažinimo programomis, į besivystančias šalis, kurios patyrė stichines nelaimes.

106. Gerinti technologijų perdavimą į besivystančias šalis, ypač dvišaliu ir regioniniu lygiu, taip pat ir vykdant neatidėliotinus veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) gerinti universitetų, mokslinių tyrimų institucijų, vyriausybinių žinybų ir privataus sektoriaus sąveiką ir bendradarbiavimą, suinteresuotų subjektų santykius ir sąsajas;
- (b) vystyti ir stiprinti susijusių institucinių paramos struktūrų, tokių kaip technologijų ir gamybiniai centrai, mokslinių tyrimų, mokymų ir vystymo institucijos ir nacionaliniai bei regioniniai švarios gamybos centrai, bendrą veiklą;
- (c) sukurti partnerystes, prisidedančias prie investicijų ir technologijų perdavimo, vystymo ir platinimo, kad padėtų besivystančioms šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims perimti geriausią praktinę veiklą ir vystyti paramos programas, bei skatinti bendradarbiavimą tarp korporacijų ir mokslinių tyrimų institutų ir tuo kelti pramoninį efektyvumą, žemės ūkio produktyvumą, aplinkos tvarkymo kokybę ir konkurenciją;
- (d) teikti paramą besivystančioms šalims bei pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, sudarant galimybę joms naudotis aplinkai draugiškomis technologijomis, kurias valdo valstybė arba kurios priklauso valstybiniam sektoriui, taip pat valstybinio sektoriaus disponuojamomis žiniomis apie mokslą ir technologijas, bei suteikiant galimybę naudotis techninėmis žiniomis ir patirtimi, kuri jiems reikalinga, norint savarankiškai naudotis šiomis žiniomis, kad būtų įgyvendinti vystymo tikslai;
- (e) suteikti paramą dabar veikiančioms mechanizmams ir, kur galima, kurti naujus mechanizmus aplinkai draugiškoms technologijoms vystyti, joms perduoti ir platinti besivystančiose ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse.

107. Padėti besivystančioms šalims stiprinti jų pajėgumus, kad jos galėtų naudotis kuo didesniu daugiašalių ir pasaulinių tyrimų ir vystymosi programų skaičiumi. Šiuo požiūriu stiprinti ir, kur galima, kurti darnaus vystymosi centrus besivystančiose šalyse.

108. Stiprinti pajėgumus mokslo ir technologijų srityje, siekiant darnaus vystymosi, vykdant veiksmus, kurie leistų pagerinti bendradarbiavimą ir partnerystes mokslinių tyrimų ir

vystymo klausimais, siekiant platesnio jų pritaikymo tarp mokslinio tyrimo institucijų, universitetų, privataus sektoriaus, Vyriausybių, nevyriausybinių organizacijų ir jų struktūrų, taip pat tarp besivystančių ir išsivysčiusių šalių akademikų ir mokslininkų, ir šiuo tikslu remti besivystančiose šalyse bendrus veiksmus tarp mokslo žinių centrų ir su jais.

109. Gerinti vykdomą politiką ir sprendimų priėmimą visais lygiais, be kita ko, per glaudesnę bendradarbiavimą tarp gamtos ir socialinės srities mokslininkų, tarp mokslininkų ir politikos vykdytojų, įskaitant ir skubius veiksmus, kurie turi būti vykdomi visais lygiais, siekiant:

- (a) skatinti plačiau panaudoti mokslo žinias ir technologijas bei geriau pasinaudoti vietinėmis ir čionykščių žiniomis taip, kad būtų išlaikyta pagarba šių žinių savininkams, ir vadovaujamosi nacionaliniais įstatymais;
- (b) geriau panaudoti integruotus mokslinius vertinimus, rizikos įvertinimus bei kontaktus tarp įvairių disciplinų ir sektorių;
- (c) tęsti paramą ir bendradarbiavimą su struktūromis, atliekančiomis tarptautinius mokslinius vertinimus, padedančius priimti sprendimus, įskaitant Tarpyvyriausybę klimato kaitos komisiją, aktyviai įtraukiant besivystančių šalių ekspertus;
- (d) padėti besivystančioms šalims parengti ir įgyvendinti mokslo ir technologijų politikos planus;
- (e) sukurti partnerystes tarp mokslinių, valstybinių ir privačių institucijų, pasinaudojant spendimų priėmimo struktūrose mokslininkų patarimais, kad būtų užtikrintas didesnis mokslo, technologijų vystymo ir inžinerijos sektorių vaidmuo;
- (f) skatinti ir tobulinti mokslo pagrindu priimamus sprendimus ir dar kartą patvirtinti preventyvinį požiūrį, kaip nurodyta Rio aplinkos ir vystymo deklaracijos 15 principe, kuriame sakoma:

“Siekiant apsaugoti aplinką, valstybės pagal savo galimybes plačiai taiko preventyvinės priemonės. Jei kyla rimta neatitaisomos žalos grėsmė, šimtaprocentinių mokslinių garantijų trūkumas negali tapti priežastimi atsisakyti rentabilių priemonių užkirsti kelią aplinkos niokojimui”.

110. Tarptautinio bendradarbiavimo pagalba padėti besivystančioms šalims stiprinti jų gebėjimus, prisidedant prie jų pastangų spręsti su aplinkos apsauga susijusius klausimus, įskaitant aplinkos valdymo ir apsaugos politikos formulavimą ir įgyvendinimą, įskaitant neatidėliotinus veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) kad jos geriau panaudotų mokslą ir technologijas aplinkos monitoringo srityje, poveikio įvertinimo modelių, tikslų duomenų bazių ir integruotų informacinių sistemų kūrimo procese;
- (b) skatinti ir, kur galima, patobulinti jų palydovinių technologijų naudojimą, siekiant surinkti, patikrinti ir atnaujinti kokybiškus duomenis, toliau tobulinti oro ir antžeminius stebėjimus, remiant jų pastangas sukaupti kokybiškus, tikslius, ilgalaikius, išsamius ir patikimus duomenis;

- (c) įkurti ir, kur galima, toliau tobulinti nacionalines statistikos tarnybas, kurios galėtų teikti gerus ir patikimus duomenis apie mokslinį ugdymą, mokslinius tyrimus bei raidą, kurie reikalingi efektyviam mokslo ir technologijų politikos formavimui.

111. Tarp politikos vykdytojų ir mokslinės bendruomenės užtikrinti nuolatinius kanalus, kurių pagalba būtų galima konsultuotis mokslo ir technologijų klausimais įgyvendinant Darbotvarkę 21, visais lygmenimis kurti ir stiprinti mokslo ir švietimo sistemos tinklą, reikalingą darniam vystymuisi įgyvendinti, siekiant dalintis žiniomis, patirtimi ir labiausiai pasiteisinusia praktika, taip pat stiprinant mokslinius pajėgumus, ypač besivystančiose šalyse.

112. Naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis, kur galima, kaip priemonėmis intensyvinti bendravimą, patirties ir žinių perdavimą, bei visoms šalims užtikrinti geresnę informacinių ir ryšių technologijų naudojimo kokybę ir galimybes, tęsiant Jungtinių Tautų Informacijos ir ryšių technologijų specialiosios darbo grupės pradėtą darbą bei atitinkamų kitų tarptautinių ir regioninių forumų pastangas.

113. Remti valstybės finansuojamas mokslinių tyrimų ir vystymosi institucijas, siekiant suformuoti strategines sąjungas, norint sustiprinti mokslinius tyrimus ir vystymąsi, taip įgyvendinant švaresnes gamybos ir produktų technologijas, tam, be kita ko, sutelkiant visus įmanomus finansinius ir techninius išteklius iš visų šaltinių, įskaitant naujus ir papildomus šaltinius, bei skatinti šių technologijų perdavimą ir platinimą ypač į besivystančias šalis.

114. Nagrinėti pasaulinius valstybinių interesų klausimus, rengiant atvirus, skaidrius ir plataus masto praktinius seminarus, kurie leistų visuomenei geriau suvokti tokius klausimus.

115. Priimti tolimesnį sprendimą sutartinai veikti prieš tarptautinį terorizmą, kuris kelia rimtų kliūčių darniam vystymuisi.

116. Išsilavinimas turi lemiamą reikšmę skatinant darnų vystymąsi. Todėl būtina sutelkti reikiamus išteklius, taip pat ir visų lygių finansinius išteklius, gaunamus iš dvišalių ir daugiašalių donorų, tarp jų ir Pasaulio Banko bei regioninių vystymo bankų, pilietinės visuomenės ir fondų, kad būtų galima paremti šalių nacionalinių Vyriausybių pastangas, siekiant šių tikslų ir uždavinių:

- (a) įgyvendinti Tūkstantmečio deklaracijoje nustatytą vystymosi tikslą – užtikrinti visuotinį pagrindinį išsilavinimą, kad iki 2015 metų visi vaikai, ir berniukai, ir mergaitės, turėtų galimybę užbaigti pagrindinį mokyklinio mokymo kursą;
- (b) suteikti visiems vaikams, ypač gyvenantiems kaimo teritorijose ir patiriantiems skurdą, ypatingai mergaitėms, galimybę ir sąlygas užbaigti pagrindinio mokymo kursą.

117. Teikti finansinę paramą ir pagalbą švietimo, mokslinių tyrimų, visuomenės savimonės ugdymo programoms bei vystymosi institucijoms besivystančiose šalims ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalims, siekiant:

- (a) suderinti jų švietimo infrastruktūras ir programas, tarp jų ir susijusias su aplinkosaugos ir visuomenės sveikatos švietimu;
- (b) svarstyti priemones, kaip būtų galima išvengti dažnai kylančių rimtų finansinių sunkumų, su kuriais susiduria daugelis aukštojo mokslo institucijų, taip pat ir viso pasaulio universitetai, ypač besivystančiuose ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse.

118. Įvertinti ŽIV/AIDS poveikį švietimo sistemoms tose šalyse, kuriose ši liga aktyviai reiškiasi.

119. Skirti nacionalinius ir tarptautinius išteklius baziniam išsilavinimui, kaip siūloma Dakaro veiksmų plane "Išsilavinimas visiems", bei siekiant geriau integruoti darnų vystymąsi į švietimo koncepciją ir į dvišales ir daugiašales vystymo programas, taip pat skatinti integraciją tarp valstybės finansuojamų tyrimų bei vystymo ir vystymo programų.

120. Iki 2005 m. panaikinti lyčių skirtumus, siekiant pradinio ir vidurinio išsilavinimo, kaip numatyta Dakaro veiksmų plane "Išsilavinimas visiems", bei visuose švietimo etapuose ne vėliau kaip iki 2015 m. įgyvendinti Tūkstantmečio deklaracijoje išdėstytus vystymosi tikslus, imantis veiksmų, kurie leistų užtikrinti, be kita ko, lygias galimybes įgyti visų lygių ir formų išsilavinimą, garantuotų mokymus ir gebėjimų stiprinimą vienodai abiem lytims, sukuriant švietimo sistemą, kuri atsižvelgtų į lyčių aktualijas.

121. Integruoti darnų vystymąsi į švietimo programas visuose švietimo lygiuose, siekiant, kad švietimas taptų pagrindine pasikeitimų varomąja jėga.

122. Kur galima, nacionaliniu, subnacionaliniu ir vietiniu lygiais kurti, įgyvendinti, kontroliuoti ir įvertinti švietimo veiksmų planus ir programas, kurie atspindėtų Dakaro veiksmų planą "Išsilavinimas visiems" ir būtų pritaikyti prie vietinių poreikių ir sąlygų, sudarančių prielaidas visuomenės tobulėjimui, švietimą darniam vystymuisi įgyvendinti įjungiant kaip šių planų dalį.

123. Užtikrinti visiems bendruomenės nariams galimybes rinktis įvairiausio pobūdžio formalų ir neformalų tęstinį mokymąsi, įskaitant ir savanoriškas tarnavimo bendrijai programas, siekiant panaikinti neraštingumą ir akcentuoti visą gyvenimą trunkančio mokymosi svarbą bei skatinti darnų vystymąsi.

124. Paremti švietimo panaudojimą darnaus vystymosi skatinimui, įskaitant ir neatidėliotinus veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) integruoti informacines ir ryšių technologijas į mokyklos dėstomųjų dalykų tobulinimą, kad tai būtų prieinama ir miesto, ir kaimo bendruomenėms, bei teikti paramą, ypatingai besivystančiuoms šalims, be kita ko, kad būtų suformuota tinkama, šioms technologijoms atsirasti palanki, aplinka;
- (b) sudaryti, kur galima, galimybes besivystančių šalių studentams, mokslo tyrėjams ir inžinieriams realiai ir dažniau naudotis programomis išsivysčiusių šalių universitetuose ir mokslinių tyrimų institucijose, siekiant skatinti keitimąsi patirtimi ir pajėgumais, kurie būtų pravartūs visiems partneriams;

- (c) toliau tęsti Darnaus vystymosi komisijos švietimo darniam vystymuisi veiksmų programos įgyvendinimą;
- (d) rekomenduoti Jungtinių Tautų Generalinei Asamblėjai, kad ji apsvairstytų galimybę paskelbti švietimo darniam vystymuisi dekadą, ją pradędant 2005 metais.

125. Stiprinti ir spartinti žmogiškųjų, institucinių ir infrastruktūros pajėgumų stiprinimo iniciatyvas bei skatinti partnerysčių veiklą ta linkme, kuri geriausiai atspindėtų konkrečius besivystančių šalių poreikius darnaus vystymosi kontekste.

126. Remti vietines, nacionalines, subregionines ir regionines iniciatyvas, vykđant veiksmus plėsti, naudoti ir adaptuoti žinias ir veiklos metodus bei stiprinti švietimo, mokslinių tyrimų ir mokymų vietinius, nacionalinius, subregioninius ir regioninius žinių centrus, kad būtų galima sustiprinti besivystančių šalių ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalių žinių potencialą; šiam tikslui, be kita ko, sutelkti iš visų šaltinių gautus reikalingus finansinius ir kitus išteklius, įskaitant naujus ir papildomus išteklius.

127. Teikti techninę ir finansinę paramą besivystančioms šalims, įskaitant ir rėmimą pastangų gerinti pajėgumus, tokių kaip Jungtinių Tautų vystymo programos "Capacity 21" programa, siekiant:

- (a) įvertinti savo pačių pajėgumų stiprinimo poreikius ir galimybes individualiu, instituciniu ir visuomeniniu lygiais;
- (b) kurti programas pajėgumų stiprinimui ir paramai vietinėms, nacionalinėms ir bendruomeninėms programoms, kurios skirtos efektyviau priimti globalizacijos mestus iššūkius ir pasiekti tarptautiniu mastu nustatytus vystymosi tikslus, įskaitant ir tuos, kurie numatyti Tūkstantmečio deklaracijoje;
- (c) plėsti pilietinės visuomenės, įskaitant ir jaunimą, pajėgumus dalyvauti, kur galima, kuriant, įgyvendinant ir įvertinant visų lygių darnaus vystymosi politiką bei strategijas;
- (d) kurti ir, kur galima, stiprinti nacionalinius pajėgumus efektyviai įgyvendinti Darbotvarę 21.

128. Nacionaliniu lygiu užtikrinti galimybę gauti aplinkos informaciją bei teisinius ir administracinius aplinkosaugos procesų dokumentus, taip pat sudaryti sąlygas sprendimų priėmimo dalyvauti visuomenei, kad būtų plėtojamas Rio deklaracijos dėl aplinkos ir vystymo 10 principas, visiškai atsižvelgiant į Deklaracijos 5, 7 ir 11 principus.

129. Stiprinti nacionalinę ir regioninę informaciją bei statistines ir analizės paslaugas, susijusias su darnaus vystymosi politika ir programomis, įskaitant duomenis, išskirstytus pagal lytį, amžių bei kitus parametrus, bei skatinti donorus teikti finansinę ir techninę

paramą besivystančioms šalims, stiprinant jų gebėjimus formuluoti darnaus vystymosi politikos siekius ir įgyvendinti programas.

130. Skatinti šalių tolesnę veiklą nacionaliniu lygiu darnaus vystymosi rodiklių srityje, įskaitant lyčių aspektų integravimą, vykdomą savanorišku pagrindu pagal nacionalines sąlygas ir prioritetus.

131. Skatinti tolesnę veiklą rodiklių srityje, vadovaujantis Darnaus vystymosi komisijos 9/4 sprendimo 3 punktu⁴⁴.

132. Skatinti žemės stebėjimų technologijų plėtotę ir intensyvesnį naudojimą, įskaitant stebėjimą iš palydovų, pasaulio žemėlapių sudarymą ir geografines informacines sistemas, kad būtų galima sukaupti kokybiškus duomenis apie poveikius aplinkai, žemės naudojimą ir šio naudojimo pokyčius, taip pat imantis neatidėliotinių veiksnių visais lygiais, siekiant:

- (a) stiprinti bendradarbiavimą ir koordinacinę veiklą tarp pasaulinių stebėjimo sistemų ir tiriamųjų programų, siekiant integruoti pasaulinius stebėjimus, atsižvelgiant į poreikį kurti gebėjimus ir dalintis antžeminių stebėjimų, stebėjimų iš palydovų ir kitų šaltinių duomenimis tarp visų šalių;
- (b) kurti informacines sistemas, kurios leistų dalintis vertingais duomenimis, įskaitant ir aktyvų pasikeitimą Žemės stebėjimo duomenimis;
- (c) skatinti pasaulio žemėlapių sudarymo iniciatyvas ir partnerystes.

133. Teikti paramą šalims, ypač besivystančioms šalims, prisidedant prie jų vidaus pastangų, siekiant:

- (a) sukaupti tikslus, ilgalaikius, nuoseklius ir patikimus duomenis;
- (b) naudoti stebėjimo iš palydovų ir kitas distancinio stebėjimo technologijas duomenų rinkimui ir tolesniam antžeminių stebėjimų tobulinimui;
- (c) užtikrinti galimybę naudotis, tyrinėti ir naudoti geografinę informaciją, panaudojant stebėjimo iš palydovų technologijas, geografinės padėties nustatymo iš palydovų technologijas, žemėlapių sudarymo ir geografinės informacijos sistemas.

134. Remti pastangas užkirsti kelią ir sušvelninti gamtinių nelaimių pasekmes. Tai apimtu neatidėliotinus veiksmus visais lygiais, siekiant:

- (a) suteikti realią galimybę gauti su nelaimėmis susijusią informaciją išankstinio perspėjimo tikslams;
- (b) paversti turimus duomenis, ypač gautus iš pasaulinių meteorologinių stebėjimų sistemų, į laiku gautus naudingus produktus.

135. Kurti ir skatinti platesnį poveikio aplinkai vertinimų taikymą, be kita ko, kaip nacionalinį instrumentą, kuris, kur galima, teiktų esminę paramą sprendimams priimti, vykdam projektus, kurie galėtų turėti didelį neigiamą poveikį aplinkai.

136. Skatinti ir toliau kurti politikos, strategijų ir projektų lygio metodikas darnaus vystymosi sprendimams priimti vietiniu ir nacionaliniu lygiais, ir, kur galima, regioniniu lygiu. Šiuo atžvilgiu akcentuoti, kad norint tinkamai pasirinkti metodiką, kuri bus naudojama šalyse, reikia atsižvelgti į šių šalių specifines sąlygas ir aplinkybes. Metodika turėtų būti priimama savanorišku pagrindu ir atspindėti šių šalių vystymosi prioritetinius poreikius.

³⁹ A/CONF.192/13.

⁴⁰ A/CONF.191/11.

⁴¹ A/C.2/56/2, priedas, 13 ir 14 punktai.

⁴² Ten pat, 17-19 punktai.

⁴³ Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2625 (XXV), priedas.

⁴⁴ Ekonominės ir socialinės tarybos oficialūs įrašai, 2001, papildymas Nr. 9 (E/2001/29), I.B. skyrius.

XI. Darnaus vystymosi institucinė bazė

137. Efektyvi visų lygių darnaus vystymosi institucinė bazė yra pagrindinė sąlyga, norint visiškai įgyvendinti Darbotvarkę 21, toliau įgyvendinant pasaulinio darnaus vystymosi viršūnių susitikimo išdavas ir sprendžiant kylančius darnaus vystymosi sunkumus. Priemonės, skirtos tokiai bazei stiprinti, turėtų būti paremtos Darbotvarkės 21 nuostatomis, taip pat 1997 m. Darbotvarkės 21 tolesnio įgyvendinimo programa bei Rio deklaracijos dėl aplinkos ir vystymosi principais ir turėtų skatinti vykdyti tarptautiniu mastu nustatytus vystymosi tikslus, taip pat ir tuos, kurie išdėstyti Tūkstantmečio deklaracijoje, atsižvelgiant į Monterėjaus susitarimus ir kitų nuo 1992 m. rengtų svarbiausių Jungtinių Tautų konferencijų bei tarptautinių susitarimų atitinkamus rezultatus. Institucinė bazė turi būti pritaikyta prie visų šalių poreikių, atsižvelgiant į specialias besivystančių šalių reikmes, taip pat ir į įgyvendinimo priemones. Ji turėtų padėti stiprinti tarptautines institucijas ir organizacijas, kurios sprendžia darnaus vystymosi klausimus, atsižvelgiant į jų dabartinius įgaliojimus, taip pat atitinkamas regionines, nacionalines ir vietines institucijas.

138. Geras valdymas yra labai svarbus darniam vystymuisi. Patikimos ekonominės politikos kryptys, stabilios demokratinės institucijos, atsižvelgiančios į žmonių poreikius, ir pagerinta infrastruktūra yra pagrindas užtikrinant darnų ekonominį augimą, naikinant skurdą, sukuriant darbo vietas. Ne mažesnę reikšmę ir paspartį turi ir laisvė, taika ir saugumas, šalies vidinis stabilumas, pagarba žmogaus teisėms, įskaitant ir vystymosi teisę, įstatymų viršenybė, lyčių lygybė, į rinką orientuotos politikos kryptys bei bendras įsipareigojimas teisingoms ir demokratinėms visuomenėms.

A. Tikslai

139. Darnaus vystymosi institucinių pertvarkymų visais lygiais stiprinimo priemonės turėtų būti taikomos remiantis Darbotvarkėje 21⁴⁵ išdėstytais teiginiais bei grindžiamos po Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymo konferencijos įvykusiais pasiekimais ir leistų siekti šių tikslų:

- (a) darnaus vystymosi įsipareigojimų stiprinimo;
- (b) subalansuoto ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių darnaus vystymosi aspektų integravimo;
- (c) Darbotvarkės 21 įgyvendinimo stiprinimo, įskaitant finansinių ir technologinių išteklių sutelkimą, pajėgumų stiprinimo programas, ypač skirtas besivystančioms šalims;
- (d) sanglaudos, koordinacinės veiklos ir monitoringo stiprinimo;
- (e) įstatymų viršenybės skatinimo ir vyriausybinių institucijų stiprinimo;
- (f) efektyvumo ir produktyvumo didinimo, apribojant tarptautinių organizacijų veiklos dubliavimąsi Jungtinių Tautų sistemos viduje ir už jos ribų, remiantis jų įgaliojimais ir palygintais privalumais;

- (g) pilietinės visuomenės ir kitų susijusių proceso dalyvių dalyvavimo ir efektyvios veiklos įgyvendinant Darbotvarkę 21 sustiprinimo, taip pat skaidrumo ir visuomenės dalyvavimo skatinimo;
- (h) visų lygių pajėgumų, reikalingų darniam vystymuisi įgyvendinti, stiprinimo, taip pat ir vietiniu lygiu, ypač besivystančiose šalyse;
- (i) tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimo, siekiant paremti Darbotvarkės 21 įgyvendinimą ir viršūnių susitikimo išdavas.

B. Darnaus vystymosi institucinės sistemos stiprinimas tarptautiniu lygiu

140. Tarptautinė bendruomenė turėtų:

- (a) stiprinti darnaus vystymosi tikslų integraciją, kaip numatyta Darbotvarkėje 21, ir paramą, įgyvendinant Darbotvarkę 21 ir viršūnių susitikimo išdavas, į atitinkamų Jungtinių Tautų agentūrų, programų ir fondų, Pasaulio aplinkos fondo bei tarptautinių finansinių ir prekybinių institucijų politikos kryptis, darbų programas, veiklos gaires pagal jų įgaliojimus, akcentuojant, kad jų veikloje turėtų būti visiškai atsižvelgta į nacionalines programas ir prioritetus, ypač besivystančiose šalyse, taip pat, kur galima, pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalyse, siekiant įgyvendinti darnų vystymąsi;
- (b) stiprinti bendradarbiavimą Jungtinių Tautų sistemos viduje bei tarp jos ir tarptautinių finansinių institucijų, Pasaulio aplinkos fondo ir Pasaulio prekybos organizacijos, pasinaudojant Jungtinių Tautų sistemos vykdančiųjų vadovų koordinacine valdyba, Jungtinių Tautų vystymo grupe, Aplinkos valdymo grupe ir kitomis tarpžinybinėmis koordinacinėmis struktūromis. Tarpžinybinis bendradarbiavimas turi būti plėtojamas visuose kontekstuose, specialų dėmesį skiriant veiklos lygmeniui bei partnerysčių struktūroms spręsti specifinius klausimus, kad, įgyvendinant Darbotvarkę 21, ypač būtų galima paremti besivystančių šalių pastangas;
- (c) stiprinti ir geriau integruoti darnaus vystymosi politikos kryptių ir programų tris komponentus bei skatinti visiškai įtraukti darnaus vystymosi tikslus į programas ir politikos kryptis, kurias vykdo institucijos, pirmiausia sprendžiančios socialinius klausimus. Ypatingai turi būti stiprinamas socialinis darnaus vystymosi komponentas, be kita ko, akcentuojant Pasaulio viršūnių susitikimo socialinio vystymosi klausimais rezultatų tęstinumą ir jo penkerių metų apžvalgą, atsižvelgiant į jų ataskaitas ir teikiant paramą socialinės apsaugos sistemoms;
- (d) visiškai įgyvendinti sprendimo dėl tarptautinio aplinkos valdymo išdavas, kurias priėmė Jungtinių Tautų aplinkos programos valdymo taryba septintojoje specialioje sesijoje⁴⁶, bei paraginti Generalinę Asamblėją jos penkiasdešimt septintojoje sesijoje svarstyti svarbų, bet sudėtingą klausimą dėl visuotinės narystės Valdymo taryboje/Pasauliniame aplinkos ministrų forume įvedimo;
- (e) aktyviai ir konstruktyviai dalyvauti, kad būtų galima užtikrinti savalaikę derybų pabaigą dėl išsamios Jungtinių Tautų konvencijos kovai su korupcija, įtraukiant ir klausimą dėl nelegaliai gautų lėšų gražinimo į jų kilmės šalis;

- (f) skatinti jungtinę atsakomybę ir atskaitomybę bei pasikeitimą geriausiomis praktikomis darnaus vystymosi kontekste, įskaitant, kur galima, daugiapusį suinteresuotų dalyvių dialogą, tokį kaip Darnaus vystymosi komisijos veikloje, ir kitas iniciatyvas;
- (g) imtis konkrečių veiksmų, kad visais lygiais būtų įgyvendintas Monterėjaus susitarimas.

141. Tinkamas tarptautinio lygio valdymas turi esminę reikšmę įgyvendinant darnų vystymąsi. Siekiant sukurti dinamišką ir palankią tarptautinę ekonominę aplinką, svarbu stiprinti pasaulinį ekonominį valdymą, nagrinėjant tarptautinius finansų, prekybos, technologijų ir investicijų naudojimo būdus, kurie lemia besivystančių šalių vystymosi perspektyvas. Šiam tikslui tarptautinė bendruomenė turi imtis visų reikalingų ir tinkamų priemonių, taip pat ir paramos struktūrinėms ir makroekonomikos reformoms, suteikimą, visapusišką užsienio skolos problemos sprendimą bei galimybių gerinimą besivystančioms šalims naudotis rinka. Pastangas reformuoti tarptautinę finansinę sistemą turi lydėti didesnis skaidrumas bei efektyvesnis besivystančių šalių dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose. Universali, taisyklėmis grindžiama, atvira, nediskriminuojanti ir teisinga daugiašalė prekybos sistema, taip pat ir protingas prekybos liberalizavimas, gali gerokai stimuliuoti vystymą pasauliniu mastu, kurio visuose etapuose šalys gaus naudą.

142. Funkcionali ir efektyvi Jungtinių Tautų sistema turi lemiamą vaidmenį, skatinant tarptautinį darnaus vystymosi bendradarbiavimą ir pasaulinę ekonomikos sistemą, kuri pasitarnauja visiems. Todėl yra būtinas tvirtas atsidavimas Jungtinių Tautų idealams, tarptautinei teisei ir Jungtinių Tautų Chartijoje nustatytiems principams, taip pat Jungtinių Tautų sistemos ir kitų daugiašalių institucijų stiprinimas bei jų veiklos gerinimo skatinimas. Valstybės turi taip pat kuo greičiau įvykdyti savo įsipareigojimus, derantis ir įforminant Jungtinių Tautų konvenciją kovai su korupcija visais jos aspektais, įtraukiant ir klausimą dėl nelegaliai įgytų lėšų gražinimo į kilmės šalis bei glaudesnio bendradarbiavimo stiprinimo, siekiant užkirsti kelią pinigų plovimui.

C. Generalinės Asamblėjos vaidmuo

143. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja turėtų vertinti darnų vystymąsi kaip svarbiausią visos Jungtinių Tautų veiklos bendros sistemos komponentą, ypač siekiant įgyvendinti tarptautiniu mastu nustatytus vystymo tikslus, taip pat ir tuos, kurie išdėstyti Tūkstantmečio deklaracijoje, ir turėtų užtikrinti bendrą politinį vadovavimą, įgyvendinant Darbotvarkę 21 ir jos peržiūrėjimą.

D. Ekonominės ir socialinės tarybos vaidmuo

144. Vadovaudamasi Jungtinių Tautų Chartijos atitinkamomis nuostatomis ir Darbotvarkės 21 nuostatomis dėl Ekonominės ir socialinės tarybos bei Generalinės Asamblėjos nutarimais 48/162 ir 50/227, kuriais Taryba buvo dar kartą patvirtinta kaip centrinis mechanizmas, koordinuojantis Jungtinių Tautų sistemos ir jos specializuotų agentūrų veiklą ir kontroliuojantis pavaldžias institucijas, ypač jos funkcines komisijas, ir siekdama spartinti Darbotvarkės 21 įgyvendinimą, stiprinant bendrą visos sistemos koordinavimą, Taryba turėtų:

- (a) didinti savo vaidmenį užtikrinant bendrą visos sistemos koordinavimą ir subalansuotą Jungtinių Tautų vykdomų politikos kryptių ir programų, skirtų skatinti darnų vystymąsi, ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių aspektų integravimą;
- (b) periodiškai organizuoti darnaus vystymosi tematikos svarstymus, siekiant įgyvendinti Darbotvarkę 21, įtraukiant ir įgyvendinimo priemones. Rekomendacijas dėl tokių tematikų galėtų pateikti Darnaus vystymosi komisija;
- (c) panaudoti savo vadovaujančią koordinacinę, operatyvinę veiklą ir bendruosius sektorius, kad būtų galima efektyviai atsižvelgti į visus Jungtinių Tautų veiklos dėl darnaus vystymosi aspektus. Šiame kontekste Taryba turėtų skatinti pagrindinių grupių aktyvų dalyvavimą jos aukštojo lygio segmentuose ir susijusių funkcinių komisijų darbe pagal atitinkamas veiklos taisykles;
- (d) skatinti susijusių su Darbotvarkės 21 įgyvendinimu jos funkcinių komisijų ir kitų pavaldžių institucijų veiklos geresnį koordinavimą, papildymą, efektyvumą ir produktyvumą;
- (e) nutraukti Energetikos ir gamtinių išteklių komiteto vystymui darbą ir perduoti jį Darnaus vystymosi komisijai;
- (f) užtikrinti, kad yra glaudi sąsaja tarp Tarybos vykdomo ilgalaikio ir koordinacinio vaidmens po viršūnių susitikimo ir jos vaidmens, įgyvendinant Monterėjaus susitarimo išdavas. Šiam tikslui Taryba turi ieškoti būdų pasiekti susitarimus dėl susitikimų su "Bretton Woods" institucijomis ir Pasauline prekybos organizacija, kaip tai numatyta Monterėjaus susitarime;
- (g) intensyvinti savo pastangas, kad būtų užtikrinta, jog lyčių lygybės siekis taptų integralia jos veiklos dalimi, siekiant koordinuotai įgyvendinti Darbotvarkę 21.

E. Darnaus vystymosi komisijos vaidmuo ir funkcijos

145. Darnaus vystymosi komisija turėtų ir toliau išlaikyti savo vadovaujantį vaidmenį, sprendžiant darnaus vystymosi klausimus Jungtinių Tautų sistemoje, ir atlikti forumo, kuriame būtų svarstomi klausimai, susiję su trijų darnaus vystymosi komponentų integravimu, funkciją. Nors, kaip nurodyta atitinkamose Darbotvarkės 21 dalyse ir patvirtinta Generalinės Asamblėjos nutarimu 47/191, Komisijos vaidmuo, funkcijos ir įgaliojimai ir toliau lieka galioti, Komisija turi būti stiprinama, atsižvelgiant į atitinkamų institucijų ir organizacijų vaidmenį. Išplėstas Komisijos vaidmuo turėtų apimti Darbotvarkės 21 įgyvendinimo pažangos stebėjimą ir vertinimą bei šio įgyvendinimo, iniciatyvų ir partnerystės darnumo užtikrinimą.

146. Šiame kontekste Komisija turėtų skirti daugiau dėmesio veiksams, kurie leidžia užtikrinti įgyvendinimą visais lygiais, taip pat ir skatinant bei remiant partnerystes tarp Vyriausybių, tarptautinių organizacijų ir kitų suinteresuotų dalyvių, prisidedančių prie Darbotvarkės 21 įgyvendinimo.

147. Komisija turėtų:

- (a) peržiūrėti ir įvertinti padarytą pažangą bei skatinti toliau įgyvendinti Darbotvarkę 21;
- (b) sutelkti dėmesį specifinių sektorių tarpsektoriniams aspektams ir organizuoti forumą geresniam vykdomų politikų integravimui, įskaitant ir ministrų, dirbančių darnaus vystymosi atskiruose komponentuose ir sektoriuose, bendravimą aukštojo lygio segmentų metu;
- (c) spręsti naujus iššūkius ir galimybes, susijusias su Darbotvarkės 21 įgyvendinimu;
- (d) sutelkti dėmesį į veiksmus, susijusius su Darbotvarkės 21 įgyvendinimu, o derybas Komisijos sesijose rengti kas dvejus metus;
- (e) riboti kiekvienoje sesijoje svarstomų temų skaičių.

148. Atlikdama savo funkciją skatinti Darbotvarkės 21 įgyvendinimą, Komisija turėtų akcentuoti tokius dalykus:

- (a) įvertinti padarytą pažangą ir skatinti toliau įgyvendinti Darbotvarkę 21. Šiame kontekste Komisija turėtų įvertinti įgyvendinimo procese kylančias kliūtis ir pateikti rekomendacijas, kaip būtų galima jas įveikti;
- (b) tapti svarbiausiu centru partnerių diskusijose, skatinančiose darnų vystymąsi, taip pat ir dalinantis sukauptu patyrimu, pasiekta pažanga bei geriausiais praktiniais įgūdžiais;
- (c) peržiūrėti klausimus, susijusius su finansine parama ir technologijų, skirtų darniam vystymuisi, perdavimu, taip pat pajėgumų stiprinimu, kad būtų galima visapusiškai pasinaudoti esama informacija. Šia prasme, Darnaus vystymosi komisija galėtų apsvarstyti, kaip efektyviau panaudoti nacionalines ataskaitas ir regioninę patirtį ir šiam tikslui pateiktų atitinkamas rekomendacijas;
- (d) surengti forumą, kuriame būtų analizuojama ir keičiamasi patirtimi dėl priemonių, padedančių darnaus vystymosi planavimui, sprendimų priėmimui bei darnaus vystymosi strategijų įgyvendinimui. Šiuo atžvilgiu Komisija turėtų apsvarstyti, kaip efektyviau panaudoti nacionalines ir regionines ataskaitas;
- (e) atsižvelgti į svarbius juridinius pasikeitimus darnaus vystymosi srityje, skiriant reikiamą dėmesį atitinkamų tarpvyriausybinių žinybų vaidmeniui, skatinant Darbotvarkės 21 įgyvendinimą, susijusį su tarptautiniais juridiniais instrumentais ir mechanizmais.

149. Kalbant apie Komisijos veiklos praktinius aspektus ir darbų programą, šiais klausimais Komisija turi priimti specialius sprendimus kitoje savo sesijoje, kai bus ruošiama Komisijos tematinė darbų programa. Ypač turi būti atsižvelgiama į tokius dalykus:

- (a) visapusiškai apsvarstyti, kaip įvykdyti visus Komisijai suteiktus įgaliojimus, kurie nurodyti Generalinės Asamblėjos nutarime Nr. 47/191;
- (b) toliau siekti užtikrinti kiek galima labiau tiesioginį ir svarų tarptautinių organizacijų ir pagrindinių grupių dalyvavimą Komisijos darbe;

- (c) labiau įvertinti mokslinį indėlį darniam vystymuisi, tuo tikslu, pavyzdžiui, kreipiantis į mokslo visuomenę ir skatinant įtraukti į Komisijos veiklą nacionalinį, regioninį ir tarptautinį mokslininkų tinklą;
- (d) paremti švietimo darbuotojų indėlį, įgyvendinant darnų vystymąsi, bei, kur galima, skatinant prisidėti ir prie Komisijos veiklos;
- (e) planuoti tarp sesijų rengiamus susitikimus ir nustatyti jų trukmę.

150. Imtis tolimesnių priemonių skatinti darnaus vystymosi geriausių praktinių aspektų ir įgyto patyrimo panaudojimą bei raginti naudoti šiuolaikinius metodus, renkant ir platinant duomenis, įskaitant ir platesnį informacinių technologijų naudojimą.

F. Tarptautinių institucijų vaidmuo

151. Akcentuoti poreikį tarptautinėms institucijoms, veikiančioms ir Jungtinių Tautų sistemoje, ir už jos ribų, įskaitant tarptautines finansines institucijas, Pasaulio prekybos organizaciją ir Pasaulio aplinkos fondą, stiprinti pagal jų turimus įgaliojimus jų bendradarbiavimo pastangas, siekiant:

- (a) skatinti efektyvią ir kolektyvinę paramą Darbotvarkei 21 įgyvendinti visais lygiais;
- (b) stiprinti tarptautinių institucijų efektyvumą ir koordinacinę veiklą, įgyvendinant Darbotvarkę 21, Pasaulinio viršūnių susitikimo darnaus vystymosi klausimais rezultatus, su darniu vystymusi susijusius aspektus, išdėstytus Tūkstantmečio deklaracijoje, Monterėjaus susitarime, bei ketvirtojo Pasaulio prekybos organizacijos ministrų susitikimo, surengto 2001 m. lapkritį Dohoje, išvadas.

152. Kreiptis į Jungtinių Tautų generalinį sekretorių, pasinaudojant Jungtinių Tautų sistemos Koordinacine vykdančiųjų vadovų valdyba, įskaitant ir neformalius bendradarbiavimo kontaktus, toliau plėtoti visos sistemos tarpžinybinį bendradarbiavimą ir koordinacinę veiklą darnaus vystymosi klausimais, kad būtų galima imtis tinkamų priemonių supaprastinti pasikeitimą informacija ir toliau teikti informaciją Ekonominėi ir socialinei tarybai bei Komisijai apie vykdomus veiksmus, siekiant įgyvendinti Darbotvarkę 21.

153. Pasinaudojant "Capacity 21" patirtimi, iš esmės pagerinti paramą Jungtinių Tautų vystymo programos pajėgumų stiprinimo programoms, skirtoms darniam vystymuisi įgyvendinti, kurios tampa svarbiais mechanizmais, paremiant vietinio ir nacionalinio vystymosi pajėgumų stiprinimo pastangas, ypač besivystančiose šalyse.

154. Stiprinti bendradarbiavimą tarp Jungtinių Tautų aplinkos programos bei kitų Jungtinių Tautų institucijų ir specialiųjų žinybų, "Bretton Woods" institucijų ir Pasaulio prekybos organizacijos jų įgaliojimų ribose.

155. Jungtinių Tautų aplinkos programa, Jungtinių Tautų žmonių gyvenviečių centras, Jungtinių Tautų vystymo programa ir Jungtinių Tautų prekybos ir vystymo konferencijos sekretoriatas savo įgaliojimų ribose turėtų stiprinti savo indėlį į darnaus vystymosi programas ir Darbotvarkės 21 įgyvendinimą visais lygiais, ypač pajėgumų stiprinimo srityje.

156. Siekiant paskatinti efektyvų Darbotvarkės 21 įgyvendinimą tarptautiniu lygiu, turi būti taip pat išipareigojama:

- (a) sudaryti sklandų tarptautinio darnaus vystymosi susitikimo tvarkaraštį ir, kur galima, sumažinti susitikimų skaičių, jų trukmę ir laiko kiekį, kuris skiriamas svarstyti rezultatams, vietoj to daugiau laiko skiriant praktiniams reikalams, susijusiems su įgyvendinimu;
- (b) skatinti įgyvendinimui skirtos partnerystės tarp visų tiesiogiai susijusių dalyvių iniciatyvas, kad būtų paremtos Pasaulinio viršūnių susitikimo darnaus vystymosi klausimais išdavos. Šiame kontekste, toliau stiprinant partnerystes ir tęsiant partnerystės darbus, turėtų būti atsižvelgiama į Viršūnių susitikimo parengiamąjį darbą;
- (c) visapusiškai pasinaudoti pasiekimais informacinių ir komunikacinių technologijų srityje.

157. Tarptautinės institucinės bazės stiprinimas, įgyvendinant darnų vystymąsi, yra evoliucinis procesas. Būtina nuolat peržiūrėti atitinkamus susitarimus, įvardinti trūkumus, panaikinti besidubliuojančias funkcijas ir toliau siekti darnaus vystymosi ekonominio, socialinio ir aplinkosaugos komponentų didesnės integracijos, efektyvumo ir koordinavimo, siekiant įgyvendinti Darbotvarkę 21.

G. Darnaus vystymosi institucinės sąrangos stiprinimas regioniniu lygiu

158. Darbotvarkės 21 įgyvendinimas ir Viršūnių susitikimo rezultatai turi būti efektyviai toliau įgyvendinami regioniniu ir subregioniniu lygiais, įtraukiant regionines komisijas bei kitas regionines ir subregionines institucijas ir struktūras.

159. Regioninė koordinacinė veikla ir bendradarbiavimas darnaus vystymosi klausimais turi būti gerinami tarp regioninių komisijų, Jungtinių Tautų fondų, programų ir žinybų, regioninio vystymo bankų bei kitų regioninių ir subregioninių institucijų ir struktūrų. Į tai turėtų būti įtraukta, kur galima, parama vystymui, suderintų regioninių darnaus vystymosi strategijų ir veiksmų planų, atspindinčių nacionalinius ir regioninius prioritetus, stiprinimas ir įgyvendinimas.

160. Atsižvelgdamos į atitinkamas Darbotvarkės 21 nuostatas, regioninės komisijos, bendradarbiaudamos su kitomis regioninėmis ir subregioninėmis institucijomis, ypač turėtų:

- (a) skatinti trijų darnaus vystymosi komponentų koordinuotą integraciją subalansuotumo kryptimi, įskaitant Darbotvarkės 21 įgyvendinimą. Šiam tikslui regioninės komisijos turėtų stiprinti savo gebėjimus vidiniais veiksmais ir būtų paremtos, kur galima, išorine parama;
- (b) stiprinti ir skatinti subalansuotą ekonominio, socialinio ir aplinkosaugos darnaus vystymosi komponentų integravimą į regioninių, subregioninių ir kitų institucijų veiklą, pavyzdžiui, skatinant ir stiprinant pasikeitimą patirtimi, įskaitant ir nacionalinę patirtį, geriausius praktinius patyrimus, atskirų atvejų tyrimą ir partnerystės patirtį, susijusią su Darbotvarkės 21 įgyvendinimu;

(c) padėti sutelkti techninę ir finansinę paramą bei palengvinti reikiamo finansavimo užtikrinimą, kad būtų galima įgyvendinti regioniniu ir subregioniniu mastu suderintus darnaus vystymosi programas ir projektus, įskaitant ir tuos, kurie skirti skurdo panaikinimo tikslams;

(d) toliau skatinti daugiašalį suinteresuotų asmenų dalyvavimą bei raginti partnerystes paremti Darbotvarkės 21 įgyvendinimą regioniniu ir subregioniniu lygiais.

161. Turi būti suteikiama parama regioniniu ir subregioniniu lygiu suderintoms darnaus vystymosi iniciatyvoms ir programoms, tokioms kaip Naujoji Afrikos vystymosi partnerystė (NEPAD) bei pasauliniu mastu priimtos Darnaus vystymosi veiksmų programos mažųjų salų besivystančioms valstybėms tarpregioniniai aspektai.

H. Darnaus vystymosi institucinės bazės stiprinimas nacionaliniame lygyje

162. Valstybės turėtų:

(a) toliau skatinti glaudų ir koordinuotą požiūrį į visų nacionalinių lygių darnaus vystymosi institucines struktūras, įskaitant, kur galima, kūrimą arba stiprinimą dabartinių vadovaujančių institucijų ir mechanizmų, reikalingų politikai formuoti, koordinuoti ir įgyvendinti bei užtikrinti įstatymų vykdymą.

(b) imtis neatidėliotinių veiksmų, kad būtų pasiekta pažanga, formuluojant ir parengiant nacionalines darnaus vystymosi strategijas, kad iki 2005 m. būtų galima pradėti jų įgyvendinimą. Šiam tikslui, kur galima, strategijos turėtų būti paremtos tarptautiniu bendradarbiavimu, atsižvelgiant į konkrečius besivystančių šalių, ypač į mažiausiai išsivysčiusių šalių, poreikius. Tokios strategijos, kurios, kur galima, galėtų būti formuluotos, kaip skurdo mažinimo strategijos, integruojančios ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius darnaus vystymosi aspektus, turėtų būti vykdomos, atsižvelgiant į kiekvienos šalies nacionalinius prioritetus.

163. Kiekvienai šaliai tenka svarbiausia atsakomybė už savo pačios darnų vystymąsi, ir nacionalinė politika bei vystymosi strategijos negali būti pervertinamos. Visos šalys turėtų skatinti darnų vystymąsi nacionaliniu lygiu, tam, be kita ko, priimdamos ir įgyvendindamos aiškius ir efektyvius įstatymus, remiančius darnų vystymąsi. Visos šalys turėtų stiprinti vyriausybines institucijas, įskaitant reikalingos infrastruktūros aprūpinimą bei skaidrumo, atskaitomybės ir sąžiningų administracinių bei teisminių institucijų skatinimą.

164. Visose šalyse turėtų būti skatinamas taip pat visuomenės dalyvavimas, užtikrinamas ir per priemones, kurios suteikia galimybę gauti informaciją apie teisės aktus, taisykles, veiklą, politikos kryptis ir programas. Jos taip pat turėtų skatinti visapusišką visuomenės dalyvavimą, formuojant ir įgyvendinant darnaus vystymosi politiką. Moterims turėtų būti sudaryta galimybė aktyviai ir lygiaverčiai dalyvauti politikos formavime ir sprendimų priėmimo.

165. Toliau skatinti darnaus vystymosi tarybų ir/ar koordinacinių struktūrų, veikiančių nacionaliniu, taip pat ir vietiniu lygiu, kūrimą ar stiprinimą, kad būtų galima aukštu lygiu pabrėžti darnaus vystymosi politikos svarbą. Šiame kontekste turėtų būti skatinamas platus suinteresuotų asmenų bei organizacijų dalyvavimas.

166. Remti visų, o ypač besivystančių, šalių pastangas, taip pat ir pereinamojo laikotarpio ekonomikos šalių pastangas, stiprinti darnaus vystymosi nacionalines institucines struktūras, įskaitant ir vietinį lygį. Tai galėtų apimti tarpsektorinių aspektų skatinimą, formuluojant darnaus vystymosi strategijas ir planus, tokius, kaip, kur galima, skurdo mažinimo strategijas, paramos koordinavimą, skatinimą įsijungti į veiklą bei politikos analizės gerinimą, valdymo gebėjimų ir įgyvendinimo gebėjimų stiprinimą, įskaitant lyčių lygybės užtikrinimą visose šiose veiklos rūšyse.

167. Stiprinti vietinių valdžios struktūrų bei suinteresuotų organizacijų vaidmenį ir gebėjimus, įgyvendinant Darbotvarkę 21 ir Viršūnių susitikimo išdavas bei stiprinant tolimesnę paramą vietinėms Darbotvarkės 21 programoms bei jungtinėms iniciatyvoms ir partnerystėms, bei ypatingai skatinti partnerystes tarp vietinių valdžios struktūrų ir kitų Vyriausybės struktūrinių lygmenų bei suinteresuotų organizacijų, kad būtų galima pasiekti pažangos, įgyvendinant darnų vystymąsi, kaip nurodyta, be kita ko, Buveinių darbotvarkėje⁴⁷.

I. Pagrindinių grupių dalyvavimas

168. Skatinti partnerystes tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių struktūrų, įtraukiant visas pagrindines grupes, taip pat ir savanoriškas, į programas ir veiklą, skirtą visais lygiais įgyvendinti darnų vystymąsi.

169. Suvokti svarstomą galimybę susieti aplinkos ir žmogaus teises, įskaitant ir teisę į vystymąsi, šiame procese vispusiškai ir skaidriai dalyvaujant Jungtinių Tautų valstybėms narėms ir šalims stebėtojoms.

170. Skatinti ir remti jaunimo dalyvavimą darnaus vystymosi programose ir darbuose dėl to, pavyzdžiui, remiant vietines jaunimo tarybas arba ekvivalentčias organizacijas bei skatinant tokias struktūras kurtis ten, kur jų dar nėra.

⁴⁵ Šiame skyriuje nuorodos į Darbotvarkę 21 apima pačią Darbotvarkę 21, Darbotvarkės 21 tolimesnio įgyvendinimo programą ir Viršūnių susitikimo išdavas.

⁴⁶ UNEP/GCSS.VII/6, I priedas.

⁴⁷ A/CONF.165/14, I skyrius, 1 rezoliucija, II priedas.